

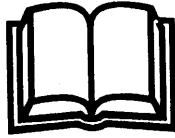
पायनातो जनातो

लेखक: पु. आचार्य भुवनभानुसूरि

संकलनकार: भुनि कल्परत्न विजय

D
237c

વચનગીતા ખજાનો

લેખક

પ.પૂ. વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્ય ભુવનભાનુસૂરિ મ.સા.,

સંપાદક

મુનિ કલ્પરત્ન વિજય મ.સા.

પ્રકાશક

દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ

C/o કુમારપાળ. વી. શાહ, ૩૯ કલિકુંડ સોસાયટી
ધોલકા (ગુ.) ૩૮૭૮૧૦ જી. અમદાવાદ

લેખક પરિચય

સિદ્ધાંત મહોદધિ સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ પ.પૂ. સ્વ.
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના વિનેય
શિષ્યરત્ન, વર્ધમાન તપોનિધિ ન્યાય વિશારદ ગચ્છાધિપતિ પ.પૂ.
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ.

સંકલનકાર : મુનિશ્રી કલ્પરત્ન વિજય

પ્રતિ : ૧૦૦૦

સંવત : ૨૦૫૩

મૂલ્ય : રૂ. ૨૦-૦૦

જીતુ શાહ (અદિહંત)

૬૮૭/૧ ડીપાપોળ કાળુપુર, અમદાવાદ.

ફોન : ૩૩૭૫૯૭

પ્રાપ્તિસ્થાન

-: દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ :-

C/o. કુમારપાળ વી. શાહ
૩૬, કલિકુંડ સોસાયટી,
ઘોલકા (ગુ.) ૩૮૭૮૧૦.

C/o. ભરતભાઈ ચતુરભાઈ શાહ
૪૬૮, કાળુશીની પોળ, કાલુપુર રોડ
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૧.

અજય સેવંતીલાલ વી. જૈન.

૨૦/૧, મહાજન ગલી, ઝવેરી બજાર, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૨.

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી સકલસંઘ હિતવર્ધક જીવમાત્ર હિતૈષી કુરુણાસાગર ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય ભર્ગવંત શ્રીમદ્વિજય ભુવનભાનુ સૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પૂર્વ પ્રગટ થયેલી વાયનાઓએ મુમુક્ષુ-આત્માર્થી-ત્યાગી વૈરાગી ભવ્યાત્માઓના હૃદયપ્રાંગણમાં શુભ ભાવો અને પવિત્ર ભાવનાઓના સુંદર સોનેરી સ્વસ્તિક રચ્યા છે. અનેક પતિતોને પાવન બનાવ્યા છે એ જાણી કોને આનંદ નહી થાય ?

અમારા દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટને આવી સુંદર વાયનાઓનો સંગ્રહ રૂપે વાયનાનો ખજાનો પ્રકાશન કરવાનો અમૂલ્ય લાભ પ્રાપ્ત થયો છે તે બદલ અંતઃકરણથી પૂજ્યક્ષી પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરીએ છીએ. સાથોસાથ આ વાયનાઓનું સુવાચ્ય અવતરણ-સંપાદન કરી આપનાર પૂ.મુનિવર શ્રી કલ્પરત્ન વિજયજી મહારાજ સાહેબનો પણ આભાર માનીએ છીએ. પૂર્વે પણ તેઓશ્રી એ ખૂબ જ જહમત ઉઠાવીને વાયનાના સંગ્રહ રૂપે પાંચ પુસ્તકો તૈયાર કરેલ હતા જે સાધુ-સાધ્વીજીઓમાં ખૂબ જ આવકારને પામેલ હતા.

આ વાયના સંગ્રહમાં પ. પૂ. વિદ્વદ્વર્ય પ્રભાવક પ્રવચનકાર પૂ.પંન્યાસજી જયસુંદર વિજયજી મ.સા.એ પોતાની અનેક વિધ પ્રવૃત્તિ હોવા છતાં પણ સમય કાઢી સુંદર પ્રસ્તાવના લખી આપવા બદલ અમો ખૂબ આભાર માનીએ છીએ. તથા પુસ્તકને સુંદર ગેટઅપ આપવા બદલ અરિહંત પ્રિન્ટર્સવાળા સુશ્રાવક જીતુભાઈનો પણ આભાર માનીએ છીએ. આશા રાખીએ છીએ કે ભવિષ્યમાં પણ અમને વાયકો. અને દાતાઓ તરફથી આવા ઉત્તમ પ્રકાશનો માટે સહાયભૂતિ ભર્યો હાર્દિક સહકાર પ્રાપ્ત થતો જ રહેશે.

લિ.

ટ્રસ્ટી મંડળ

દિવ્ય દર્શન ટ્રસ્ટ

પ્રસ્તાવના

લેખક-પ.પૂ.પ્રભાવકપ્રવચનકાર પંન્યાસ જયસુંદર વિજયજી મ.સા.

૫૮-૫૮-વર્ષો સુધી એક વિરાટ યોગી મહદંશે પોતાની સાધનાને પૂર્ણ કરી આ નશ્વર દુનિયાને અલવિદ્યા કરી ગયો. એની સાધના હતી અશુભ વિચારોના ઘાસને મનમાંથી ઉખેડીને શુભ-શુદ્ધ દ્વિતકારી વિચારોના બગીચાને ખિલવવાની.

માનવ મનની અજાયબીનો સામાન્ય મનુષ્ય પાર પામી શકે તેમ નથી. છદ્મસ્થ અવસ્થામાં મનોયોગ છે ત્યાં સુધી લગભગ મન ખાલી રહેતું નથી. કંઈકને કંઈક વિચારતા રહેવું એ એની જુગજુની આદત છે. નવરૂં પડે એ પહેલા તો કેટલાય વિચારો મનનો કબજો લઈને બેસી જાય છે.

શ્વાસોશ્વાસ બે રીતે લેવાય છે - આભોગ પ્રયત્નથી અને અનાભોગ પ્રયત્નથી. આભોગ પ્રયત્નથી ચાલતા શ્વાસોશ્વાસમાં અનેક પ્રકારની ક્ષતિઓ હોય છે- પરંતુ પ્રાણાયામ વગેરે અનેક રીતે આભોગ-પ્રયત્ન દ્વારા તે ક્ષતિઓનું નિવારણ થઈ શકે છે.

મનનું પણ કંઈક એવું છે, વગર પ્રયત્ને એ સતત કંઈને કંઈ વિચારતું હોય છે - પણ એમાં મોટા ભાગના વિચારો અશુભ કે ગંદી કક્ષાના-હલકા કે તુચ્છકોટિના હોય છે. શુભ વિચારો લગભગ સહજ રીતે આવતા નથી પણ પ્રાણાયામની જેમ તે પ્રયત્નપૂર્વક કરવા પડે છે. અશુભ વિચારો એ મનની ગંદકી છે તેને ધોવા માટે શુભ-શુદ્ધ વિચારો નિર્મલ જળ જેવા છે. એનાથી અશુભ વિચારોનું જબરજસ્ત ધોવાણ થવાથી આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. મનના ઓરડાને સતત શુભવિચારોથી સુવાસિત બનાવી રાખવું જોઈએ. આ કોઈ નાની સુની સાધના નથી, વળી સરળ - સહેલી પણ નથી. એના માટે પ્રચંડ ઈચ્છા શક્તિ, દૃઢ પ્રણિધાન અને નિરંતર પુરુષાર્થ અનિવાર્યપણે આવશ્યક છે જે કોઈ વિરલા સાધકો જ કરી શકે છે.

આવી શ્રેષ્ઠ સાધનામાં વર્ષો સુધી ગળાડૂબ રહેનારા વિરાટ યોગી પુરુષોમાં મોખરાનું સ્થાન પામનાર કોઈ હોય તો તે છે. સ્વ. પ.પૂ.આચાર્ય શ્રી ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ !

વિશ્વાસ ન બેસતો હોય તો ઉઘાડો આ પુસ્તક અને વાંચવા માંડો. પૂજ્યશ્રીએ જે સાધનાને પોતાના જીવન ઉપવનનું મહત્ત્વનું અંગ બનાવેલું તેનો પાને-પાને સાક્ષાત્કાર થશે. શુદ્ધ અને શુભ વિચારોની અનેક પુષ્પલતાઓ એમાં સુવાસ રેલાવી રહી છે. પૂજ્યશ્રીનું ચિંતન પૂજ્યશ્રીનાં જ વચનગુચ્છોમાં અહીં પ્રસ્તુત થયું છે. એકની એક રેકર્ડ નથી. ચિન્તનમાં વ્યાપકતા છે. વિશાળતા છે. અનેક મૂંઝવણોના ઉકેલ છે. માનસિક તાપ શમાવનારી શિતળતા પણ છે તો અન્તઃકરણની જડતાને હરનારી ઉષ્મા પણ એમાં છે. છીછરાપણું નથી પણ ગહનતા છે. કરુણાની ભીનાશ પણ ગજબની છે. શબ્દોનું લાલિત્ય પણ છે - સાથે સાથે અર્થસભરતા પણ ઓછી નથી.

શુભચિન્તન પૂજ્યશ્રીના લોહીના કણો - કણમાં, અસ્થિ - મજ્જામાં, હૈયાના ખૂણો-ખૂણામાં, રોમ-રોમમાં, મનની તમામ વૃત્તિઓમાં 'જ્યું કુસુમમાં વાસ'ની જેમ વણાયેલું રહ્યું હતું - ચાહે પછી વિહાર કરતા હોય કે ઉપાશ્રયમાં હોય, મંદિરમાં હોય કે મંદિરની બહાર, રાત હોય કે દિવસ, આંબેલ કરતા હોય કે નવકારશી, બેઠા હોય કે સૂતા હોય, ઉપદેશ કરતાં હોય કે ભણાવતાં હોય - પૂજ્યશ્રીએ ગંદા વિચારોથી જોજનો દૂર રહી શુભ-ચિન્તન આત્મસાત્ કરવામાં ગજબની સફળતા મેળવી હતી. નહી તો એમના ચિન્તનમાંથી આટલું બધું વૈવિધ્ય - ઔદાર્ય - ગાંભીર્ય શી રીતે નિતરી શકે ?!

આ છે વાચનાનો ખજાનો..... પહેલો નથી, આ પૂર્વે તો આવા પાંચથી છ સંગ્રહો બહાર પડી ચુક્યા છે - જિજ્ઞાસુઓ, મુમુક્ષુઓ, આરાધકો - સાધકો, આત્મલક્ષી સાધુ - સાધ્વીઓ, સ્વાધ્યાયત્રેમી સદ્ગૃહસ્થો વગેરેએ હૈયાના ઉમળકાથી એને વધાવ્યા છે અને વધાવતા રહેશે.

પૂજ્યશ્રીના મસ્તિષ્કરૂપી સ્વર્ગમાંથી ચિન્તન-ગંગા વાણીસ્વરૂપ ધારણ કરીને ભવ્ય જીવોને પાવન કરવા પ્રવચન-ધરા પર અવતરી. એના ઝીલનારા છે મુનિશ્રી કલ્પરત્ન વિજયજી. એમના સત્પ્રયાસનું ભાવભર્યું સ્વાગત !

સ્વર્ગસ્થ પૂજ્યશ્રી હજુ પણ સ્વપ્નમાં આવીને વાચનાની સરિતાઓ વહેતી રાખે - એવી અભ્યર્થના.

મનની વાત

પરમ ઉપકારી પરમ શ્રદ્ધેય વર્ધમાન તપોનિધિ પ્રગુરુદેવ ભુવનભાનુ સૂરીશ્વરજી મ.સાહેબ ને જ્યારે અમો સવાર સાંજ બધા સાધુ મહાત્માઓ ભેગા થઈને વંદન કરવા જઈએ ત્યારે ૧૦/૧૫ મિનિટ બધાને બેસાડીને સંયમ-જીવનોપયોગી એવી અમૂલ્ય વાત કહે. સ્તવનની કોઈ નાનકડી પંક્તિ લઈને પછી એના મર્મને એવો સમજાવે કે જે જીંદગીમાં પણ જાણ્યો ન હોય, વાચના દ્વારા શાસ્ત્રોમાંથી નવનીત તારવીને આપે, એક એક એવી અમૂલ્ય વાતો કહે ત્યારે થાય કે જો આ કલમ દ્વારા કાગળ ઉપર કંડારવામાં આવે તો અનેક ભવ્ય જીવોને ઉપયોગી થાય. અને બસ પછી તો જે કાંઈ પણ વાચના દરમ્યાન પૂજ્યશ્રી બોલે તે બધું જ પૂજ્યશ્રીની પરમકૃપાથી નોટમાં ઉતારવા લાગ્યો. રોજે રોજ વાચનાના પાના ફરીથી ફેર કરીને પૂજ્યશ્રીને બતાવવાના, એમાં જરૂરી સુધારો વધારો પૂજ્યશ્રી કરી આપે. આમ એક એક વાચના ઉઠી ચાર વાર લખાય ત્યારે તૈયાર થાય. પૂજ્યશ્રીની પરમ કૃપાથી આમ વાચનાના પાના તૈયાર થતા અનેક મહાત્માઓની પ્રેરણા મળી કે આ વાચનાઓ પુસ્તક રૂપે તૈયાર થાય તો જેઓને પૂજ્યશ્રીની વાચના સાંભળવા મળી નથી તેઓને પણ વાચનાની પ્રસાદી રૂપે ખૂબજ લાભ થાય. પૂજ્યશ્રીને વાત કરતાં પૂજ્યશ્રીની સંમતિ પ્રાપ્ત થઈ. અને આજ સુધીમાં પૂજ્યશ્રીની વાચનાના પાંચ/પાંચ પુસ્તકો તૈયાર થઈ ગયા. આ વાચનાનું પુસ્તક "વાચનાનો ખજાનો" રૂપે તૈયાર થઈ રહ્યું છે. આ 'વાચનાનો ખજાનો' પુસ્તકમાં પોતાના અમૂલ્ય સમયમાંથી સમય કાઢી પ્ર.પૂ.વિદ્વદ્વર્ધ પ્રભાવક પ્રવચનકાર પૂ.પંચાસજી જયસુંદર વિજયજી મહારાજ સાહેબે પ્રસ્તાવના લખી આપવા બદલ તેઓશ્રીનો ખાસ આભારી છું. આ "વાચનાનો ખજાનો" અનેક સાધુ-સાધ્વી મુમુક્ષુ આદિ સર્વને ખૂબજ ઉપયોગી બનશે.

પ્રાંતે પૂજ્યશ્રીના આશય વિરુદ્ધ તેમજ જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાણ થયું હોય તો ક્ષમ્ય કરશો.

કલ્પરત્ન વિજય.

સૌજન્યદાતા

પ.પૂ.આ. હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા. તથા પૂ. કલ્યાણબોધિ વિ.મ.સા.ની પ્રેરણાથી
શ્રી પી. એ. શાહ - શ્રી રામજી વેલજી ગાલા - શ્રી અમુલખભાઈ ઘેટીવાલા
શ્રી ચંદ્રકુમાર બી. જરીવાલા - શ્રીમતી પદ્માબેન પી. ભેમાણી

સાધ્વીજી વિચક્ષણાશ્રીજી મ.સા.ના
૪૭માં સંયમજીવનની અનુમોદનાર્થે

શ્રી ચંદ્રકાંત જે. શાહ
શ્રીમતી મિનાક્ષીબેન રજનીકાંતભાઈ વર્ધમાની
શ્રીમતી ગીતાબેન હેમેન્દ્ર શાહ
શ્રીમતી ભાનુમતીબેન નાનજી ગડા. હ. લક્ષ્મીચંદ
શ્રી રસિકલાલ કાલીદાસ વોરા
શ્રીમતી પ્રેમિલાબેન હસમુખભાઈ
શ્રીમતી અ.સૌ. રમીલાબેન ભરતભાઈ કોઠારી હ. અંકીત
પોપટલાલ ઉગરચંદ
શ્રી કનુભાઈ લક્ષ્મીચંદ
શ્રી અમુલખભાઈ યુનીલાલ - મહાવીર ફ્લેટ
શ્રી રસિકલાલ મણીલાલ - વિજયઘાટ
શ્રી મહેન્દ્રભાઈ આશાભાઈ - જેઠાભાઈ પાર્ક
શ્રી મુકેશભાઈ જયંતિલાલ - જેઠાભાઈ પાર્ક
શ્રીમતી પદ્માબેન નવિનચંદ્ર મોદી
શ્રીમતી શારદાબેન વ્રજલાલ શાહ હ. જિનાબેન દિવ્યાંગભાઈ
શ્રી અશોકકુમાર કાંતીલાલ - તક્ષશીલા

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	પેજનં.	ક્રમ	વિષય	પેજનં.
૧.	અરિહંતનો અર્થિત્ય પ્રભાવ	૦૧	૨૫.	આત્માની ખરાબીઓ ટાળવાનું એક સૂત્ર	૫૩
૨.	આપણી પહેલી આરાધના કઈ ?	૦૩	૨૬.	આપણે કઈ સાધનાને પાયારૂપ સાધીએ છીએ ?	
૩.	ભગવાનના ચારે નિક્ષેપા પૂજનિય	૦૬	૨૭.	દરેક સાધનામાં જરૂરી તત્ત્વ	૬૧
૪.	યોગી કે ભોગી	૦૮	૨૮.	આપણી કઈ સાધના ચડતે પરિણામે ?	૬૪
૫.	અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ માટે	૧૧	૨૯.	અતિ જરૂરી દૈષ્ટિની નિર્મળતા અને શાસ્ત્ર શ્રવણ	૬૭
૬.	જીવન એ પ્રયોગશાળા	૧૩	૩૦.	અહંત્વ ઓગાળો	૭૦
૭.	તુલ્ય સમ્મતે લલ્લે	૧૩	૩૧.	નિત્ય પ્રસન્નતાનો એક ઉપાય	૭૪
૮.	પ્રભુગુણ અનુબંધ શી રીતે થાય	૧૫	૩૨.	શરીર સાવ નખાઈ ગયે એક મહાન આશ્વાસન	૭૭
૯.	ધર્મ પામ્યાનો રંગ	૧૭	૩૩.	સાધનામગ્ન બનો	૮૧
૧૦.	લેખા ફેરવો	૧૯	૩૪.	આજના ભારે કાળમાં દિલ હળવું કેમ રહે ?	૮૫
૧૧.	ચિત્ત સમાધિ માટે	૨૪	૩૫.	આજની ક્રિયાઓમાં કેટલુંક સુધારવા જેવું	૮૮
૧૨.	કરો આત્મચિંતા	૨૫	૩૬.	ધર્મ ક્રિયા લક્ષ્ય બદલ કરો	૯૯
૧૩.	ભાવન રસ વધારો	૨૭	૩૭.	ઈર્ષ્યાથી કેમ બચવું ?	૧૦૨
૧૪.	ઘાતિ ડુંગરા	૨૯	૩૮.	કિંમતી બુદ્ધિશક્તિનો સદુપયોગ	૧૦૬
૧૫.	ભગવાનની અંતર્મુખતા કેવી	૩૧	૩૯.	કામ વાસના રોકવાનું એક સાધન	૧૦૯
૧૬.	ધર્મના નાયક ભગવાન	૩૨	૪૦.	દેવ-ગુરુની કૃપા શી ?	૧૧૩
૧૭.	મળેલા વિવિધ પરવાના	૩૭	૪૧.	આડે હાથે પુણ્ય: આડે હાથે પાપ	૧૧૭
૧૮.	મનને વર્કિંગ રાખો	૪૦			
૧૯.	આત્મોદ્ધાર કરવા માટે	૪૧			
૨૦.	શુભ ભાવને વાયદે ન રાખો	૪૨			
૨૧.	ચિત્ત સમાધિ શી રીતે રહે ?	૪૩			
૨૨.	ચલાવી લેતાં શીખો	૪૫			
૨૩.	પરદોષ અંગે મૌન રાખવાનાં કારણ	૪૭			
૨૪.	અપકૃત્યથી બચવા ઉપાય	૫૦			

અરિહંતનો અચિંત્ય પ્રભાવ

ચિંતામણિરત્ન કોઈના ઉપર રાગ નથી કરતું છતાં ચિંતિત ફળ આપે છે તો વીતરાગ તો ફક્ત ચિન્તિત જ નહીં અચિંત્ય ફળ પણ આપી શકે છે. એવા દુનિયામાં કેટલાય દાખલા છે.

વીતરાગ ભગવાન અચિંત્યફળ શી રીતે આપે ? તો કે વસ્તુ સ્વભાવથી. જેમ ચંદન શીતલતા શી રીતે આપે છે ? તો કે એનો સ્વભાવ છે માટે. એમ અગ્નિનો સ્વભાવ બાળે, પાણીનો સ્વભાવ ઠંડક આપે એમ અરિહંતનો સ્વભાવ છે અચિંત્ય ફળ આપવાનો. એના પર દૃષ્ટાંત છે નમિ વિનમિ નામના ઋષભદેવ ભગવાનના બે પૌત્રનું.

ભગવાને જ્યારે રાજ્યની વહેંચણી કરી ત્યારે નમિ વિનમિ બહાર પરદેશ ગયેલા. જ્યારે પાછા આવ્યા ત્યારે ભગવાન તો દીક્ષા લઈને નીકળી ગયા હતા ભરતને પૂછે અમારો ભાગ ક્યાં ? ભરત કહે હું આપું. નમિ વિનમિ કહે અમે તો ભગવાન પાસેથી લઈશું, ભગવાનને શોધવા નીકળ્યા, ભગવાન પાસે ગયા. પોતાનો ભાગ માગ્યો. પણ ભગવાનને તો કોઈ એમની વાતમાં લક્ષ્ય જ નથી. ભગવાન ન બોલે તો પણ ભગવાનને આરાધવા છે. ભગવાનના બોડીગાર્ડ બની રહે છે. ભગવાન જ્યાં જાય ભગવાનની સાથેને સાથે. જે મુકામમાં ભગવાન ઊભા રહે ત્યારે ત્યાં એકવાર ભગવાનની પાસે રાજ્યની માગણી કરે પછી ભગવાનની સેવા કરવા માટે ભગવાનની

બાજુમાં ઉભા રહી સેવા કરે. ભગવાનનો અર્થિત્ય પ્રભાવ છે. તમે ભગવાનને જે રીતે સ્વીકારો એ રીતે આપે, માટે તો કહ્યું કે,

જિનેન્દ્ર ! પૂજિતો ભક્ત્યા સંસ્તુતઃ પ્રસ્તુતોઽથવા ।

ધ્યાતસ્ત્વં ચૈઃ ક્ષણંઽવાપિ સિદ્ધિસ્તેષાં મહોદયા ॥

ક્ષણવારમાં મોટી સિદ્ધિને આપે છે. તો કેવી રીતે સિદ્ધિ મળી ? જે ભરત બાહુબલિ આદિને નહોતી મળી એના કરતાં પણ અધિક મળ્યું. ભગવાનની ભક્તિ કરવા ત્યાં ધરણેન્દ્ર દેવ આવેલ તેણે જોયું. ખુશ થઈને ૪૮ હજાર વિદ્યા તથા વૈતાલ્ય પર્વત પર ઉત્તર દક્ષિણ શ્રેણિના રાજ્ય આપ્યા. આ કેમ થયું ? અરિહંતનો સ્વભાવ છે અર્થિત્ય સિદ્ધિ આપે છે. એ સિદ્ધિ આપણે જોઈતી હોય તો ભગવાન પર શ્રદ્ધા કેવી જોઈએ ? જે કાંઈ મળવાનું તે ભગવાનની ભક્તિથી જ મળવાનું. ધરણેન્દ્ર આપવા તૈયાર થયેલ તો પણ નમિ વિનમિ લેવા તૈયાર નહોતા. ત્યારે ધરણેન્દ્રે સમજાવ્યું કે આ ભગવાન જ આપે છે. ત્યારે લીધું. મૂળ શ્રદ્ધા ને લગન ભગવાન પર હતી. એકવાર માગીને પણ લીધું હોય ભગવાન પાસે, છતાં પણ ભગવાન પરની અવ્વલ શ્રદ્ધા એને ડૂબાડે નહિ. બીજી ત્રીજી વસ્તુની લગન ઓછી હતી. અરિહંત ઉપર શ્રીપાલને નવપદની જેમ લગન હતી. અરિહંત એક જ ચીજ છે. બાકી બધું ફોફાં છે એ શ્રદ્ધા ધરતા હોઈએ તો પ્રસન્નતા ખંડિત ન થાય. મૂળ થડિયુ અરિહંત છે એ પકડી રાખ્યું હશે ત્યારે તો શ્રીપાલ દરિયામાં પડ્યા તો પણ ફીકર નહોતી. એક ચોટ લાગી જાય. ત્યારે તો કહ્યું કે

મુખ્ય હેતુ તું મોક્ષનો, બાકી સદ્ગુણ તુમ દાસો રે.....

આ કરવાનું છે. એવી શ્રદ્ધા લગન મારે તો અરિહંત એકની જોઈએ. અરિહંત છે તો મારે કાંઈ ખોટ નથી. કેમ આનંદમાં ? ખોટ

જ નથી, આનંદનું શું પૂછો છો ? મારી પાસે અરિહંત છે એવું ચિત્ત બનાવવાનું છે. પૂર્વ કોડ પૂર્વના ચારિત્ર પાળનારા પણ આ અરિહંતનું થડિયું લક્ષ્યમાં રાખીને પાળતા હશે કે જેથી ચિત્ત નિત્ય પ્રસન્નતામાં રહેતું હશે ?

આમ અરિહંતને મનમાં લાવવાનાં છે. ચિત્તમાં ધારવાના છે.

મન ઘરમાં ધરિયા ઘર શોભા દેખત નિત રહેશું ચિર શોભા,

મન ઘરમાં શાની શોભા ? મૈત્રી પ્રમોદ ક્ષમા આદિની. એ ઉચ્ચ ક્ષમા મૈત્રી ભાવના સંવેદનો ઊભા કરવાના છે. આ અભ્યાસની વસ્તુ છે. બધે ચિત્ત ઉઠાડીને અરિહંતને સ્થાપવાના છે. એમ ભગવાન તમે જ જોવા લાયક ઠરવા લાયક સાંભળવા લાયક આપ જ છો. આવું મનમાં લાવો તો અરિહંતનો અર્થિત્ય પ્રભાવ ખ્યાલમાં આવે.

આપણી પહેલી આરાધના કયી ?

આપણી મુખ્ય આરાધના કયી ? એક સવાલ છે. ચૈત્યવંદન પછી માગણી માટે જયવીયરાય સૂત્રમાં લૌકિક ધર્મ પછી લોકોત્તર ધર્મ માગ્યો. લૌકિક ધર્મમાં છ (૬) માગણી મૂકી. એમાં પણ "ગુરુજણ પૂઆ પરત્થકરણં" ચાની ગુરુજનની પૂજા ને પરાર્થકરણ માગ્યું એ લૌકિક ધર્મ બતાવ્યો. અને લોકોત્તર ધર્મમાં માગ્યું કે "સુહગુરુ જોગો તવ્વયણ સેવણા" સુહગુરુનો યોગ અને તેમના વચનની સેવા. સદ્ગુરુનો યોગ એટલે સદ્ગુરુની ઉપાસના અને તેમના વચનની સેવા. લોકોત્તર ધર્મમાં જિનપૂજા, ત્યાગ, તપસ્યા વગેરે ન માગતાં આ પહેલું માગ્યું. પછી વીતરાગ શાસનની ભવોભવ માટે સેવા માગી. લૌકિકમાંય સેવા પરાર્થકરણ અને લોકોત્તરમાંય સેવા માગી. શું મહત્ત્વ દેખ્યું હશે સેવામાં ?

એટલે આપણે એ મુખ્ય બનાવવું હોય તો સવારથી મને સેવા, પરકાર્ય કરવાના ક્યાં મળે ?' એ લગન યાદ આવે. શ્રાવકને આ લોક ગૌણને પરલોક પ્રધાન એટલે વારંવાર પરલોક યાદ આવે. તો આપણે તો સાધુ એમને તો આ લોક ગૌણ પરલોક પ્રધાન હોયજ ને ? જીવન જીવીએ છીએ, તપસ્યા કરીએ છીએ, શાસ્ત્રો વાંચીએ છીએ, પણ પરલોક મુખ્ય રાખીને જીવીએ છીએ ખરાં ? એમ અહીંયા ગુરૂસેવા ને ગુરૂવચનની સેવા મુખ્ય કહી. એ લાવવું હોય ત્યારે જીવનમાં વાંદણા અને અભુદ્ધિઓમાં ગુરૂઆશાતનાના "કોહાએ માણાએ" પદો બોલીએ છીએ. પણ ગુરૂપ્રત્યે એ આશાતના ટાળવાનો ખ્યાલ રહે છે ? સાધુ થયા છીએ. ગુરૂને કેવા સાચવવાના છે ? સ્હેજ મનથી પણ એમના અંગે લેશ પણ ઘસાતું વિચારવાનું નથી. 'મણદુક્કડાએ વયદુક્કડાએ, કાયદુક્કડાએ' આ ધ્યાન રાખવાનું છે. સાધુ થયા તે ગુણને આ રીતે આરાધવા માટે થયા છીએ. 'કોહાએ માણાએ' ક્રોધાદિ ચારમાંના એક પણ કષાયથી એવી કોઈ આશાતના ન થવી જોઈએ એમ અપત્તિયં પરપત્તિયં ગુરૂને સહેજ પણ અપ્રીતિકર, અત્યંત અપ્રીતિકર ન કરાય. 'ભત્તે-પાણે' આદિમાં જે કાંઈ સ્હેજ પણ વિનયહીન થયું હોય તેની ક્ષમાપના. આ ઉપરથી આપણી ગુરૂની આરાધનાનો માર્ગ બતાવે છે. મોટા ગણધર મહારાજે પણ સ્વયં દિવસરાત આ સતત આગળ કર્યું છે તો આપણને દિવસના ભાગમાં આ ગુરૂતત્ત્વ ક્યારે ક્યારે યાદ આવે ? વાણિયો વેપાર કરવા દુકાને બેસે તો ચારે કોરથી યાદ રાખે કે ઘરાક ક્યાંથી આવે છે ? ઉઠાવગીર કોઈ ન આવે તેમ સવારથી સાંજ સુધી ધ્યાન રાખે છે. તેમ ગુરૂતત્ત્વ માટે ગુરૂની સેવારૂપ આરાધના ક્યાં ક્યાં થાય છે, અને ક્યાં ક્યાં તેમની આશાતના ન થાય તે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. મનના માનેલા ધર્મને ચલાવી લેવાથી

કાંઈ ન વળે. દેવતત્ત્વ અને ગુરૂતત્ત્વને આરાધવાનું છે તો ગુરૂતત્ત્વની સામે તે લોભ ક્યાં કર્યો ? પહેલી મોરી અનુકૂળતા કે પહેલા ગુરૂની ? આ વિચારવાનું છે. જેમ રાધાવેધ સાધનારો એક ધ્યાને સાથે તેમ ગુરૂ પ્રત્યે પણ મારાથી કાંઈ અવિનયાદિ ન થાય એની સતત કાળજી રાખે.

ગુરૂતત્ત્વને પહેલું મુકવાનું કારણ છે. જીવો વિષય રાગ કરતાં પણ અહંત્વથી વધુ રખડે છે. વિષયરાગ તો હજી છુટવો સહેલો છે. પણ અહંત્વ છુટવું કઠિન છે. યોગ-પર્યાય વધે એમ અહંત્વ વધે છે. ભગવાનના માર્ગને સરખી રીતે કેમ નથી આરાધતા ? કેમકે આ અહંત્વ મને ને મારામાં અટકે છે. કષ્ટ ઘણાં સહ્યા, બાવા-સંન્યાસી જોગી થઈને હાડકા ગાળી નાખ્યા. પંડિતજી પણ થયા પણ અહંત્વ તોડતા ન આવડ્યું. "આ અહંત્વને તોડનાર છે ગુરૂતત્ત્વ." હું સાવ અબૂઝ છું કર્મના ભારમાં આપણે ખુશ-ખુશાલ રહીએ છીએ. આ સમજાવનાર છે ગુરૂતત્ત્વ. ભવટુંકા એમને એમ ન થાય, ભવટુંકા ગુરૂમતિથી થાય આપમતિથી ન થાય. ગુરૂ એજ સર્વેસર્વા લાગે. આ બધું ગુરૂતત્ત્વ સમજાવે છે.

શેઠ હતા. પત્નિ મરી ગઈ, બાળક નાનો હતો. ઘણા કન્યા આપવા આવે એટલે શેઠે એક શરતપત્ર લખી રાખેલો કે મારા દીકરાને જે પોતાના પહેલા ખોળાના દીકરા તરીકે માને, એને સર્વેસર્વા માની સગી માની જેમ દીકરાને સાચવે તો એની સાથે લગ્ન કરવા. અને આ શરતમાં જરા પણ ઓછું લાગશે તો તેને તગેડી મૂકીશ. હવે આ શરતે આવેલી કન્યા બાળકને કેવી રીતે રાખે ? પતિને પણ ભગવાનની જેમ સાચવે. પતિનો પ્રમે લેવા માટે એની ઉપાસનામાં કાંઈ કમી ન રાખે. એમ દેવ ગુરૂને ખુશ કરવા હોય તો

શું કરવું પડે ? પણ ગુરૂને આપણે શોકના દીકરાની જેમ રાખીએ તો ગુરૂતત્ત્વની સેવા ક્યાં થઈ ? વાત આ છે. ૧૩ મા ભગવાનના સ્તવનની વાચનામાં આવે છે કે 'એવો જગગુરૂ પ્રેમ' ભગવાન ઉપર પ્રેમ હરખ કરવો હોય તો તે શી રીતે થાય ? તો કહે છે કે અહંત્વ બાજુએ મૂકીએ તો થાય. ગુરૂતત્ત્વ સર્વે સર્વા લાગે ત્યારે થાય. એટલે આપણી પહેલી આરાધના કઈ તો કહે છે કે, "ગુરૂજણ પૂઆ, પરત્થકરણં ચ."

ભગવાનના ચારે નિક્ષેપા પૂજનિય

એક સવાલ છે.

નેમનાથ ભગવાને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બતાવી પણ એમ ન કહ્યું કે મારા ચરણ ઉપર પાણી લઈને નાખો. એમ કેમ ન કહ્યું ? એના બે કારણ છે. (૧) પોતાની બડાઈ પોતે ન બતાવે. પોતાના અંવસરે પણ બીજાની બડાઈ કરે. એટલે નેમકુમારે બડાઈ પારસનાથની બતાવી. જે હજી થવાના છે. અને (૨) પારસનાથની પ્રતિમામાં જ ચારે નિક્ષેપા આવી જાય. પ્રતિમા ભગવાન સદૃશ છે. ભગવાન જન્મથી મોક્ષે ગયા ત્યાં સુધીનું બધું પ્રતિમામાં છે એટલે તો એના ગુણ ગાઈએ છીએ. એ પ્રતિમાનું મહત્ત્વ બતાવે છે.

નેમિકુમાર હજી દ્રવ્ય નિક્ષેપામાં છે ચારિત્ર લઈ કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી સર્વાંગ સંપૂર્ણ થશે. પારસનાથની પ્રતિમા સર્વાંગસંપૂર્ણ છે એટલે પારસનાથની પ્રતિમા ભાવનિક્ષેપાને ખ્યાલમાં રાખીને કરી છે. અરિહંતનો ભાવનિક્ષેપો જે સુરાસુર-અષ્ટપ્રાતિહાર્ય યુક્ત એ પ્રતિમામાં છે. કેટલું બધું પ્રતિમાનું મહત્ત્વ છે. છોકરો બાપનો ફોટો

જુએ એટલે એ ફોટામાં બધું બાપનું જ જુએ. બાપા કેવા ઉદાર, પ્રેમાળ હતા. નેમકુમારે એ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ચરણજલ બતાવ્યું પોતાનું ન બતાવ્યું. પ્રતિમાને આપણે પૂજીએ છીએ , ચૈત્યવંદનાદિ કરીએ છીએ તે બધું સમજીને કરવું જોઈએ કે આમાં ભગવાનના પાંચે કલ્યાણક છે. કેવા મારા અહોભાગ્ય ! કે આવી પાપ ભરેલી પૃથ્વી પર આવા પારસનાથ ભગવાન મને જોવા મળ્યા છે. દેવગુરૂ ન મળ્યા હોત તો આ કોણ ઓળખાવત ! મારા હૈયાનાં આધાર ! પ્રભાવતીના પ્રાણાધાર ! આવા ભગવાન મને મળ્યા છે. આમ નમન વંદન પૂજનમાં હૈયાનો ભાવ ભરવાનો છે. પ્રતિકમણના સૂત્રો બોલીએ છીએ તે વખતે નમુત્યુણં-લોગસ્સ આદિ બોલીએ છીએ એ બોલતા પદે પદે અરિહંતના બધા ભાવ ભરવાના છે. અરિહંત ભગવાનના ચરણ સ્પર્શ કરતાં ક્રિયામાં પ્રવેશ થાય છે. એ ચરણસ્પર્શથી ભાવ ઊભો કરવાનો છે. પછી નમુત્યુણં અરિહંતાણં-ભગવંતાણં બોલતા ચડતાં ભાવ રહે. નમસ્કારની પહેલા ત્રણવાર ચરણ સ્પર્શ કરવાનાં છે. પણ આજ સુધી એક નમુત્યુણં એવા ભાવથી બોલ્યા નથી માત્ર દ્રવ્ય ક્રિયા કરી. એક એક પદના અક્ષરોમાં એવા ભાવ ભર્યા છે. સાથોસાથ પદ પદ પર મંત્રો મૂક્યા છે. એક એક પદને રટવાથી અંદર પ્રવેશ થાય છે. નમુત્યુણં બોલતા ભગવાનના ચરણનો જ એક આશરો છે. આ જગતમાં હું નિરાધાર છું આમ કરી નમુત્યુણં બોલીએ તો અંદર પ્રવેશ થાય એ ખરેખરી વંદના થાય અને એટલા જ માટે લલિતવિસ્તરામાં પૂ. આ. હરિભદ્રસૂરિ મ. સા. એ લખ્યું છે કે ધર્મસ્ય મૂલભૂતા વંદના-આ લખનાર હરિભદ્રસૂરિમ. પૂર્વાવસ્થામા બ્રાહ્મણ હતાં. છતાં કેવા જૈનાગમથી પલટાઈ ગયા, આ જૈન શાસન છે. એક એક વિધિ ઝીણી ઝીણી બતાવી અલગ અલગ મુદ્રામાં સૂત્રો બોલવાના બતાવ્યા એટલે

તો ઈતર ધર્મમાંથી આવેલા જૈનધર્મમાં એવા ઓતપ્રોત થઈ ગયા હતા.

નેમનાથ ભગવાને પારસનાથને કેમ બતાવ્યા ? ચારનિક્ષેપે તીર્થંકરની પૂજા કરવાની છે એનો મહિમા છે. અરિહા પદ પજ્જવ છાજે. અરિહંતનો પર્યાય છે. માટે પ્રતિમા એ સાક્ષાત્ તીર્થંકર ભગવાન સર્વાંગ સંપૂર્ણ છે. એમ શ્રદ્ધા અને ભાવ પૂર્વક ભગવાનની સેવા પૂજા કરવાની છે. આ શ્રદ્ધાને વિશ્વાસ જગાવવા માટે અરિહંતની પ્રતિમા ઉપર બહુમાન જગાવવા માટે નેમનાથ ભગવાને પારસનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બતાવી. આમ એક એક વાત પર ચિંતન કરતા રહેશો તો બુદ્ધિનો પણ વિકાસ થશે.

યોગી કે ભોગી

યોગી અયોગી, ભોગી અભોગી.

ભગવાન યોગી અને અયોગી કેમ ? ૧૪ મા ગુણઠાણે અયોગી છે માટે.

ભોગી ને અભોગી કેમ ? ભગવાન ભોગી છે આત્મગુણના, અનંતસુખના ભોગી છે અને અભોગી છે વિષયોના.

ત્યારે આપણે શામાં છીએ ? યોગી ને ભોગી બંનેમાં... પ્રતિક્રમણ, ભગવાનનું ચૈત્યવંદન વગેરે કરીએ છીએ એટલે આપણે યોગી છીએ અને ભોગી પણ છીએ. સંયમ લીધું એટલે ભોગીપણું છોડી યોગીપણું લીધું. સંસારમાં રહ્યા હોત તો ભોગી કહેવાત, પણ એ છોડીને યોગી બન્યા. તો આપણા વ્યવહારમાં એ જોવાનું છે કે

આપણે ભોગી મટી ગયા છીએ કે ભોગી રહ્યા છીએ ? આ વિચાર કરવાનો છે. આ વિચાર નથી એટલે ભોગીનો વ્યવહાર આંખ મિંચીને ચાલે છે. આંખ મિંચીને કેમ ? કોઈપણ જાતના સંકોચ વગર, અરેરાટ વિના, ચિંતા પ્રચ્ચાત્તાપ વિના, એટલે આપણે યોગી છીએ કે ભોગી ? આ મોટો સવાલ છે. ભગવાનને બેય ઠરાવ્યા યોગી અને ભોગી. ભોગી આત્મસુખના અસંયોગી વિષય સુખના અને આપણે સંયોગિક સુખને શોધતા ફરીએ છીએ, હવા ક્યાં આવે છે ? કપડાનો કાપ સારો નીકળ્યો કે નહીં ? કપડા ચોકખા-ચણાક છે કે નહિં ? વિચાર ઓછો એટલે ગોચરીવાળાને મળે એટલું લાવે, ભાગ્યે કોઈ જગ્યાએ ના કહેતા હોય. ના ભાઈ, આ બધુ લઈએ તો સાધુતા- મારા સંયમનું શું થાય ? આપણી ગોચરી ભોગીની કે યોગીની ? આપણે આંખ મિંચિયે એટલે માફ નથી થતું. આંખ મિંચિયે એટલે વધારે દૃઢ કર્મબંધ થાય છે. દૃઢ એટલે ભુંસવું મુશ્કેલ બને એવા, કારણ કે ભોગીપણું આંખ મિંચિને રાખ્યું, અને ત્યાં અરેકારો કે સંતાપ નથી. ત્યાગ નથી. સાધુની પરીક્ષા- છે ગોચરીમાં. પરીક્ષામાં બેસવાનું હોય ત્યારે કેટલી સાવધાની જોઈએ. પછી રોજનું થઈ ગયું એટલે જેનો ખપ તેનો અફસોસ શો ? ગોચરી લાવનાર અને વાપરનારને વિચાર નહીં કે યોગીપણું ક્યાં રહ્યું ? જુઓ હિમાલય વગેરેમાં ઈતરના યોગીઓ સાધના કરે છે એમના ખોરાક કેવા ? યોગીનો વેશ પહેર્યો નથી એને યોગી બનવાની જરૂર અને આપણે યોગીનો વેશ પહેર્યો તો આપણને યોગી બનવાની જરૂર નહિ ? ચાળા છે બધા. આ વિચાર કોણ કરશે ? ભોગીનું કે યોગીનું જીવન જીવીએ છીએ ? વાતો ચિત્તોમાં પણ કાંઈ અટકાવત નથી. શીલવંતી નારી હોય તે ડરતીને ભડકતી

રહે. રખેને કોઈની પર ક્યાંય દૃષ્ટિ કે સ્પર્શ ન થઈ જાય ? ખરેખર શીલવંતી બાઈ હોય તો આ બધું વિચારે, એને ડર હોય તો યોગીને ડર ન હોય ? કે મારામાં યોગીપણાને બદલે ભોગીપણું ન આવી જાય. ભોગી બન્યા પછી યોગીપણું રહે ?

શ્રાવકને માટે પણ કહ્યું કે શ્રાવક સચિત્તનો ત્યાગી હોય એ ગવારફળીની સિંગ અચિત્ત કરીને વાપરે તો એમાં કાંઈ દોષ ખરા ? તો શાસ્ત્ર કહે છે કે, મોટો દોષ છે ક્યારેક એનું ગુણઠાણું પણ ચાલી જાય. ગુણઠાણામાં જે અતિ જરૂરી છે. એનો જ રાગ એટલી છૂટ છે. એટલે આહાર પાણી લેવા પડે તે લે, બીન જરૂરીનો ત્યાગ ન કરે તો બીજા કષાયની ચોકડી ન રહે, અફસોસી ન રહે એમાં સમકિત પણ ન રહે. અનર્થદંડનો ત્યાગ કેમ કહ્યો છે ? સમકિત ટકાવવા માટે. વેપાર ધંધો કરવો પડે એ અર્થદંડ. નાટક ચેટક જોવા એ અનર્થદંડ કેમકે એ જીવન ટકાવવાની ચીજ નથી. જીવન ટકાવામાં ઉપયોગી નથી. ગવારની ફળી ન વાપરે તો કાંઈ જીવન અટકી પડતું નથી. એનાથી પેટ ભરાતું નથી. એટલે વિચાર કરવાનો છે કે હું યોગી છું કે ભોગી ? કપડા પહેરું છું તે યોગીના કે ભોગીના ? આસન પામ્યો છું એ યોગીનું કે ભોગીનું ? શ્રાવક બે ઘડીનું સામાયિક લે છે તો ય સાવધાની રાખે છે તો જીવન પર્યતના સામાયિકમાં કોઈ સાવધાનીની જરૂર નહીં ?

અમદાવાદમાં શીવાભાઈ સત્યવાદી. જમનાભાઈ ભગુભાઈની મિલમાં મેનેજર. પૌષધ કરવા જાય ત્યારે એટલા બધા સાવધાન રહે કે બીજા પૌષધ કરનારને પણ સાવધ કરે કે ભાઈ ! પૌષધમાં આવી બધી વાત ન કરાય. એટલો બધો જયણાનો અને ક્રિયામાં ઉપયોગ

હતો, તો આપણે આ વિચાર નહીં કરવાનો કે યોગીનું કે ભોગીનું જીવન જીવું છું ? સાવધાન થવા જેવું છે. ભક્તિ કરનારા તો કરશે. પણ ભક્તિ લેનારાએ વિચાર કરવા જેવો છે. નહિતર હસતાં બાંધ્યા કર્મ રોતા પણ નહીં છૂટે ?

હસતા બાંધ્યા એટલે ? હસતા બાંધ્યા એટલે સંતાપ વિનાના, એના દૃઢ કર્મબંધ અશુભ અનુબંધ થાય છે. કર્મસત્તાની નજરમાં રેઢિયાળ જીવન માફ નથી થતું. રેઢિયાળ જીવન એટલે પાપના વિચાર વિનાનું જીવન. પોતાના સ્થાન હોદાના વિચાર વિનાનું જીવન. ભગવાનની આજ્ઞાના વિચાર વિનાનું જીવન. શાના ખુશખુશાલ છો ? યોગી આવું જીવન જીવે ? આનો વિચાર કરજો !

અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ માટે

દરેક યોગ ઉપયોગની શુદ્ધિ માટે છે. અધ્યવસાયને નિર્મળ બનાવવા માટે જ બીજા કાયયોગ આદિ છે. જ્ઞાન ઓછું ક્રિયા વધુ પણ એને ખબર નથી કે જ્ઞાન આવશે તો અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ આવશે.

અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી ક્રિયાશુદ્ધિ આવશે. જેટલા અધ્યવસાય જોરદાર એટલી ક્રિયા જોરદાર.

બધા યોગ અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ માટે છે તો આ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય કોને કહેવાય ? તો આપણા માટે જે યોગ સંયમનો હોય તે વિશુદ્ધ અધ્યવસાય કહેવાય અને જે સંકલેશનો યોગ હોય તે વિશુદ્ધ અધ્યવસાય ન કહેવાય. ચોંટ આવવી જોઈએ કે જરાય મારે સંકલેશના અધ્યવસાય ન આવે. સંયમના અધ્યવસાય આવે એની કાળજી જોઈએ.

પ્રતિક્રમણ પરિલેહણ આદિ થઈ ગયું. પછી શું ? આ તો જેમ વાણિયો દુકાન ખોલે ૧૦/૧૫ ઘરાક આવી ગયા પણ કમાણી થઈ કે ન થઈ તે ન જુએ તો ? તેમ આપણે યોગ સાધતા જઈએ પણ સંયમના અધ્યવસાય વધ્યા કે નહીં ? તે ન જોઈએ તો શું થાય ?

બહારમાં જેટલું ચિત્ત જાય એટલા સંકલેશના અધ્યવસાય છે. સંયમના અધ્યવસાય એટલે બહારનું જોવામાં ધરાઈ ગયેલા જોઈએ. બહારનું જોવાથી આપણે ધરાઈ જઈએ તો સંયમના અધ્યવસાય ટકે એવા છે. એટલે અગ્યાર અંગ ભણ્યા હોય, પણ પુરું ન ભણ્યા હોય તો એના માટે વિધાન એ જ છે કે એ જ રટવા કરો. એ રટતાં રટતાં જ અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ થાય છે.

સુલસા કેવી ? અનિન્દ્રિય. બહારમાં શંકર-બ્રહ્મા-મહેશ આદિ ઉતાર્યા. કોઈ બાઈ કહેવા આવી ચાલ જોવા. પણ સુલસા કહે મને બહાર જોવામાં ટાઈમ જ નથી મારા ભગવાનનું જોવાનું ઘણું છે. એક ગૃહસ્થ બાઈ ભગવાનની સાથે કેવી વાતો કરતી હશે ? જેથી બહારનું જોવાનું મન જ નહીં થતું હોય.

એમ આપણે બહારનું જોવાનું ટાળીએ તો સંયમના અધ્યવસાય વધશે. "ન કરેમિ ન કારવેમિ" બોલીએ છીએ. આ બધું સીધે સીધું ટકે એમ નથી. મનસા ન કરેમિ મનસા ન કારવેમિ આને દિલમાં બરાબર ધારશું તો યોગ-ઉપયોગની વિશુદ્ધિ મળશે. બહારમાં જરા આઘોપાછો થઈશ તો રાગ પેસી જશે રાગનો સંકલેશ આવી જશે. એમ ભડક લાગે.

સદા રૂવા રસા ગંધા-ફાસા-આ બોલીએ છીએ. આ શબ્દ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ બધા કામના સંકલેશ છે. હવે આ જો ઉપયોગ

રાખીએ તો નફો કેટલો બધો ? મારે આ પાંચેયના રાગથી છુટવું છે. પૂર્વના મહર્ષિઓ કોડપૂર્વના ચારિત્ર શી રીતે પાળતા હશે ? કંટાળો નહિ આવતો હોય ? ના જીવનનો રાહ જ એવો બનાવી દીધો હોય જેથી અંદરમાં જ રહેવાનું થાય. બહાર જોવાનું મન જ ન થાય. આમ જેટલા અંદરમાં રહેશો તેટલા સંયમના અધ્યવસાય વિશુદ્ધ થશે.

જીવન એ પ્રયોગશાળા

સંયમજીવન એટલે મનને મારવાનું જીવન છે. મનને મારવાનું ન હોય તો કેટલા આવેશ આવ્યા કરે ! પછી એનો પડઘો બહારમાં પડે. કોઈના વ્યવહારમાં ચુકી જઈએ એનો પડઘો પડે છે. જીવન જીવતા આવેશ આવ્યા કરતો હોય તો એનો પડઘો અવસરે પડે છે. એટલે મનને મારવાનું છે. એટલે આપણે મનને જીતવું હોય તો આ ચાવી છે. "ઉકળાટ ન આવવા દેવો" મન મારવાનું જીવન છે. ઉકળાટ અજંપો ન જોઈએ. આ સંયમજીવન એ પ્રયોગશાળા છે એટલે પ્રયોગશાળામાં જીવન આગળ ચલાવવું હોય તો આનું મંથન જોઈએ, ઉકળાટ આવેશ નહિ...

તુહ સમ્મતે લઘ્ને

તુહસમ્મતે લઘ્ને.....અચરામરં ઠાણં-

તારું સમ્યક્ત્વ જીવને પ્રાપ્તિ થાય તો તે અજરામર સ્થાનને પામે છે. આ સમક્તિ એટલે શું ? જે સમક્તિ આપણે અમલમાં લાવી શકીએ અને વચ્ચે વિઘ્ન જ ન આવે એવું સમક્તિ. તો એ સમક્તિ કયું ? શ્રદ્ધાને ભાવથી ઉપવાસ કર્યા હોય ને જેમ જેમ ઉપવાસ વધે

તેમ તેમ ભાવ વધતો જાય. થાક ન લાગે ? એમ ન લાગે કે હવે આટલા જ ઉપવાસ બાકી રહ્યા.... વધતા ભાવે ઉપવાસ થાય. એમ એ સમ્યક્ત્વ એટલે પ્રભુ તુંહી તુંહી લાગે. અરિહંતની પાછળ પાગલ થઈ જાય. દુનિયા અરિહંતમય દેખાય. ગમે તેવા સંયોગમાં હોય તો પણ તેમાં તુંહી તુંહી દેખાય મારે કાંઈ કમી નથી. અરિહંતની પાછળ દિવાના થઈ જાય. જીવોનાં દર્શન થાય તેમાં પણ પરમાત્માનાં દર્શન થાય. બધા જ જીવોમાં વીતરાગપણાનો ભાવ-અનંતજ્ઞાનાદિ દેખાય...

જ્ઞાનસારમાં લખ્યું છે કે સુખી માણસ જગતને સુખી જુએ. પોતાના જેવું જ એને દેખાય. કેમકે એ આત્માની સંપત્તિને સુખમાં મગ્ન છે માટે.

ભગવાનમાં કેવો ઉચ્ચ પ્રકારનો મૈત્રી ભાવ. એ મૈત્રીભાવની દૃષ્ટિ મારામાં લાવવી છે તો લાવનાર ભગવાનને તુંહી તુંહી રૂપે જ જોયા કરે. મહાપુરુષો આવી ભાવના કરતા હશે. એવું સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. ત્યારે તો આપણા કાર્યમાં વચ્ચે વાંધા પડે છે. આવા તકલાદી પુણ્યમાં આપણે જીવવાનું તો એમાં આલંબન રૂપે પ્રભુ તુહીં તુહીં કરવાનું છે. મારે તો પ્રભુ તું જ ભ્રાતા છે ને તું જ ત્રાતા છે. કોઈપણ વિકટ પ્રસંગ આવ્યો બસ પ્રભુ તુંહી તુંહી કરો. આ અબજોનું નિધાન છે આ કરવાની જરૂર છે જે આપણને અવસરે કામ લાગે. જેમ બંદુક લઈને ફરનાર નિર્ભય હોય છે કાંઈક ભય જેવું લાગે તો ઘોડો દબાવી દે. તેમ આપણે પણ પ્રભુ તુંહી તુંહી રૂપ બંદુક સાથે રાખીએ તો વિકટ પરિસ્થિતિમાં પણ નિર્ભય બની શકીએ. માટે આવું કાંઈક ઊભુ કરો જે દરેક પ્રસંગે કામ લાગશે...

પ્રભુગુણ અનુબંધ શી રીતે થાય

પ્રભુ આપના ઉપકાર સંભારીએ તો આનંદ થઈ જાય છે. પ્રભુના ઉપકારે આપણને તત્ત્વપ્રકાશ આપ્યો, આપણને માર્ગ દાન કર્યું એટલે આપણને આલંબન મળ્યું. આ આલંબન એવું છે કે મન પર લાવીએ તો મન પ્રસન્નતાથી ભરપુર રહે. એવા પ્રભુ ઉપકાર-ગુણોથી ભરપુર છે. પ્રભુના કેટલા ઉપકાર ? તો કહે અપરંપાર છે કે એક અવગુણ ન સમાય. બધા ગુણ જ ભરેલા છે. વળી એ ગુણો કેવા ભરેલા તો કહે સાનુબંધ. સાનુબંધ એટલે ગુણની પરંપરા ચાલે. ઉત્તરોત્તર ગુણ વધતા જાય. તો આ ગુણ કેવા ? એ વિચારવાનું છે. દા. ત. એક ગુણ ક્ષમા છે. એ અનુબંધી છે. ઉત્તરોત્તર એની પરંપરા ચાલે છે એ શું હશે ? એમની ક્ષમા નમ્રતા વધતી છે. વધતી છે એટલે કેવી હશે ? એ કલ્પનામાં લાવવાનું છે. પહેલા ક્ષમા એટલી જ કરી હતી. Let go કર્યું, ગુસ્સો ન કર્યો. પાછી ક્ષમા વધી એની સાથે પ્રેમસંબંધ બંધાયો પછી એ સંબંધ એવો બંધાયો કે ભૂતકાળમાં કાંઈ બન્યું જ નથી, બગડ્યાના ચોપડા ચુકતે થઈ ગયા છે.

મા દીકરો ને પત્ની હતા. દીકરો મુંબઈ ગયો. પહેલા બે ચાર કાગળ આવ્યા. પછી બંધ થઈ ગયા. પછી બેત્રણ વરસ થયા. કોઈ મુંબઈ જતું હોય તો કહેવરાવે. પણ કાંઈ જ જવાબ ન આવે. વહુ લાયક હતી. માને કહે બા તમે કાળજી ન કરતાં હું સંભાળીશ. પછી વહુ પોતે મુંબઈ ગઈ. જુના સરનામે પત્તો ન લાગ્યો. નવા સરનામે ગઈ. મરીનડ્રાઈવમાં એક ફ્લેટ. એ સરનામે એક બાઈ અપટ્ટુડેટ હતી ત્યાં જઈ પૂછ્યું આ ભાઈ અહીં રહે છે ? હા તમે કોણ ? એમની હું

પરણેતર છું. પેલી બાઈ કહે, મને તો કાંઈ વાત જ કરી નથી. પેલી બાઈ સહાનુભૂતિ બતાવે તે પહેલા તેનો પતિ આવી ગયો અને કહે એય તું કોણ છે ? આવા તો મુંબઈમાં કેઈ ધુતારા છે. પાછી કાઢે છે. પેલી વિચારે છે કે હવે ઘેર જઈ માને શું જવાબ આપીશ ? માની છાતી જ બેસી જશે. ટ્રેનમાં બેસી ગઈ. ટ્રેનમાં એક ભાઈ મળી ગયો. બાઈનું મોં પડી ગયેલું જોઈ પેલાભાઈ પૂછે છે કે કેમ શું થયું ? ત્યારે આ બાઈ કહે શું કહું ? પેલાભાઈ કહે, હું તમને સહાયક થઈશ. ત્યારે બાઈ કહે, કોઈ કાચો માલ લાવી આપો તો હું વેપાર કરી શકું પણ તમારા પતિ ? એ ચિંતા ન કરો. ચોપડા ચૂકતે કરી નાંખ્યા, એ ચોપડા ચોકખા ન કરીએ તો રોજ હૈયું બળે અને વળવાનું કાંઈ નહી. એટલે જ્યાં લેવાનો કે મેળવવાનો અધિકાર ન હોય ત્યાં ચૂકતે ખાતુ કરી નાખવાનું. એટલે આપણે આ કરવાનું છે કે જુની કોઈ વાત કોઈની યાદ નહીં કરવાની, ચોપડા ચૂકતે કરી નાખવાના, પ્રભુ ગુણ અનુબંધી શી રીતે થાય-તો કે આ દોષોના ચોપડા ચૂકતે કરી નાખવાથી, દીકરો ગમે તેટલો બગડે પણ માને તો તેના પર હેત જ હોય. આ કામ આપણે કરવાનું છે કે ગઈકાલે ક્ષમા- નમ્રતા નિસ્પૃહતા કેટલી હતી તે વધારવાની છે. ભગવાનના ગુણ અક્ષય હતા. અનુબંધવાળા હતા તો એ આદર્શ રાખીને એ તરફની પ્રવૃત્તિ જોઈએ તો એ ગુણ મળે.

ઈચ્છા પ્રવૃત્તિ સ્થિરતા પછી સિદ્ધિ આવે. અભ્યાસ ગુણનો કરાતો જાય એ અભ્યાસમાં ગુણોની પરંપરા વધતી જાય. આ જીવનમાં પ્રણિધાન પૂર્વક નક્કી કર્યું હોય તો આ ગુણોની સિદ્ધિ થાય.

નાગકેતુનો જીવ-મા એ ઝુપડી સળગાવી તો બળી મર્યો પણ એક સત્વ રાખ્ય હતું કે હાય ! મારે તપ કરવાનો રહી ગયો. બળવાની ઘોર પીડામાં પણ અહમ કરવાનો રહી ગયાનો સંતાપ છે. અહમની ભાવનાથી ભવાંતરમાં રીઝવેશન થઈ ગયું. જનમતાં અહમ મળ્યો. ગુણો ગુણાનુબંધવાળા બનશે. આમ એક એક ગુણનો અભ્યાસ થતો જાય તો તે તે ગુણનું ભવાંતરમાં રીઝવેશન થશે અને ગુણો અનુબંધવાળા થશે.

ધર્મ પાઠ્યાન્તરંગ

પ્રદેશીરાજાને કેશી ગણધર મહારાજે આત્મતત્ત્વ ઓળખાવ્યું. એટલે પરમ નાસ્તિકમાંથી પરમ આસ્તિક થયો. તો એમને તત્ત્વજ્ઞાન કેવું થયું હશે ? કેવી શ્રદ્ધા થઈ હશે ? શ્રદ્ધાથી માન્યું કે આત્મતત્ત્વ છે, જરૂર છે, તો એને ધર્મક્રિયાનો રંગ કેવો લગાવ્યો હશે ? આસ્તિક બનીને મહેલમાં આવ્યો ને મોહના ટાયલા સ્ટોપ થઈ ગયા. રાણીને ખબર પડી ગઈ. જરૂર આ કાંઈ બદલાઈ ગયા લાગે છે. એટલે પહેલાની માફક મારી સાથે બોલતા નથી એટલે હવે આ મારા માટે નકામા થઈ ગયા. હવે એનો ફેસલો કરી નાંખવો જોઈએ. પ્રદેશી રાજાના આચરણ કેવા રીવર્સ થયા હશે ? અને રાણી પ્રત્યે કેવા સંકુચિત થઈ ગયા હશે ? મહેલમાં જતાં વેંત જ એનો પડઘો પડે છે. ઝરુખામાંથી જોતાં જ ખબર પડી એનો ફેઈસ-આંખો બદલાઈ ગયા, પહેલા તો રાણીને જુએ કે મોં લાલચોળ થઈ જાય. રાજાનો રાણી પ્રત્યે પહેલા પ્રેમ કેવો હતો કે વનમાં ગયા હોય અને રાણીને તરસ લાગી હોય, પાણી ન મળે તો પોતાની જાંઘ ચીરીને લોહી કાઢી આપી

પાય. આવો પ્રેમ રાણી પર રાજાનો હતો પણ આત્મ તત્ત્વ પામતાં જ બધુ બદલાઈ ગયું.

આ બધુ વિચારવાનું એટલા માટે છે કે આપણે સંસાર મૂક્યો એ બહારથી મૂક્યો કે અંદરથી ? પહેલાના જેવા જ રીત રીવાજ ચાલે છે કે બંધ છે ? ધર્મ પામ્યાનો રંગ એ માટે પ્રદેશી રાજાનું આબેહુબ દૃષ્ટાંત છે. આપણો રંગ કેવો છે ? પડદા પાછળનો છે ? કે પડદા પછીનો ? ધર્મ પામ્યા એટલે સ્ટેજ પર આવી ગયા ધર્મ પામ્યા પહેલાનો પ્રદેશી પડદા પાછળનો હતો. પૂર્વે કોઈ બાવા સંન્યાસીને આવવા દેતો નહોતો કેમકે એ લોકોને દુઃખી કરી નાંખે છે. એમ એ માનતો. એના રાજ્યમાં એક ભિખારી નહીં. જે જોઈએ તે બધુ બધાને આપતો. કોઈપણ મારા રાજ્યમાં દુઃખી ન જોઈએ એટલો દયાળુ ઉદાર-દુઃખી પ્રત્યે સહાનુભૂતિવાળો હતો. એકે ને દુઃખી રહેવા ન દે. એટલી થઈને ભીખ માગનારા બધા બંધ થઈ ગયા.

પ્રદેશી જ્યારે શ્રાવક થયો. ધર્મ પામ્યો ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું હતું માળે ખો પયેસી સુંદરો હોણ અસુંદરો ન ભવેસિ ! પહેલા તું સુંદર હતો હવે અસુંદર ન થતો. એજ પ્રમાણે સાધુ મહારાજ માટે પણ આજ વાત કરી છે કે જેમ પહેલા ધર્મની આરાધના કરતાં હતા તો હવે વધુ જોશમાં એ ધર્મની આરાધના કરજો. અહીં આવ્યા બાદ આરાધનામાં અટકી ન જશો. પ્રદેશી આત્મતત્ત્વ પામ્યો એટલે ત્યારથી પગલા ફર્યા-જીવન ફર્યું.

ધર્મક્રિયા વેઠ ઉતારવા માટે એકલા લેકચર કે દોઢ ડહાપણ કરવા માટે નથી પણ આચરણમાં ઉતારવા માટે છે. પ્રદેશીનું આચરણ વધી ગયું ધર્મ પામ્યા પછી દર ચૌદશે પોષધ કરતાં હશે ? અને પેલી

રાણી લાગ શોધવા લાગી. પૌષધના પારણે આજ તો હું તમારી ભક્તિ કરું, પારણું કરાવું, અને દૂધમાં ઝેર આપી પેલી ભાગી ગઈ. ક્રિયામાં ધર્મ કેવો ઉતાર્યો હશે ? ત્યારે તો પૌષધનાં પારણે ઝેર અપાયું સમજી ગયા. અનુમાન કાઢી લીધું. હવે કાંઈ નહીં, મારે અંતિમ આરાધના કરી લેવાની, મને ગુરૂ તરીકે કેશી ગણધર મળ્યા છે પછી મારે શું ચિંતા, જેમ ભગવાને ઉપસર્ગ કરનારને માટે એક પણ ખરાબ વિચાર ન કર્યો કે ‘હરામી છે.’ એમ આ પ્રદેશીને ઝેરમાં દૂધ આવ્યા પછી પણ આ રાણી સારી નહી ખરાબ છે એવું મનમાં નથી આવ્યું, અરિહંતા મે શરણાં, સિધ્ધા મે શરણાં કરવા લાગ્યા અને ત્યાંથી સૂર્યાભ વિમાનના માલિક બન્યા.

ધર્મ પામ્યા પછી પરિવર્તન ન થાય તો ધર્મ પામ્યા નથી. વિચાર સરણી સ્વભાવ ખાનપાન આદિ બધામાં પરિવર્તન થવું જોઈએ તોજ ધર્મની કિંમત છે. ધર્મ પામ્યા પછી આચરણમાં ન આવે તો ધર્મ પામ્યા નથી. ધર્મ પામ્યાનું પ્રદેશીનું આ દૃષ્ટાંત જવલંત છે.

તેમ તમે સાધુ બન્યા છો તો હવે એવા અપ્રમત્ત બનો કે પ્રમાદનું નામ ન રહે. સંસાર બહારથી નહી અંદરથી મૂકવાનો છે. પૂર્વના જે રીત રીવાજ હતા તેને છોડી આગળ વધવામાં ધર્મનો રંગ વધશે. આવો ધર્મનો રંગ વધારજો, જીવન સફળ થશે.

લેખા ફેરવો

કંડરિક પડીને આવ્યા ને પુંડરિક રાજાએ એને રાજગાદી આપીને પોતે ઓઘો એમનો લઈને સાધુ બની ગયા. બે દિવસમાં બંને કાળ કરી જાય છે અને બંને વચ્ચે ચૌદરાજનું આંતરું પડી જાય છે. એક

સાતમી નરકમાં અને એક અનુત્તર વિમનામાં જાય છે. પુંડરિક રાજા અત્યાર સુધી રાજ્ય કરતા હતા. કલ્પના પણ નહોતી કે આ ભાઈ પાછો આવશે. ભાઈમુનિ આવ્યા. રાજ્ય જોઈએ છે તો રાજ્ય આપી દીધું. ઓઘો પોતે લઈ લીધો.

હજાર હજાર વર્ષ ચારિત્ર પાળ્યું હોય, તપસ્યા કરી હોય અને એકાએક પડીને આવે તો એની મથામણ ચાલે કે આટલું ચારિત્ર પાળ્યું ને પડીને આવ્યો, આનો કોઈ વિચાર ! અને માત્ર બે જ દિવસના ચારિત્ર પાલનમાં અનુત્તરમાં ગયા. તો હમણા ચારિત્ર લઈને એવું શું આવી ગયું ? એવું ઉંચું ચારિત્ર શી રીતે આવ્યું ? એની પાછળ રહસ્ય છે. ચારિત્ર ઉપવાસથી લીધું. પારણું ગુરુ મળે ત્યારે કરવાનું. ગુરુ મળ્યા અંતપ્રાંત ગોચરી લઈ આવ્યા, ગુરુ કહે પારણું કરો. અને વાપર્યું એજ રાતે મૃત્યુ આવે છે. પણ આટલું બધું ઉંચું ચારિત્ર ક્યાંથી આવ્યું ? બહું ઊંચી પરિણતી હોય તો લાયકાત ત્યાં અનુત્તરમાં જવાની આવે. એટલું બધું આવ્યું ? એ બધું ગૃહસ્થપણથી આવ્યું. એમને હજારવર્ષ પહેલાં ચારિત્ર લેવું હતું. નાના ભાઈના આગ્રહથી એણે લીધું ત્યારે પોતે ચારિત્ર લેવાના ભાવથી જીવન કેવું બનાવ્યું કે પૂર્વના પોતાના ગમે તેવા સ્વભાવ-રૂચિ-ગણિત-લેખા- મનોરથ-ઈચ્છાઓ હશે ? એ બધામાં ધડમૂળથી પરિવર્તન લાવ્યા હશે ! આ એનું રહસ્ય છે. ધડમૂળથી એનું પરિવર્તન કરીને જીવન જીવ્યા. એક ગૃહસ્થને જેવા ગણિત મનોરથ હોય તેને આખા પલટીને વૈરાગ્યને છાજે એવા ગણિત ફેરવ્યા. હજાર વર્ષ સુધી ફેરવ્યા જ કર્યું, હવે માત્ર ફળ બેસવાની જ વાર હતી. રસોઈ થઈ ગઈ હતી, માત્ર છેલ્લો વધારજ બાકી હતો. મહેલમાં બેસવા છતાં પણ યોગી હતા, ભોગી નહોતા "વાતવાતમાં મનમાં ઓછું આવે એ સંસારીના વિચારો છે."

આપણે ચારિત્ર લીધું છે પણ શિયાળે વાઘનું ચામડું ઓઢ્યા જેવું તો નથીને ? એ જોવાનું છે. વાઘ છીએ કે શિયાળીયા ? આપણા સ્વભાવ સંસારી કરતાં જુદા થયા ? આપણી રૂચિમાં પરિવર્તન આવ્યું ? ચાલો ચૌદશ આવી એટલે દેરાસર આજે તપ કરવો પડશે ! આપણી રૂચિ-લેખા હિસાબમાં પરિવર્તન આવ્યું ? ઘરડો થતાં સાપની દાઢમાંથી ઝેર ખલાસ થયું તો પણ કુંફાડો મારે કેમકે જે કોઈ આવે તે દબાવતા જાય માટે. તેમ આપણને કોઈ દબાવતા આવે ત્યારે એ વખતે અભિમાનને ટક્કર લગાવીએ છીએ કે અભિમાન કરીએ છીએ ? અભિમાનને ટક્કર લગાડીએ તો આપણે અવસર જીતી ગયા કર્મની સામે વિજય થયો કહેવાય. ચારિત્ર લીધું છે તો સ્વભાવ રુચિ હિસાબ-મનોરથો-આનંદ આ બધું ફરી ગયું છે ? સંસારીના આનંદના ખાના જુદા હોય અને વૈરાગીને આનંદના ખાના જુદા હોય, સામનો કરવામાં નહિ ગમ ખાવામાં આનંદ હોય. સમરાદિત્યમાં લખ્યું છે કે ક્ષુદ્ર માણસ હોય તેને શાની તૃષ્ણા હોય કે શાનો આનંદ હોય ? તો કે વિષયોમાં. વિષય મળ્યા એટલે ઈંડરિયો ગઢ જીતી લીધો. આપણો આનંદ ક્યાં છે ? ક્ષુદ્રમાણસો તામસી પ્રકૃતિવાળા છે એને તુચ્છ વિષયોમાં આનંદ છે. મધ્યમ પ્રકૃતિવાળાને તુચ્છ વિષયોમાં નહિ પણ મધ્યમ વસ્તુઓમાં આનંદ થાય. અને ઉત્તમ હોય એને ઊંચા વિષયોમાં ગ્લાની નફરત હોય એનો આનંદ આત્માના ગુણોમાં સુકૃતમાં હોય.

ક્યાં સુકૃત ક્રમાયો ? ક્યાં ગુણ ક્રમાયો ? આ પેલો બહુ બોલી ગયો, ભલે, ક્ષમાની તક મળી. આમ આ બધું પરિવર્તન લાવવું જોઈએ તો આપણે સંયમ અને જૈનધર્મ પામ્યા કહેવાય અને જો એનાં એ ગણિત આનંદ તુચ્છ આનંદ હોય તો દા. ત. કાપ કાઢ્યો અને

આનંદ થયો. પણ તે વખતે વિચાર્યું કે બીજાના કાપનો લાભ લીધો ? ત્યાગ તપ બધામાં પરિવર્તન- હિસાબ-ધોરણનું પરિવર્તન આનંદ ઉદ્વેગનું પરિવર્તન- સંસારમાં આનંદ જુદા હતા અહીંના આનંદ જુદા, ગોચરી લઈ આવે પછી મને કોઈ લાભ આપે તો તરી શકું એ હોય. ખાવાનો આનંદ નથી. તપ નથી થતો એનો ઉદ્વેગ છે. અહંનો આનંદ નથી પણ નમ્રતા ગુમાવી એનો ઉદ્વેગ છે. આ હિસાબ છે. ઊંડા ઉતરીને તપાસો તો આપણી જાતે જ પરિણામ દેખાય કે શિયાળીયા ઉપર વાઘનું ચામડું છે કે નહિ ? આવા લેખા ગણેલા પુંડરિક રાજાએ. જેના કારણે બે દિવસની એની સાધનામાં આગળ વધીને સર્વાર્થસિદ્ધમાં પહોંચી ગયા. આવું કાંઈક કરવા માટે આવા ૮/૧૦ ભવની સાધના જોઈશે.

અમેરિકામાં બેજામિન ફેકલીન થઈ ગયો. એણે વરસદહાડાના ૪ કોર્સ પોતાના જીવનમાં રાખ્યા. અમુક આઈટેમ સાત દિવસ ધારી રાખવાની. અમુક ટાઈમ લેવાનું, એમ રોજ નોંધતો આવે. એવી ૧૩ આઈટેમ આર્યને શોભે તેવી લખી હતી. એમ ૧૩ ગુણોનો ૧૩ અઠવાડીયા ટ્રાય ચાલે, એમ વર્ષમાં ચાર વાર થાય. અભ્યાસ કરતાં કરતાં એ ગુણોમાં આગળ વધે.

એમ આપણા જીવનમાં આવા ગુણો કમાવા માટે આગળ વધવાનાં પ્રયત્નો કરવાના છે. દર્શન કરી આવ્યા પછી શું ? કોની પાસે જઈ આવ્યો ? અબજોપતિ ના અબજોપતિ પાસે જઈ આવ્યો પણ લઈ શું આવ્યો ? એનો વિચાર કરીએ નહિ ? પ્રતિક્રમણ કરીને ઊભા થયા પણ આટલા કર્મ ખપાવ્યા એનો વિચાર આવે ? અતિચારે અતિચારે રોવાનું છે. આટલું પુન્ય કમાયા. પ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો બોલતાં ગદ્ગદતા આવે ? આવું કરીને પ્રતિક્રમણ પુરું કર્યું હોય તો એમ થાય

કે ચક્રવર્તિ પાસેથી માલ લઈ આવ્યા, આ બધો હિસાબ માંડવાનો છે. દુનિયામાં બધા માણસો હિસાબ લગાવે છે. કેટલું મારજીન રહ્યું-કેટલો નફો થયો ? અને રોબડકલાસ આપણે આ હિસાબ છે ? પુંડરિક બે દિવસમાં સર્વાર્થ સિદ્ધમાં ગયા આયુષ્ય ટુંકું પડ્યું નહિતર મોક્ષમાં જાત. કેમકે એમણે જીવનમાં આ પરિવર્તન કર્યું હતું. આ એનું રહસ્ય છે. જેની ભૌતિક દૃષ્ટિ છે એને ચમકારા થાય કે બે લાખમાં પંદરલાખ કમાયો, અને જેની આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ હોય તો એને અરેરાટી થાય. બિચારાનો ખુરદો થશે. આ જ્યારે આવે ત્યારે દૃષ્ટિ ફરે, નહિતર વાઘના ચામડા નીચે શિયાળીયા રહ્યા. આ લાવવાનું છે પરિવર્તન, તો હમણાં ઉદ્ધાર થઈ જાય. મહાપુરુષો થોડામાં કેમ તરી ગયા ? આવા બધા પરિવર્તનથી,

મહાશકટ શ્રાવક પ્રતિમા વહન કરતાં હતા તે પત્ની કુભાર્યા હતી. પૌષ્ઠ લઈને બેઠા છે અને પેલી આવી, આ શું લઈને બેઠા છા ? તો પરણ્યા હતા શા માટે ? દારૂ પીને આવેલી છે. હદ બહાર બોલવા માંડી, મહાશકટ શ્રાવકને આરાધના કરતાં કરતાં અવધિજ્ઞાન થયેલું, ઉકળાટ નહોતાં લાવ્યા, પણ જ્યારે પત્ની હદ બહાર ગઈ અને અવધિજ્ઞાનથી જોયું કે આ જીવ કેવો છે ? અહીંથી ક્યાં જવાનો ? જોયું અને જાણ્યું કે અહીંથી મરીને નરકમાં જવાની છે, એટલે કહ્યું કે શું કામ આટલું બોલે છે ? તું મરીને નરકમાં જવાની છે. અને જ્યાં નરકનું નામ સાંભળ્યું ભડકી અને ભાગી ગઈ. સવારે જ્યારે ભગવાનને વંદન કરવા ગયા ત્યારે ભગવાને હાજરી લીધી કે હે મહાશકટ ! તમે રાત્રે તમારી પત્ની ને કહ્યું એ ઉચિત નથી. આરાધક આત્માએ આવું ન કરવું જોઈએ. એણે તો બિચારાની દયા ચિંતવવાની હોય, પ્રભુએ જરા ઈશારો કર્યો અને મહાશકટ સમજી ગયા.

એકદમ શાંત શીતલ સ્વભાવ હોય તો મનુષ્ય જીવન-ધર્મ- સફળ થાય એમ છે. પછી બહુભવ કરવા ન પડે. એક બે દિવસમાં પુંડરિક રાજાએ કેવા લેખા ફેરવી નાંખ્યા હજાર હજાર વર્ષ રાજ્ય ભોગવ્યું છતાં અનુત્તરમાં ગયાં કર્મ સત્તા આંધળી નથી. એક તમાચો ઠોકે ને નીચે ઉતારી દે. કંડરિક ભૂલ્યા તો એક તમાચો કર્મ સત્તાએ માર્યો ને સાતમી નરકે મોકલી આપ્યા.

જીવનમાં આવું કાંઈ ન થાય માટે જીવનમાં લેખા ફેરવો. તો લીધેલું સંયમ પણ સફળ થશે.

ચિત્ત સમાધિ માટે

ચિત્તનું મહાન ધન સમાધિ છે અને એ નંદવાઇ ન જાય માટે એ વિચારવાનું કે,

- ૧) કલિકાલ એવો ભાવ ભજવે એ વસ્તુ સ્વભાવ છે એમાં ખેદ ન કરવો. જેમકે સાંજ પડી, સૂર્યાસ્ત થયો, અંધકાર થયો.
- ૨) ભવિતવ્યતાના ચોપડામાં સમયે સમયે બનતી ચીજ આવે છે.
- ૩) ધર્મ એ ધર્મ છે એના પર ખોટા આક્ષેપોથી ધર્મ અધર્મ ન બને.
- ૪) વેપાર કરી વેપારીને પૈસા દેવાના હોય તો કમીશન રૂપે પૈસા દેવા પડે છે તેમ,
- ૫) કોઈના વાંકે આપણે દંડ ન લેવો, એનાથી સામી વ્યક્તિ ઉદ્દંડ બની જશે.
- ૬) નાદાનના બોલ પર ધર્મકાર્યમાં માંડવાડ ન કરવી.
- ૭) હતાશા નિરાશા કરીએ તો આપણો આત્મા ભિખારી બને છે.

કશે આત્મચિંતા

સનત્કુમાર ચક્રવર્તી અને શાલિભદ્ર-ધન્નાજી-ચક્રવર્તી જેવી ઋદ્ધિ ભોગવતા અને બીજે જ દિવસે તપની અંદર તૂટી પડ્યા. સનત્કુમારને સોળરોગ ઉત્પન્ન થયા, ત્યાગને તપસ્યા ક્યાં સુધી ? રોગ ના જાય ત્યાં સુધી. સાતસો વર્ષ સુધી સહન કર્યા. અને શાલિભદ્ર એવી તપસ્યામાં ઉપર ઉતરી પડ્યા. કેવી પુણ્યાઈ મળી હતી. ગુલાબના ગોટા જેવું શરીર હતું. ભગવાનની સાથે બે ત્રણ વર્ષ પછી જયારે રાજગૃહીમાં પાછા આવ્યા, ઘરના નોકર પણ ઓળખી શક્યા નહીં. જે શેઠે દેવતાઈ માલ ખવરાવ્યા તે શેઠને ઓળખી શક્યા નહી. કાયા પણ કેવી કૃશ કરી હશે ?

કારણ ? આત્મચિંતા જાગી હતી. કાયા રાણીને સંભાળવાની સિરિયલ અંતકાળ ચાલી હતી. હવે આત્મચિંતામાં એવા આગળ વધ્યા કે કાયા મળી છે. એ લાલન પાલન આરામ માટે નહિ પણ આત્માના પોષણ માટે મળી છે. આત્માનું પોષણ કરવા કાયા દ્વારા ત્યાગ-તપ-સંયમ-સ્વાધ્યાય આદિથી કાયાની માયા ઉતારવાની છે. આવી આત્મ ચિંતા જાગી

આપણને કયા સમયે આત્મચિંતા જાગે છે ? કાયાના મકરકુદીયા આત્માના ભલા માટે કાયા મળી છે અને એ કાયાને હલાવા-ફુલાવા આનંદ જોઈએ, આમાં આત્માનું ભલું ન થાય. આત્માનું ભલુ તો કાયાની ઉપર કેર વર્તાવવામાં છે.

ઉંઘ ઘણી આવે છે પણ સ્વાધ્યાય કરવો છે. કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ ઉભા રહેવું, અવાજ કાઢીને સ્વાધ્યાય કરવો, એટલો પણ ધર્મ પાલવતો નથી-રોતડ કલાસ

સવારનું પ્રતિક્રમણ બોલીને કરીએ કે મુગું ? એટલોય શ્રમ પોષાતો નથી ત્યારે ચક્રવર્તી અને શાલિભદ્ર જેવા મહાપુરુષો એ કાયા ઉપર કસર ન રાખી. આત્મ ચિંતા જાગી. . . . એક આ મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે. જેમાં એક આ કાયાનું ભલુ ન કરતાં આત્માનું ભલું કરવાનું છે.

‘આત્માનું સારામાં સારૂ ભલું કાયાનું સારામાં સારૂ બુરુ કરીને થાય છે ...’ એવો સિદ્ધાંત બાંધી રાખવો જોઈએ. જેથી આરાધનામાં જોમ આવે.

કાયાને કસીયે તો આરાધનામાં જોમ આવે. કાયા દુબડી પડી હોય તો વધારે વિજય દેખાય. આત્મચિંતા સવારે કરવાની છે. કાયાની સામે દુશ્મનની દ્રષ્ટિ થાય ત્યારે આત્મચિંતા થાય.

જ્ઞાતાધર્મકથામાં એક દ્રષ્ટાંત બતાવ્યું છે. કાયા એ દુશ્મન છે, કેમ ? આપણા સંયમનો ઘાત કરે છે. અસંયમથી કાયા તાજીમાજી થાય છે. કાયાને કસી હોય તો આત્મા તાજો માજો થાય.

જોમ પેલા શેઠના છોકરાને ચોરે મારી નાખ્યો. ચોરને પકડીને હેડમાં નાખ્યો. શેઠનો વાંક આવ્યો તો શેઠને પકડીને પણ ચોરની સાથે હેડમાં નાખ્યો. શેઠ ઇજ્જતદાર છે. એટલે તેના ઘરેથી ખાવાનું ભાણું આવે છે. ચોર શેઠને કહે શેઠ મને પણ ખાવાનું આપો. શેઠ કહે તને? તુ તો મારો દુશ્મન છે. પેલો ચોર કહે શેઠ ફાયદો નહી નીકળે . . .

શેઠ કહે જા જા થાય તે કરી લે જે. શેઠ વધેલું પાછું ઘરે મોકલાવ્યું. પેલા ચોરને ન આપ્યું. હવે શેઠને હાજતે જવાનું થયું.

ચોરને કહે. ચાલ ઉભો થા. ચોર કહે ના નહીં થાઉં. ખાવાનું આપવાનું કબુલ કરો. તો જ ઊભો થાઉ. શેઠ શું કરે. સારું ભાઈ કાલથી આપીશ. કબુલ કરાવ્યું - ત્યારે ઊભો થયો બીજા દિવસથી આપવાનું ચાલુ કર્યું. શેઠાણીએ જાણ્યું. ખૂબ ગુસ્સામાં છે. શેઠ છુટ્યા, ઘરે ગયા, શેઠાણીએ મોં ફેરવી લીધું. કેમ ? મારા છોકરાના મારનારને ખવરાવ્યું ? ત્યારે શેઠ કહે છે પણ પૂછો તો ખરા કે શા માટે ખવરાવ્યું ? શેઠે વાત કરી ત્યારે શેઠાણી કહે એમ છે ! હા

એમ આ દ્રષ્ટાંત આપીને કહે છે કે આચાર્ય મહારાજને ગોચરી લાવીને શિષ્યે બતાવી ગુરુએ મોં બગાડ્યું. ત્યારે શિષ્ય કહે પણ કેમ આમ ? ગુરુ કહે આ શરીર એ ખુની છે અને ખુનીને ખવરાવવાનું ? ત્યારે શિષ્ય કહે છે ગુરુદેવ શરીર ન માન્યું માટે લાવવું પડ્યું છે. એમ છે, આ ઇરાદાથી ખવડાવવાનું છે. સારું

આમ કાયાની સામે દુશ્મન દ્રષ્ટિ આવે ત્યારે આત્મચિંતા થાય. આમ આત્મચિંતા કરશો તો આરાધનામાં જોમ આવશે.

ભાવન રસ વધારો

પ્રભુજી અળગા જઈ વસ્યા, ત્યાંથી કોઈ સંદેશો કે કાગળ નથી આવતો તો ભગવાન ઉપર સ્નેહ કેવી રીતે કરવો ? ભક્તિ કેવી રીતે કરવી ?

ભક્તિ શું છે.? પ્રેમપૂર્વક આત્માનું પરમાત્મ સેવામાં સમર્પણ. . ભક્તિ કેવી રીતે કરવી ? સાચી ભક્તિ ભાવન રસ કહ્યો. સાચી ભક્તિ એ ભાવન રસ છે. ભાવનરસ એટલે શું ? ભગવાનના ગુણોથી આપણા

આત્માને ભાવિત કરવો. પ્રભુએ જે માર્ગ બતાવ્યો તે માર્ગ પર ચાલવું. તે માર્ગ છે સાધુ ધર્મ . . આ માર્ગથી આત્માને ભાવિત કરવો એનું નામ છે ભાવન રસ. દાનશીલ-તપ-ભાવના આવે છે ને ? એમાં ભાવના કહો કે ભાવિત, એક જ છે. ભાવિત ન થાય યાને રંગાય નહિ તો કાંઈ અર્થ નહિ. ભાવિત કરવો એટલે મારા ભગવાને જેમ સંગમ અને ગોવાળિયા ઉપર સમાન દ્રષ્ટિ રાખી, રોષ ન કર્યો. અને ક્ષમા રાખી. ક્ષમાથી આત્માને ભાવિત કર્યો. એમ મારે પણ એવા ગુણોથી આત્માને ભાવિત કરવાનો. અર્થાત્ એવા ગુણોથી આત્માને રંગવાનો. જેમ કસ્તુરીની પેટીમાં કોઈ વસ્તુ મૂકો તો સાથે રહેલી વસ્તુમાં અને પેટી બધું કસ્તુરીની વાસથી વાસિત ભાવિત થઈ જાય એમ આત્માને ભગવાનથી યાને ભગવાનના ગુણોથી ભાવિત કરવાનો છે.

ભગવાન ગમે છે તો ભગવાનની ક્ષમા નમુતા કેવી ગમે છે? ભગવાનને જન્મથી અવધિ જ્ઞાન હતું. છતાં ભગવાન બીજાને જણાવા દેતા નથી કે હું તમારું બધું જાણું છું. એવા ભગવાન નમ્ર છે.

આ ક્યારે થાય ? સાચી ભક્તિ આવે ત્યારે,

રસ હોય ત્યાં દોય રીઝે . . જેમ ભગવાનની રીઝ મહેર વધે તેમ આપણો રસ યાને ભાવિતતા વધે. રસને રીઝ એ બેયની હોડા હોડ એ શું ? શાલિભદ્રે ચારિત્ર લઈ શું રંગ જમાવ્યો હશે ? મારા ભગવાને સાડાબાર વર્ષ સુધી તપ કરીને એવો પોતાના આત્માને રંગ્યો કે એ ત્યાગને તપથી એવા ભાવિત થયા - એમ હું પણ આવા ત્યાગને તપથી મારા આત્માને ભાવિત કરું. અને એવા ભાવિત થયા કે જે ભગવાનની રીઝ વધી એટલે ભાવિતતા વધી. આમ રસને રીઝ પ્રેય હોડા હોડ કરે.

મનના મનોરથ સીઝે. એ મનના મનોરથથી ભગવાનની સાથે એવા એકાકાર થઈ ગયા કે કાયા સામે સ્હેજ પણ ન જોયું. અને એવો ભક્તિરસ વધ્યો હશે કે મનના મનોરથથી ભગવાનની સાથે એકાકાર થઈ ગયા હશે. . આ લાવવું શી રીતે ? . ભગવાનની નમ્રતા - ક્ષમા વગેરે ગુણો દ્વારા . .

પણ ગુણવંતા ગોઠે ગાજશું. ભગવાન જે ગુણવાન છે. એ ગુણવાનની ગોઠે એટલે પાછળ અમે પણ ગાજશું. જેમ હાથીનું બચ્ચું બોલતા નથી આવડતું છતાં હાથી-હાથણીની જેમ ગર્જનાની ચીસ પાડે છે તેમ ભગવાનના જીવનમાં શું શું વિચારેલ. કરેલ તેને લઈને અમે પણ ગાજશું. આ લાવવાનું છે. ભાવનાથી આત્માને ભાવિત કરવાનો છે.

રોજ બોલીએ છીએ સામાયિક-ચઉવિ- સત્યો- પણ આ બોલતા હરખ ઉછળવો જોઈએ. દુનિયાદારીના હરખ બાજુ પર કરીને આ ષડાવશ્યકના હરખ કરવાના છે. ભગવાનની સ્તુતિ- વંદનના હરખ ક્યારે આવે ? બહારના રસ સુકાય તો - એ કેવી રીતે થાય ? સાચી ભક્તિ ભાવન રસથી- અડધી રાતે ઉઠાડીને પણ કોઈ પૂછે કે કોણ ? તો કહે . હું સાધુ છું. શું શું જોઈએ ? તો સાધુપણું જોઈએ. આ વારવાંર ભાવિત કર્યું હશે તો આનંદ આવશે. હરખ ભેર બોલાશે. આ લાવવાનું છે. લાવજો.

ઘાતિડુંગરા

પ્રભુનું દર્શન કરવું હોય તો તેમાં ઘાતિડુંગરા ક્યાં નડયા ? દરિશન કરવાનું છે વીતરાગ ભાવનું. પ્રભુજીને વીતરાગ પરમાત્મા તરીકે જોવાના છે.

જોવાના છે એટલે ? જોઈને અતિ આલ્હાદ પામવાનો છે. છેક નિગોદથી અનંતકાળમાં બધાનાં દર્શન થયા પણ વીતરાગ ભગવાન તરીકેના દર્શન ન થયા. રાગદ્વેષના અંધકારથી છવાઈ ગયેલા જગતમાં વીતરાગના દર્શન ન થયા.

ઘાતિડુંગરા કયા ? વીતરાગ-વીતરાગની સંપત્તિ શું એ ગતાગમ જ નથી ત્યાં સુધી દર્શન ક્યાંથી થાય ? બીજા ઘાતિડુંગરા એટલે દર્શન મોહનીય-મિથ્યાત્વ મોહનિય નડતું હતું. એટલે ગૃહસ્થને જેમ પૈસા મળે તો સુખ તેમ સાધુને પદવી આદિ મળે તો સુખ, પણ આ મિથ્યાત્વ છે. પદવી આદિમાં સુખ માણ્યું. આ સુખ નથી. આત્મ સન્મુખતામાં આત્મગુણોમાં સુખ છે આ જો હોય તો દેખાય કે મારામાં ક્ષમાદિ ગુણો કેટલા ખીલ્યા, સંયમ દ્રષ્ટિ કેવી આવી ? ત્યારે મિથ્યાત્વ નડતું હતું. તેથી વીતરાગને જોયા નહીં. તેથી આલ્હાદ ન થયો. એમનામાં જે વીતરાગતા છે તે આપણામાં જોવાની છે. વીતરાગ ઋષભદેવ ભગવાન બન્યા તો એમણે ઘડો-દ્રષ્ટાંત આપ્યું કે જુઓ આ વીતરાગતાને જુઓ. ૮૩/૮૩ લાખ પૂર્વ રાજકૂળમાં ઉછર્યાં ને છોડ્યું ત્યારે કોઈ અપેક્ષા નથી. કોઈને શીખવ્યું નહીં કે જુઓ હું સાધુ થાઉં છું. તો મારે આવું ભોજન વગેરે જોઈશે, હું ભરતના ઘરે નહીં જાઉં.

એક ઘાતિ ડુંગર નડે છે. પૌદ્ગલિક ભાવોનો. રાગદ્વેષમાં મરી રહ્યા છીએ. પણ ત્યાં નથી લાગતું કે આ રાગદ્વેષથી મારું મોત થઈ રહ્યું છે. આ મિથ્યાત્વ સાચું માનવા જ ન દે. એક ઘાતિડુંગરામાં વીર્યાંતરાય ખાસ નડે છે. કેમ ? વીર્યાંતરાયથી જીવ હરામ હાડકાનો થઈ ગયો છે. બેઠાથી કામ પતતું હોય તો ઉભો થવા તૈયાર નથી. આ કેમ નડે ? વીતરાગને ઊભા ઊભા દર્શન વંદન કરે તો કાંઈક વીતરાગના દર્શનમાં આંનદ થાય.

તો આ બધા ઘાતિડુંગરા વીતરાગનું દર્શન થવા દેતા નથી. માત્ર બાહ્ય દર્શન જ કરીએ છીએ આંતર દર્શન કરવા દેતા નથી. આ આંતરદર્શન હવે કરવાનું છે. વીતરાગના દર્શનથી. આવું દર્શન થાય તો જ્ઞાનાવરણીયાદિનું જોર ઓછું થાય.

વીતરાગના દર્શન પછી બીજું દર્શન છે સમ્યક્ દર્શન. એની આડે તો ઘણાં ડુંગરા નડે છે. માટે એવા ડુંગરાને દૂર કરવા વીતરાગ પરમાત્મા પ્રત્યે અનન્ય શ્રદ્ધા કરીએ તો એ ડુંગરા દૂર થાય. એ શ્રદ્ધા શી રીતે થાય ? અનંતાનુંબંધીના કષાયોનું જોર ઓછું થાય એટલે. અત્યારસુધી દુનિયા ઉપાદેય લાગતી હતી. હવે એ ઉપાદેય ન લાગે. આત્મિકભાવ ઉપાદેય લાગે એ રીતે આગળ વધવા પ્રયત્ન કરશો. તો આ બધા ડુંગરા આડે આવતા દૂર થઈ જશે.

ભગવાનની અંતર્મુખતા કેવી

એક વિચાર છે કે જીરણ શેઠ ભાવના ભાવતા ઊભા છે. હમણાં ભગવાન આવશે. પરિણામની ધારા ઉપર ચડ્યા છે. અને ત્યાં દેવદુંદુભિ વાગી. થોડીવાર પછી જો દુંદુભિ વાગી હોત તો કેવળજ્ઞાન થઈ જાત. ભગવાને સ્વેજ વધારે વાર કેમ ન લગાડી ?

જ્યારે બીજી બાજું ચંડકોશિયા માટે ભગવાન ત્યાં ગયાં અને ત્યાં જ ઊભા રહ્યા.

એનો જવાબ એ છે કે ભગવાન ધ્યાનમાં હતા ત્યારથી અંતર્મુખી હતા. ચાર ચાર મહિના જીરણ શેઠ ભગવાનને વિનતી કરવા આવતા પણ ભગવાનને કાંઈ ખબર જ નહોતી ભગવાન. એટલા બધા અંતર્મુખ હતા કે પારણા બાબતનો વિચાર જ નહોતો. પારણાને

દિવસે પણ જીરણ શેઠ વિનતી કરી ગયા. પણ ભગવાન તો એટલા બધા અંતર્મુખ હતા કે બાહ્યની કોઈ જ વાત વિચારવાનો સમય જ નથી એટલે અભિનવ શેઠ વિનતી કરવા આવ્યા નહતા તો પણ ભગવાન ત્યાં પધાર્યા. દેવદુંદુભિ વાગી. જીરણ શેઠ ભાવનાની ધારે શ્રાવકની સીમે આવીને અટક્યા.

તો પછી ચંડકોશિયા માટે ભગવાન કેમ ત્યાં ગયા ? એનો જવાબ છે કે ભગવાન વિહાર કરતા હતાં ત્યારે ગામ લોકોએ એ રસ્તે જવાની ના પાડી. ભગવાને જ્ઞાનથી જોયું, નિમિત્ત મળ્યું. બિચારો ભૂલો પડેલો એક તપસ્વી સાધુ, ભગવાનની કરુણા ઊભરાઈ.

જોવાનું એ છે કે ભગવાન કેવા અંતર્મુખ હતા. બહારનું કાંઈ જોવાનું નહી. બહારનું જોવું એ દોઢડાહ્યાપણું છે. આ ઓછું થશે તો અંતર્મુખતા આવશે.

ધર્મના નાયક ભગવાન

ભગવાન ધર્મના નાયક કેમ છે. ? એના ૪ કારણ છે.

- (૧) ધર્મનું વશીકરણ કરે છે એટલે ધર્મને પોતાનો બનાવી લે છે.
- (૨) ઉત્તમ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે,
- (૩) ધર્મનું વાસ્તવિક ફળ યોગ એમની પાસે આવીને રહે છે. અને પછી ધર્મ એવો બની જાય છે કે
- (૪) ધર્મ ઘાતક ભાવ કદી એમને થતો નથી.

આ ચાર હેતુ છે. આ ચારનાં દરેકનાં ૪/૪ હેતુ છે.

(૧) ધર્મનું વશીકરણ કેમ ? એનાં દરેકનાં ૪ હેતુ બતાવ્યા છે.

(A) વિધિપૂર્વક ધર્મ કહે છે. વિધિ પર જોર છે. ધર્મ મેળવવો જુદી ચીજ છે અને વિધિ પૂર્વક ધર્મની પ્રાપ્તિ એ જુદી વસ્તુ છે. વિધિપૂર્વક ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવા માટે એ ધર્મ ગુરુ પાસે મેળવવાનો છે. ગુરુની સેવા, ભક્તિ-વિનય કરવાનો. એ ધર્મ મેળવવાનો પણ ગુરુની ઇચ્છાનુસાર. એમની ઇચ્છા થાય ત્યારે ધર્મ આપે અને એમની ઇચ્છા હોય તેવો ધર્મ આપે. જ્ઞાન પણ મેળવવાનું છે. પણ જ્ઞાન આંચકી લેવાનું નથી. જેવી ઇચ્છા હોય તેવું જ્ઞાન આપે. એમ ધર્મ પણ વિધિપૂર્વક પ્રાપ્ત કરવાનો છે. એ એમણે પૂર્વભવમાં કર્યો છે.

(B) નિરતિયાર પાલન :- ધર્મનું પાલન નિરતિયાર કરવાનું. એક ખમાસમણ દેવાનું એ પણ નિરતિયાર દેવાનું. કયાંય પાલન કરવામાં સ્ખલના ન રહે એ રીતે ભગવાને કર્યું છે. નંદનરાજર્ષિના ભવમાં ભગવાને એક લાખ વર્ષ ચારિત્ર માસક્ષમણ સાથે પાળ્યું. છતાં અતિયાર લગાડવાની વાત નહિ. ત્યારે ધર્મ વશ થાય છે. એ અંતિમભવમાં આપણને જોવા મળે છે.

(C) યથોચિત દાન :- ધર્મ કરવા માટે યથોચિત દાન દે છે. માત્ર પૈસાનું દાન નહિ. બુદ્ધિનું પણ દાન છે. એ પણ સરળ શાસ્ત્રાનુસારી બુદ્ધિ હોય તો એ બીજાને આપીએ તો એ યથોચિત દાન છે. ઉચિત દાન એટલા માટે કે સામાની યોગ્યતા પણ જોવી જોઈએ અને સામા પર વાત્સલ્યભાવ પણ જોઈએ. એ રીતે દાન પણ ઔચિત્ય પૂર્વકનું જોઈએ. અંતરમાં ધર્મની સગાઈ કરવા માટે આ જરૂરી છે.

(D) અપેક્ષા વિરહ :- ધર્મનું દાન કર્યું પણ એમાં કોઈ અપેક્ષા નહીં. અપેક્ષા રાખે તો ધર્મની સાથે સગાઈ ન થાય. પણ પોતાની

સેવા સગવડની સાથે સગાઈ થાય. જો શુદ્ધ ધર્મ સાથે નિસ્ખત હોય તો આ અપેક્ષા ભાવ ન જોઈએ.

આ ચાર હેતુથી ભગવાને ધર્મનું વશીકરણ કર્યું હતું. કેટલું ઉચું જિનશાસન ? ચારિત્ર ધર્મ લઈ બેઠાં એમાં આ ચારે લગાડવાનાં છે. લીધા પછી કામ પતી જતું નથી પણ એનાં દરવાજા ખોલવાનાં છે. ધર્મ વશ કરવો છે. પણ એ ધર્મ સ્વભાવ બનવો જોઈએ. આપણી વિચારસરણી-ચિંતન એની પાછળ જોઈએ. એટલે આગળ આગળનાં પગથિયાં ચડવા છે તો વિધિપૂર્વક ધર્મ મેળવતા જાઓ, નિરતિચાર પાલન કરતાં જાઓ, એના માટે બધા અતિચારોનું લીસ્ટ વિસ્તારથી 'પગામસજઝાય'માં અને સંક્ષેપમાં 'ઈચ્છામિઠામિ'માં આપી દીધું છે. નાણે-દંસણે આદિ પાંચમાં (જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-શ્રુત-સામાયિકમાં) નવપ્રકારનાં અતિચાર જોડવાના છે. આ પાંચેમાં મેં કયા કયા પ્રકારના અતિચાર સેવ્યા છે એ અને પછી ગુપ્તિ, કષાય, મહાવ્રત પ્રવચનમાતા, ક્ષમાદિધર્મમાં મેં કાંઈ ખંડના-વિરાધના કરી હોય તો તેની ક્ષમાપના કરવાની છે. હવે આ ખબર ન હોય તો પછી નિરતિચાર પાલન ક્યાં થાય ? એટલે આનો ખ્યાલ હોવો જોઈએ. મહાત્માઓ નિરતિચાર પાલન કરતા હતા. ચિંતન એનું ને એનું રાખતા હતા. એટલે ધર્મવશીકરણ થતો. કેવી અદ્ભુત વસ્તુ છે. અને એના કારણે મુલુન્ડના પેલા સનાતની મેજીસ્ટ્રેટ એવા આકર્ષાઈ ગયા કે ધર્મ તો આવો હોય. એમ હૃદયમાં જડબેસલાક બેસી ગયું.

(૨) ઉત્તમધર્મની પ્રાપ્તિ એટલે ક્ષાયિક ધર્મની પ્રાપ્તિ.

(A) ક્ષમાદિ ધર્મો એ ક્ષાયિક ધર્મનાં થાય. બીજા નંબરે (B) પરાર્થ સંપાદન. તમે પામી ગયા એ બીજાને પમાડો. દયાભાવ રાખો.

સૂર્યને નવા તેજની જરૂર નથી. પણ બીજાને પ્રકાશ એ આપે છે. એમ તીર્થંકર દેવ કૃતકૃત્યતા પામી ગયા તો પણ પરાર્થકરણમાં ઉદ્યત હોય છે. વળી (C) હીનકોટિના જીવ હોય એના તરફ પણ પરાર્થવૃત્તિ કરતાં હોય છે. એટલે ઉચ્ચકોટિના જે જીવ હોય તે હીનમાં હીન જીવ ઉપર પણ ઉપકાર વૃત્તિને કરતાં હોય છે. જેમ મુનિસુવ્રતસ્વામી ભગવાન એક ઘોડાને માટે એક રાતમાં ૬૦ યોજનનો વિહાર કરીને આવ્યા. એટલે જગતના હીન જીવો પર પણ તેઓ નિતરતી કૃષ્ણાવાળા હોય છે. એટલું દિલફોરું ને ઉદાર રાખીએ તો આપણામાં પણ ઉત્તમ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય.

(D) વળી ઉત્તમ ધર્મની પ્રાપ્તિનું કારણ તથાભવ્યત્વ છે. એમનું તથાભવ્યત્વ વિશિષ્ટ કોટિનું છે. એટલે ઉત્તમધર્મની પ્રાપ્તિમાં આ બે વાત ખાસ બતાવી કે પરાર્થસંપાદન અને હીન પર પણ ઉપકાર વૃત્તિ.

ઋષભદેવ ભગવાન કેવલજ્ઞાન થઈ ગયા પછી એક લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી વિચરતા રહ્યા. એટલે દિલમાં આ ભાવ લાવવાનો છે કે 'કેમ બીજાને પમાડું ? જેમ દુકાનદારને કેમ કમાઉં ? એ લેશ્યા હોય છે તેમ 'બીજાને પમાડું' એવી ભાવના જોઈએ કે આ શાસન કોઈને કોઈ પામી જાય. શાસનની પ્રભાવના જેમ સુલભ બોધિ બનાવે છે તેમ શાસનની હીલના દુર્લભબોધિ બનાવે છે. માટે કાળજી રાખવાની કે મારા બોલવા ચાલવામાં કોઈ બિચારો હારી ન જાય.

(૩) ભગવાન ઉત્તમ ધર્મનાં નાયક છે. એમાં ચારકારણમાં ત્રીજું કારણ ધર્મફળ યોગ થયો. ભગવાને સકલ સૌંદર્ય પ્રાપ્ત કર્યું. જગતમાં એમના કરતાં વધારે સૌંદર્ય કોઈનું નથી. અનુત્તરવાસી દેવો કરતાં પણ વધારે સૌંદર્યવાન ભગવાન છે. એમને જોઈને જીવો ડોલે છે.

ધર્મનું ફળ મેળવ્યું. તેના ચાર હેતુઓમાં પહેલો

(A) ૮ પ્રાતિહાર્યનો યોગ થયો.

આઠ પ્રાતિહાર્ય કેવા ? સિંહાસન- ચામર- ભામંડલ-છત્ર આ ચાર સાથે ચાલે. એના પર અશોકવૃક્ષ - દેવદુદુંભિ ગગડે, પુષ્પવૃષ્ટિ અને દિવ્યધ્વનિ ગાજે છે. આ અષ્ટપ્રાતિહાર્યનો યોગ થયો. એની સાથે ભગવાનનું ઐશ્વર્ય કેવું ? ભગવાન અરિહંતાણં છે. એટલે ભગવાન આ પ્રાતિહાર્યને યોગ્ય છે. (B) ઐશ્વર્યવાળા છે. ઐશ્વર્ય એવું છે કે પગલે પગલે સુવર્ણકમળ રચાય. કુદરતની આગળ બધા જીવો બાળ છે. અને ભગવાન એમના મોટાદીકરા છે, એ બધાનું રક્ષણ કરી શકે એમ છે માટે કુદરતે એમના આગળ ઐશ્વર્ય ધર્યું છે ? (C) ભગવાન વિહાર કરે ત્યારે કોડો દેવો સાથે ચાલે. આ દેવોને પણ કહેવું ન પડે તમે આમ ચાલો. કેમકે એનાં પર ભગવાનનું આધિપત્ય છે. (D) ભગવાનની છાવણી એવી છે કે એ જોઇને લોકો પામી જાય.

(૪) ધર્મ ઘાતકભાવનો અભાવ-વીતરાગતા આવી ગઇ. હવે ક્યારેય પાછી જવાની નહીં. એના ચાર હેતુ (A) અવંધ્ય હેતુ. એ ક્યારે પણ નિષ્ફળ નહીં જવાના. પુણ્યબીજ છે એટલે કેવલજ્ઞાન થયા પછી ભગવાન વિચરે છે. ત્યારે પોતે શાશ્વત એવા ધર્મને પ્રાપ્ત કર્યો છે કે જેથી જગતનાં જીવોને ધર્મ મળ્યાં જ કરે. સિંહ બકરા, હરણા, બધા સાથે દોડે છે. અહિંસક ભાવ એમનામાં પણ આવી જાય છે ને હિંસક ભાવ દૂર થઇ જાય છે. વૈરભૂલી જાય છે. આવું અવંધ્યપુણ્ય બીજ મેળવ્યું છે. (B) વળી સર્વાંગ સંપૂર્ણ ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો છે. (C) પાપક્ષય વચ્ચે આવનારા બધા પાપોનો ક્ષય કર્યો છે. અને (D) ધર્મનાં ઘાત થવાનાં જે કારણો હોય તે પણ નથી રહ્યા. એટલા માટે ભગવાન ધર્મનાં નાયક છે માટે ધમ્મનાયગાણં પદ - ભગવાનનાં ધર્મના નાયક પણાને સિદ્ધ કરે છે.

આમ ભગવાન ધર્મના નાયક છે એવા ૪ કારણનાં ૪/૪ હેતુ બતાવતા ૧૬ કારણો લલિતવિસ્તરામાં બતાવ્યા છે.

આ પ્રમાણે દેવતત્વની આરાધના કરીએ તો દેવાધિદેવની વ્યવસ્થિત આરાધના થાય. ચિંતન-મનન કરીએ તો દેવાધિદેવની સાથે કાંઈક સગાઈ થાય. નહિતર જીંદગી સુધી નમુત્યુણં બોલ્યા કરશું પણ અંદર કાંઈ અડશે નહિ. માટે આડાઅવળા કાંઈ વિચાર કર્યા વગર એની કાંઈ નોટ્સ કરો તો મન-વચન-કાયાનાં યોગો અંદર કેન્દ્રિત થશે. સદુપયોગ થશે. બોલીને કરો, સંકલિત કરેલુ પણ બોલીને કરો. તો મન એમાંને એમાં રમશે તો બહાર નહીં જાય. નહિતર જીવને બાહ્યનો એવો અભ્યાસ છે કે બાહ્યભાવના વિચારો આવ્યા કરશે. માટે આરાધનામાં સ્થિરતા લાવવા દેવગુરુની સારામા સારી આરાધના કરો તો જીવન સાર્થક થશે.

મળેલા વિવિધ પરવાના

લોકોને વેપાર કરવો હોય તો પરમીટ-પરવાનો હોય તો કરી શકે. આપણને પરવાનો મળેલો છે પણ એનો ઉપયોગ કરતાં નથી વેપારી પરમીટ દ્વારા લાખ્ખો કમાય છે. આપણને અનેક પરવાના મળ્યા છે. તેમાં ૧લો પરવાનો છે પ્રભુને આપણી પાસે ખેંચવાનો. . .

સાત રાજ અળગા જઈ બેઠા.

પણ ભગતે અમ મનમાંહી પેઠા.

સીમંધર ભગવાન મહાવિદેહમાં છે છતાં આપણે સ્તુતિ કરતાં હૈયામાં બેસાડી શકીએ છીએ. આ મોટો પરવાનો છે. એમ ઘેર બેઠા એ ગિરિ ગાવે, જ્ઞાન વિમલ સુખ પાવે. અહીં બેઠા સિધ્ધગિરિને ગાવે

તે જ્ઞાનવિમલ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન, મોક્ષસુખને પાવે છે. આ સ્પેશિયલ પરવાનો મળ્યો છે. આનો જો ઉપયોગ કરતાં આવડે તો આપણી ચિત્તની પરિણતિ વિશુદ્ધ થઈ જાય.

અમદાવાદમાં પૂ.તિલક વિજયજી મ.સા. બિમાર હતા. અંતિમ સમયમાં શરીરમાં ગરમીનું દર્દ-પ્રતિક્રમણ કરાવ્યું. પછી બેઠા હતા, પણ અશાતા ઘણી હતી. મેં કહ્યું, તિલક વિજયજી મહારાજ, સિદ્ધગિરિની યાત્રા કરાવું ? તેમણે કહ્યું. કરાઓ. અને મેં કહ્યું જુઓ આપણે વિહાર કરી પાલીતાણા પહોંચી ગયા. સામે જ ગિરિરાજ છે. જુઓ આ આગમ મંદિરના દર્શન કરી તળાટીએ પગલાના દર્શન કર્યા. હવે ઉપર બાબુનું દેરાસર ત્યાં દર્શન કરી બહાર નીકળ્યા. હવે ડુંગર ચડવા લાગ્યા. વચ્ચે વચ્ચે પગલાના દર્શન કરી હિંગળાજનો હડો આવ્યો. હવે આગળ વધતા ભરત-બાહુબલીની પાદુકા આવી ત્યાંથી આગળ વધ્યા. જુઓ આ થાવચ્યા- શુકપરિવ્રાજક આદિની મૂર્તિના દર્શન કરો. હવે આગળ વધતા બે રસ્તા આવ્યા. નવટુંક થઈ દાદાના દરબારમાં આવ્યા. દાદાના દર્શન કરો. એ ભાવથી યાત્રા કરાવી ત્યાંથી તારંગાજીની યાત્રા કરાવતા માથું ઢાળી દીધું. આનંદ-કિલ્લોલ કરતાં પ્રાણ નીકળી ગયા. આ પરવાનો છે કે સીમધરસ્વામી કે સિદ્ધગિરિને અહીં લાવી શકીએ.

એમ નવકાર ગણતાં નંબર આપતા જવાના જેથી એમાં એકાગ્રતા આવી શકે. એમ ક્ષમાનો પરવાનો. ભગવાનને કેવા અનાડી લોકોએ હેરાન કર્યા. છતાં ભગવાને ક્ષમા રાખી અને સાથે કેવો કરુણાનો ભાવ રાખ્યો કે આ બિચારા અમને પામીને દુર્ગતિમાં જશે.

આપણને સંયમ મળ્યું. તો એમાં આ કરવાનું છે કોઈ બોલી ગયું તો ભલે હશે. કોઈનો નાનો પણ ગુણ દેખી હૈયામાં હરખ લાવ.

એમ આપણામાં નાનો પણ દોષ છે. તો તેને મોટો કરીને જો, જેથી એ દોષ પર ઘૂણા થશે. દુષ્કૃત ગર્હા અશુભ અનુબંધ તોડે છે. સામાન્ય નાના ગુણને મોટો શી રીતે દેખાય ? આધુનિક લેખકે લખ્યું છે કે હકીકતમાં આપણો દોષ તો મોટો છે પણ આપણને તે નાનો દેખાય છે. માટે એને ૧૦ ગણો કરીને જો, કોઈ ગમે તે કહે તો કાંઈ સામે નથી કહેવું. બીજાને પ્રિય અને મધુર બોલ આપવાનો આપણને પરવાનો છે.

આવા કેટલાંય પરવાના છે. એનો ઉપયોગ કરતાં શીખો. એમ સકલાર્દતની ચિંતવના કડીબદ્ધ કરવાની, આ બધું ચિંતન કરવા માટે આ મનુષ્ય જન્મમાં પરવાના મળ્યા છે. જેથી ક્યારાપટ્ટી વિચારો ન આવે. એમ વાપરાવા બેઠા ચીજવસ્તુનો ત્યાગ કરવાનો પરવાનો મળ્યો છે. સાધના કરવી એ પણ પરવાનો છે.

નવકારના અક્ષરો હૃદયમાં ચિંતવીને ધ્યાન થાય. એમ કલરથી પણ ધ્યાન થાય. વચ્ચે સકેદ, ચાર પાંખડીમાં લાલ, પીળો, લીલો-શ્યામ કાળો રંગ જોવાનો. વચ્ચે ટપકામાં પરમેષ્ઠિનાં અક્ષરો ચિંતવવાના. આમ ધ્યાનનો પરવાનો મળ્યો છે. ગમે તેવા કષ્ટ આવ્યા હોય તેને મામુલી ગણવાનો પરવાનો છે તેમ કષાય. આસક્તિના ભાવોને દુબળા પાડવાનો પણ પરવાનો મળ્યો છે. ગમે તેવું થાય મારે કષાય નથી કરવો, ગમે તે થાય મારે તે તે પદાર્થની આસક્તિ નથી કરવી. આમ વિધવિધ પરવાના આ માનવ- જન્મની અંદર આપણને મળેલા છે. તો તેનો ઉપયોગ કરજો, જીવન સફળ થશે.

મનને વર્કીંગ રાખો

મુનિસુવ્રત સ્વામી ભગવાનની કૃપા કેટલી ? સીતાજી પરણીને રામને ત્યાં આવ્યા. આગળ ઉપર રામે લોકોપવાદથી જંગલમાં મૂક્યા. ત્યાં કોના બળથી સીતાજી રહ્યા ?

અંજનાસતી - ૨૨ વર્ષ સુધી પતિએ ન બોલાવ્યા અને બોલાવ્યા બાદ જંગલમાં જવું પડ્યું. કષ્ટ સહ્યા, કોના બળ ઉપર ?

લવણ અંકુશ - કાકા લક્ષ્મણના મૃત્યુથી વૈરાગ્ય પામી ગયા રામચંદ્રજી ગાંડા થઈ ગયા. સેનાપતિ મંત્રી આદિ લવણ અંકુશને ગાદી પર બેસવા કહે છે. અને લવણ-અંકુશ સંસાર છોડીને ચાલી નીકળ્યા. કોના બળ ઉપર ?

હનુમાનજી મેરુ પરથી નીચે ઉતર્યા. સંધ્યાનાં રંગો જોતા વૈરાગ્ય પામ્યા. રામ જેવાને આશ્ચર્ય થયું. ઘણા પુણ્યશાળી હનુમાન - આટલામાં છોડીને નીકળી ચાલ્યા - કોના બળ ઉપર ?

રામ એટલે મહાન ચિંતક - બાપના બોલને ચરિતાર્થ કરવા વનવાસ સ્વીકાર્યો, કોના બળ ઉપર ?

ખંધક સૂરિના ૫૦૦ શિષ્યોને પાપી પાલકે ઘાણીમાં પીલ્યા અને ૫૦૦ શિષ્યો કેવલજ્ઞાન પામ્યા. એ કોના બળ ઉપર ? મુનિસુવ્રત સ્વામીની કૃપા અને બળ ઉપર.

મુનિસુવ્રત ભગવાનનું જુદી જુદી રીતે ચિંતન કરતાં આપણામાં બળ આવે. એમનું ધ્યાન કરતાં ગુમસાન થઈ જવાય. આપણને નવું બળ મળે. રોજ રોજ આવો વિચાર કરીએ તો નવું નવું આવું કાંઈક બળ આવે. હિસાબ છે મનને વર્કીંગ રાખવાનું.

ભચના રાજનો ખાસ ઘોડો પ્રતિબોધ પામી ગયો. કોના ઉપકારથી ? મુનિસુવ્રત ભગવાનના.

પૂ.સાહેબજી એ સરસ્વતીની ઉપાસના આપેલ. જે નમઃ નો એક કરોડનો જાપ કરવાનો. તે વખતે શું વિચાર કરવાનો / આપે યા. ન આપે પણ સદ્બુધ્ધિ આપજે. આજ વિચાર કરવાનો. અને ખરેખર એ ફળ્યુ છે.

આત્મોદ્ધાર કરવા માટે

પૂર્વે ધનાજી- શાલિભદ્રજીએ દીક્ષા લીધી. ઝાઝું તો ભણેલા નહી. તો કઈ રીતે આરાધના કરી કે સાધના જોરદાર કરી ગયા ? દ્રાવિડને વારિખિલ્લજી પાંચ-પાંચ કોડના સૈન્યની સાથે દીક્ષા લીધી ગુરૂએ એવું તો શું ભણાવેલ ! એક જ વાત. સમિતિ અને ગુપ્તિનું જોરદાર પાલન દ્વારા જ કાર્ય સાધી ગયા. માટે આ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ એ પ્રાણ છે. એનું જ જોરદાર પાલન કરવાનું છે એના પાલન વિના મારો ઉદ્ધાર નથી. આ મનમાં આવવું જોઈએ. પ્રતિક્રમણ વખતે સમિતિ - ભાવના - ગુપ્તિ માત્ર ગબડાવી જઈએ છીએ. પણ એની પાછળ વિચાર ક્યાં ? ગુપ્તિમાં પણ મનોગુપ્તિ એક ફિજુલ વિચાર નહી. એક ફિજુલ વિચાર એ પણ અશુભ વિચાર છે એમ ત્રિષષ્ટીમાં લખ્યું છે, માટે આવા ફિજુલ વિચારોમાં મન ન ઘાલતા શુભવિચારોમાં મન રાખી સાધનામાં મન પરોવો તો જેમ ધના- શાલિભદ્ર - દ્રાવિડ- વારિખિલ્લજી આદિ કાર્ય સાધી ગયા તેમ આત્મોદ્ધાર થશે. માટે આ લાવો, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું જોરદાર પાલન.

શુભ ભાવને વાયદે ન રાખો

એક વિચાર છે કે અભયકુમારને શ્રેણિક રાજાએ જ્યારે રાજ સંભાળવાની વાત કરી ત્યારે અભયે કહ્યું કે ભગવાનને પૂછી આવું. એમાં ભગવાનને શું પૂછવાનું હતું. ? એજ વખતે ચારિત્ર લેવાની વાત અભયે કેમ ના કરી ? જ્યારે રાજા શ્રેણિક રાજગાદી સંભાળવાની વાત કરે છે ત્યારે જ ભગવાનને પૂછી આવું એમ કેમ કહ્યું ? એનું કારણ એ છે કે, રાજાએ જ્યારે રાજ સ્વીકારવાનું કહ્યું એનો અર્થ એ કે હવે મારો કંઈ ભરોસો નથી કે હું ક્યારે જાઉં ? માટે પિતાજી આ રાજગાદી સ્વીકારવાની વાત કરે છે. એના ઉપરથી અભયે પોતાની ઉપર આ વાત લીધી કે ત્યારે કોને ખબર કે મારી પણ ઉંમર ક્યારે પૂરી થઈ જાય ? અને આયુષ્યનો ભરોસો ન હોય તો પછી ચારિત્ર લઈને ક્યારે સાધના કરીશ ? અને રાજ્ય લઉં તો પછી ચારિત્ર ક્યારે લઉં ? અને જ્યારે પિતાજીને રાજ્ય સોંપવા માટે ઉંમર થઈ ગઈ લાગે છે તો મારે ચારિત્ર લેવા માટે પણ ઉંમર થઈ ગઈ છે ને કોણ જાણે ક્યારે મૃત્યુ આવીને ઊભુ રહે ? માટે હવે તો તત્કાળ સાધી લેવા જેવું છે માટે ભગવાનને પૂછી લેવાની વાત કરી.

એમ આપણને જે શુભ મનોરથો થાય એ મનોરથો તત્કાળ સાધી લેવા જોઈએ. મહાપુરુષો આ જ વિચાર કરતા કે વાયદે કાર્ય ન રાખવા.

માનવસમય અતિ કિંમતી છે આપણે હજી ઘણું જીવવાનું છે એમ સમજીને કામ વાયદે રાખીએ છીએ, પણ અભયકુમારનું દ્રષ્ટાંત બતાવે છે કે કામ તુરત સાધી લેવું કેમ કે આરાધનાનો કાળ અલ્પ છે.

કર્મનો (?) ઉદય પૂરો છે અનંતકાળના ઉંઘા વેતરણ સીધા કરવાના છે. આપણે નિશ્ચિત છીએ એ આશ્ચર્ય છે. પૂર્વકોડના આયુષ્યવાળાની વાત જાણી હતી.

કષાયોને વિષયોના અનંતકાળના ઉંઘા વેતરણ કરીને આવ્યા છીએ. ક્ષણ ક્ષણના એવા સંસ્કારો પડે છે એમ અનુભવ કરીએ ને રાચીમાચીને અનુભવ કરીએ એના ગાઢ સંસ્કાર પડે છે. અને એટલે તો દેવલોકમાં પણ કરેલા સંસ્કારો દેખાતા નથી માટે અભયકુમારનું દ્રષ્ટાંત ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

ચિત સમાધિ શી રીતે રહે ?

આપણો અંતિમ કાળ અચાનક આવે તો ચિત્તને સમાધિ શી રીતે રહે ? (૧) સર્વજીવો પ્રત્યે મૈત્રી ભાવ (૨) પરમેષ્ઠીસ્મરણ નમસ્કાર (૩) નિમર્મત્વ બધું વોસિરાવવાનું. આ ત્રણ જોઈએ - ઝાઝંરીયા મુનિ અણસણ ખામણા કર્યા. એ ક્યારે આવે ? જીવનમાં સિદ્ધ કર્યું હોય તો સહજ આવે. સર્વજીવ પ્રત્યે મૈત્રી ભાવ સિદ્ધ કરવો જોઈએ, પ્રસંગ પ્રસંગમાં મૈત્રી ભાવ જળવાઈ રહેવો જોઈએ. જેને તમે હરામખોર એમ દિલમાં લાવો ત્યારે જ એના પ્રત્યે તમને દ્વેષ થાય કોઈને હરામખોર કહેવાથી આપણે બગડીએ કારણ એ તો બગડેલો જ છે. એના પ્રત્યે દ્વેષ કરવાથી તું પણ સાથે બગડયો. બસ ! આજ કાઠી નાખીએ તો જ મૈત્રીભાવ સિદ્ધ થાય એમ છે.

આ આવો ને આ તેવો, આ આસન સારુ નથી ને જગ્યા બહુ ખરાબ છે. આમ વારંવાર કરવાથી મૈત્રીભાવ શી રીતે સિદ્ધ થાય ? કલ્પના કરવાની મને ભગવાન માફક કોઈ સંગમ જેવો મળે તો મારે

શું કરવાનું ! બસ ક્ષમા જ રાખું. એવી ભાવના ભાવવાની - પૂ.દાનસૂરિમહારાજ ઇતરને ઘરે ગોચરી ગયા તો ઈતર સ્ત્રી ઘરમાંથી સળગતું લાકડું લઈને પાછળ પડી ? અને કહે મારા ઘરમાં ભીખ માંગવા આવ્યો છે ? જોરથી ગુસ્સામાં બોલી. ત્યારે બાજુ વાળીએ સાંભળ્યું અને કહ્યું કે આ તો ભાવડાના ગુરૂ છે. તરત જ ગુસ્સો કરનાર બાઈ ઠંડી પડી અને પાછી ગોચરી માટે બોલાવી ગઈ - એવી રીતે કલ્પનાથી મૈત્રી ભાવ સિધ્ધ થાય -

ભરૂચમાં અનોપચંદ શેઠ - લગ્નના પ્રસંગની વાત - દુકાન પર બેસે તોય તત્વજ્ઞાનની વાત કરે. કોઈનું ભુંડુ બોલે નહિ અને સાંભળે પણ નહિ. એમ મૈત્રી ભાવ સિધ્ધ કરેલો હતો.

૨) ખડકી (પૂના) દલીચંદભાઈ શ્રાવક, વ્યાખ્યાનમાં વાત-નવકાર સાથે કેટલી સગાઈ ! એક કલાકમાં એક વાર નવકાર ગણવો નિયમ - નિયમના પ્રતાપે ૧૦ મિનિટે નવકાર યાદ આવી જાય એનાથી જીવન સુધરી ગયું. રાત્રે ૧૨ વાગે ૨ વાગે જાગે, પચાસન લગાડીને નવકારની ધૂન ચલાવે.

રાજાનું માથું દુખ્યું . . . વૈદુ કરવા આવે પણ મટે જ નહિ, બોર્ડ લગાડ્યું. જો મટે તો ૧ લાખનું રૂપિયાનું ઈનામ, ન મટે તો સજા શિરચ્છેદની. એક નકલી વૈદ આવ્યો.થોડીવાર આમ તેમ કર્યું. અને રાજાસાહેબ એક જ દવા. ઉંટને યાદ નહિ કરવાનો. બસ આખો દિવસ ઉંટ જ યાદ આવે. માથુ ભુલાઈ જ ગયું, તેમ દલીચંદભાઈ ૫ મિનિટે ને ૧૫ મિનિટે નવકાર જ ગણ્યા કરે. . . .

૩) સુમંગલાચાર્ય અનાર્યદેશમાં. જન્મતાં જ પગ પેટે જકડેલા શિષ્યોએ જ્ઞાનીને પૂછ્યું. સંગીતકાર બનીને ગુરૂને લઈ આવ્યા. આ

ત્રણ ચીજ છે કોઈ પણ પળે ૧) અરિહત ૨) મૈત્રીભાવ ૩) અને વોસીરાવવાનું. મૃત્યુ આવે તો વાંધો નથી.

એક મહત્વની ચીજ છે નિત્ય પ્રસન્નતા. આ ઘણી મહત્વની ચીજ છે. આપણા ભાવથી કોઈ આરાધનામાં સાધનામાં જોડાયા હોય ને પછી નીચે પછડાય છે. એની પાછળ નિત્ય પ્રસન્નતા નથી. માટે એ ખ્યાલ રાખવાનું છે કે પ્રસન્નતા ક્યાં ક્યાં હણાય છે. જરાક મનગમતું ન થયું અનિષ્ટ આવ્યું, કે પ્રસન્નતા ગુમાવી - રામ સીતાનું દ્રષ્ટાંત જાણીતું છે. સીતા જંગલમાં ગઈ તો પણ પ્રસન્ન જ છે. હું ક્યાં રાજ પાટ વૈભવને પરણી હું તો રામને પરણી છું. મારે રામ સલામત તો સબ સલામત. તેમ આપણે શાસનમાં આવ્યા ક્યાંક દુઃખ આવ્યું તે વખતે તરત યાદ આવે મારે મન અરિહત સલામત સબ સલામત. જ્યાં પ્રસન્નતા હણાય છે એની સામે એવું જ ખડું કરવું જોઈએ કે પ્રસન્નતા હણાય જ નહિ. મારૂં કર્તવ્ય શું ? ભગવાન અને ભગવાનના વચન પર અવિહડ શ્રદ્ધા - આ જીવનનું મોટું કર્તવ્ય આ છે જિનાજાનું પાલન. આ બધું અભ્યાસથી શોધવાનું છે એનાથી નિત્ય પ્રસન્નતા જળવાઈ રહેશે.

ચલાવી લેતાં શીખો

સાધુ જીવન એટલે ચલાવી લેતા શીખો. કેમ ? ચલાવી લેતા ન શીખીએ તો અંદરમાંથી બહારમાં જવું પડે. સ્વઘરમાંથી પરઘરમાં જવું પડે. જેમ પર પ્રવિષ્ટ કરુતે વિનાશ પારકો ઘરમાં પેસે તો નાશ કરે 'એવી રીતે આપણે પરમાં પેસી જઈએ તો ? આપણું પોતાનું ગુમાવીએ... પરંતુ ઠીકઠાક કરવા જઈએ તો આપણું ચોરાઈ જાય. શું

ચોરાઈ જાય ? આપણું જે આત્મધન છે. સંતોષ - સદ્ગુણો -સમતા આદિ તે ચોરાઈ જાય . . એ એનો સાર છે.

હિસાબ આ છે ... 'ચલાવી લેતા શીખો

'કેટલી બાબતમાં ચલાવી લેતા શીખો . . જેવી કે

૧) કોઈનાં ઊંચા નીચા પણ શબ્દો ચલાવી લેતા શીખો . .

૨) ગોચરી જેવી તેવી મળી . . ચલાવી લો...

૩) કોઈ સૂત્ર ગરબડીયું બોલ્યું. ચલાવી લો. તમારા મનમાં બોલી લો પણ એનાં પર દ્વેષ કરવા જઈશું તો તારૂં બગાડીશ.

૪) દેરાસર ગયા, કોઈ આડો આવીને ઊભો. ચલાવી લો. ભાગ્યશાળી છે. ભગવાનનાં દર્શન કરવા આવ્યાં છો. તું આંખ બંધ કરીને ભગવાનને જો. નાહકનો એનાં પર ધુંઆપુંઆ ન થા.

૫) શરદી થઈ. તાવ આવ્યો. ચલાવી લો. વિચારો - શરીર એ રોગનું ઘર છે. તો સમાધિ રહેશે. અસમાધિમાંથી બચી જશો.

૬) બહારનું બરાબર ન હોય તો આપણે બરાબર કરી લેવું. ગમે તેવા સંજોગોમાં ચિત્તને સ્વસ્થ રાખવાનું.. વ્યાકુળતા નહી રાખવાની.. સંયોગ આવ્યા તેને આપણે અનુકૂળ થઈને રહેવાનું. આપણને સંયોગ અનુકૂળ રહેવા જોઈએ તેવો આગ્રહ છોડી દો.

જગત રુવે છે સંયોગોને અનુકૂળ કરવા જાય છે માટે. તું પણ જો સંયોગોને અનુકૂળ કરવા ગયો તો તારી પણ એ જ દશા થશે. માટે જે અવસર મળ્યો તેને નભાવી લેતા શીખો - તો સમાધિ રહેશે. . 'ચલાવી લેતાં શીખો 'આ સૂત્રને આત્મસાત્ કરશો તો ભરપૂર કમાણી થશે.

પરદોષ અંગે મૌન રાખવાનાં કારણ

(૧) સામાને દોષ - દુષ્કૃત્યનો પશ્ચાતાપ નથી, ને આપણે એ અંગે મૌન ન રાખતાં બહાર કહેવા બેસીએ એટલે સામાને દ્વેષનો નવો દોષ ઊભો થાય. સ્વદોષનો ખરેખર પસ્તાવો હોય તો તો મનને એમ થાય કે 'આ ખુલ્લું થવાથી જે મારી હલકાઈ થાય એ નુકસાનની શી કિંમત છે. ? ભયંકર નુકસાન તો મારા દુષ્કૃત્યથી જ મને થવાનું છે. મારી બેઆબરૂ ભયંકર નહિ, પણ એના કરતા તો મારું તે દુષ્ટ કૃત્ય મહાભયંકર છે.' પણ આ ઉમદા વિચાર બહુ ઓછા જીવને આવે. બાકી મોટા ભાગે તો માણસને પોતાની દુષ્ટતાનો પસ્તાવો ય થતો નથી અને એને લાગે કે નુકસાનકારી એ દુષ્કૃત્ય નહિ, કિન્તુ બાહ્ય અણગમતું બને એ છે. એટલે જ

જે દિવસે આપણને બાહ્ય બેઆબરૂના નુકસાન કરતાં આપણા પોતાના દોષ-દુષ્કૃત્યનાં નુકસાન ભયંકર લાગશે, તે દિવસે સોનાનો સૂરજ ઉગ્યો સમજો. આનો અવકાશ રહે એ માટે પરદોષ અંગે મૌન ભલુ.

પછી તો આપણે બાહ્યને ને બીજાને સુધારવાની ચિંતા કરતાં આપણા પોતાના દોષને સુધારી આપણાં ભાવિ અહિતને સુધારી લેવાની ચિંતામાં પડશું.

જગતના જીવોને આ દશા આવવાની બહુ વાર છે, એટલે જ એને એના દોષોનો એવો પસ્તાવો જ ન હોઈ આપણે એનું બહાર ગેઝેટિંગ કરીએ, જાહેર કરીએ, એથી કાંઈ એનામાં સુધારો ન થાય, પણ ઉલટું એનો દ્વેષ વધે. તે જે બોલવાનું સારું ફળ નહિ એ શું કામ

બોલવું ? માટે પરદોષ અંગે મૌન જ રાખવું શ્રેયસ્કર છે. આ એક કારણ.

(૨) બીજું કારણ એ છે કે સામાને પોતાના દોષ-દુષ્ટત્ય ઢાંકવાની એટલે કે કોઈ ન જાણી જાય, કોઈ એના તરફ આંગળી ન ચીંધે, એવી વૃત્તિ હોય છે. એટલે આપણે જો એ બહાર ગાઈએ તો એક એના મનને દુઃખ થાય અને બીજું કદાચ હવે એ બીજો અનર્થ કરવા તૈયાર થાય, જેમકે, એવું એનામાં નથી એમ દેખાડવા કંઈક જુઠ યલાવે ! પ્રપંચ રમે ! તો પછી બીજાને દુઃખ થાય એવું શા માટે આપણે કરવું ? એથી ય આગળ વધી બીજો નવાં પાપ અને નવા અનર્થ કરવા પ્રેરાય એવું નિમિત્ત શા સારું ઊભું કરવું ?

બીજાના દોષ ગાવામાં બીજાને દુઃખ અને પાપબુદ્ધિ આપવાની અધમતા થાય છે.

આપણી ઉત્તમતા આ છે, કે બીજાને દુઃખ ન દઈએ, બીજાને પાપમાં નિમિત્ત ન બનીએ. એ માટે પણ પરદોષ અંગે મૌન રાખવું હિતાવહ છે.

(૩) ત્રીજું કારણ એ છે કે મોટા ભાગે જીવોને પોતાના દોષ-દુષ્ટત્યની શુદ્ધિ કરવાની તમન્ના નથી હોતી. એટલે આપણે એની બુરાઈ પ્રગટ કરીએ એથી કાંઈ એને એ શુદ્ધિની તાલાવેલી જાગવાની નહિ. તો પછી શી જરૂર પરદોષ ગાવાની ? બીજાના દોષ કહેવાનું તો એને સુધારવાના જ ઈરાદે હોય ને ? પરંતુ એથી સામાને થોડો જ વિશ્વાસ ઊભો થવાનો છે કે મને બોધ લાગવાનો હતો ? આવું કોઈ શુભ ફળ પરદોષકથનમાં દેખાય નહિ, પછી નિષ્ફળ થુંક ઉડાડવાની શી જરૂર ? એ અંગે તો મૌન જ ભલું.

(૪) ત્યારે એવું પણ પ્રાયઃ નથી બનતું કે બહાર બીજાની આગળ કોઈના દોષ-દુષ્કૃત્ય કહેવાથી એ સાંભળનારને અને આપણને પોતાને પણ પ્રતિબોધ લાગે. વૈરાગ્ય થાય, ને પોતાના કષાય અને દુષ્કૃત્ય ઉપર ફિટકાર છૂટે, આવું કાંઈ બનતું નથી, ઉલટું લગભગ એવું જ બને છે કે પરનિંદા ને પરની હલકાઈ ગાઈને ને સાંભળીને કષાય વધે છે, દોષિત પર દ્વેષ અને અરુચિ થાય છે, ઉપરાંત એના બીજા સુકૃત સદ્ગુણ પરથી દ્રષ્ટિ ઊઠી જાય છે. આમ આપણને અને સાંભળનારને કષાય ને દ્વેષ વધે અને ગુણ દ્રષ્ટિ ઊડી જાય, એવું પરદોષ ગાવાનું શા માટે કરવું ? પરદોષ અંગે તો મૌન જ કલ્યાણકારી છે, જેથી સ્વપરના કષાય વધે નહિ, અને ગુણદ્રષ્ટિ ઊડી ન જાય.

(૫) ત્યારે એક મોટું કારણ આ છે કે આપણે એવા જ્ઞાની નથી, એટલે આવી પરદોષ- પ્રકાશન જેવી પ્રવૃત્તિથી લાભ જ થવાની આપણને ખબર નથી. લાભની ખાતરી વિના પ્રવૃત્તિ કેમ કરાય ? ઉલટું આપણા દિલમાં (૧) પરદોષકથન કરવા પહેલાંથી દ્વેષ સળગવા માંડે છે, (૨) કથન કરતાં કરતાં એ વધે છે ને, (૩) પછી કહી કહીને જાણે ચળ ઉતરી એનો રાજીપો થાય છે. શાનો રાજીપો ! બીજાને હલકો ચિતરી એને હલકો પાડયાનો રાજીપો ! કેવીક આ આપણી અધમતા ! પરદોષકથનમાં આમ આપણા ચિત્તમાં વિકાર વિકાર ને વિકાર ઊભા થાય છે. માટે પણ પરદોષ અંગે મૌન જ શ્રેયસ્કર છે.

અપકૃત્યથી બચવા ઉપાય

- (૧) પરલોકનો વિચાર રાખવો,
- (૨) લોકનિદાનો ભય રાખવો,
- (૩) સંયોગની તપાસ અને સ્થિતિનો ખ્યાલ કરો,
- (૪) ન્યાય-નીતિની બુદ્ધિ જાગતી રાખો,
- (૫) સત્પુરુષનો માર્ગ નજર સામે રાખો.

દુષ્કૃત્યોથી બચવા માટે અને અમૂલ્ય માનવ-જીવન અજવાળવા માટે આ કેવા સરસ ઉપાય ! જીવનધન અને શાસનધનની કિંમત સમજો. આપણે અત્યારે કીડી મંકોડા નથી, પશુ પંખી નથી, પણ માનવ છીએ. શી વિશેષતા પર ? અને શા માટે ? એનો વિચાર લાવો. તો દેખાશે કે આપણે ખાસ બુદ્ધિશક્તિ, વિવેકશક્તિ અને વિશિષ્ટ પુરુષાર્થ શક્તિ ઉપર વિશિષ્ટ માનવ પ્રાણી છીએ.

આ શક્તિ મોટા દેવ પાસે પણ નથી, તેમ, આવા વિશિષ્ટ શક્તિસંપન્ન માનવ ભવનો મુખ્ય ઉપયોગ ખાનપાન માનસન્માન મેળવી લેવાનો ન હોય, પરંતુ આત્માનાં ઉર્ધ્વીકરણનો હોય, વિશુદ્ધિકરણનો હોય, એ માટે, વળી આવા સુંદર જીવનધન ઉપરાંત શાસનધન મળ્યું છે. જગતમાં જુઓ જિનશાસન જેવું બીજું કયું શાસન છે ? શાસને બતાવેલા દેવ-ગુરુ-ધર્મની હરોળમાં આખા વિશ્વમાં જોઈ વળો બીજા દેવ-ગુરુ-ધર્મ કયાં છે ? દેવ વીતરાગ સર્વજ્ઞ, ગુરુ નિગ્રંથ અને ધર્મ (૧) સ્યાદ્વાદયુક્ત જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વનાં સમ્યગ્ દર્શન-જ્ઞાનમય તથા (૨) અહિંસા- સંયમ-તપનાં સમ્યક્, ચારિત્રમય, બીજે

ક્યાં જોવા મળે ? તો પછી આવા સુંદર સર્વશ્રેષ્ઠ શાસનઘનને પામવા પર આપણાં જીવનમાં એનો કોઈ ઉપયોગ નહિ ? ને ' જા ગયા ખો ગયા ' ના ખેલ જેવા ધનાર્જન, કુટુંબરમણ અને ઉદરંભરણના કાર્યમાં જ જીવન બરબાદ ? મળેલા મહા શાસનઘનનો ઉપયોગ કરવો હોય, તો આ કરો -

શાસન સંપત્તિના સદુપયોગ માટે :

(૧) પરલોકનો જાગતો વિચાર રાખો કે 'અહીં જેકાંઈ કરીશ, બોલીશ, વિચારીશ, તેના સંસ્કારો પડતા જ જશે અને એનો પાક પરલોકે અનુભવવો જ પડશે, સારાનો સારો, ને નરસાનો નરસો.

પૂર્વના ચાલી આવેલા નરસા સંસ્કારોનો અહીં જેટલો હાસ કરતા ગયા, એટલો ભવાંતરે આત્માનો ઉદય થવાનો.

એના બદલે એ નરસા સંસ્કારોનું જેટલું દ્રઢીકરણ અહીં કર્યું, એટલું મહા અધ:પતન પછીના ભવોમાં વેઠવું પડશે.

માટે વિષયો અને કષાયોના નરસા સંસ્કાર કે જેનાથી અહીં પણ મરી રહ્યો છે એને હવે દ્રઢ કરવા જેવા નથી. એ એની પ્રવૃત્તિ ઉપર કાપ મૂકતા જવાય તો જ બને.'

- આવો આવો કેટલોય પરલોકનો વિચાર જાગતો રાખવો જોઈએ.

(૨) એમ, લોકનિંદાથી ડરવાનું રાખો. હલકી વૃત્તિઓ, હલકી બોલી, હલકાં કૃત્યો, હલકી મિત્રાચારી વગેરેથી લોકમાં અપયશ મળે છે. શાસનઘનનો ઉપયોગ કરવો હોય, તો આનો ભય રાખી એવી હલકી બાબતોથી આઘા જ રહેવું જોઈએ. 'લોકની શી પરવા ? '

એવો ધમંડ રાખવા જેવો નથી, કેમકે એમ બેપરવાઈ કરીને હલકાઈ આચરવામાં લોકના ચિત્તને સંકલેશ થાય છે, ને લોકો ધર્મ તરફ સુગવાળા બને છે. એથી એ બિચારા દુર્લભબોધિ બને છે. તો એમના પ્રત્યે એવી નિર્ઘૃણતા કેમ રખાય ? એમ,

(૩) દરેક પ્રવૃત્તિ કરતાં આસપાસનાં સંયોગોનો વિચાર જોઈએ. કાંઈ પણ બોલીએ- ચાલીએ એ પહેલાં આજુબાજુના સંજોગોની તપાસ કરવી જોઈએ, એનો ખ્યાલ કરવો ઘટે. નહિંતર ઉંઘા વેતરણ થાય, ને પસ્તાવું પડે.

(૪) એમ આપણી સ્થિતિનો પણ વિચાર જોઈએ. દેખાદેખી દોડવામાં આઘા જઈને પાછા પડવાનું થાય. અથવા કાયરતા વગેરેથી શક્ય-સારું કરવાનું ગુમાવવાનું થાય

(૫) વળી ન્યાય-નીતિની બુદ્ધિ સદાં જાગતી રાખવી જોઈએ. આપણે આપણી પ્રત્યે બીજાઓ તરફથી શું ઇચ્છીએ છીએ, ન્યાયી કે અન્યાયી રમત ? નીતિ કે અનીતિખોરતા ? આપણે માલ લેવા જઈએ તો વેપારી નીતિમાન રહે એવી અપેક્ષા રાખીએ છીએ, તો પછી આપણે બીજાને માલ આપવાનો હોય એ વખતે આપણે અનીતિ કરીએ તો ચાલે ? અનીતિ-અન્યાયની બુદ્ધિ તો, બીજો ગમે તેટલો ધર્મ કરો છતાં, હૃદયને મહાકલુષિત કરે છે, અધમાધમ બનાવે છે. મળેલું શાસનધન મળ્યું સાર્થક કરવું હોય તો માર્ગાનુસારિતાનો આ પહેલો ગુણ 'ન્યાયસંપન્નતા' ગુણ, જીવનમાં વણાઈ જવો જોઈએ. બુદ્ધિ જ ન્યાયના માર્ગ પર ચાલ્યા કરે. અન્યાયનો વિચાર જ નહિ, પછી આચરણ શાનું ?

(૬) એમ, શાસનધન અને જીવનધનને ઉંચા ફળવાળું કરવા માટે સત્પુરુષોનો માર્ગ નજર સામે ને નજર સામે જ રાખ્યા કરવાનો. પૂર્વનાં

મહાન પુરુષો કેવા કેવા પ્રસંગમાં ને કેવી કેવી સ્થિતિમાં કેમ વત્યા એનો ખૂબ અભ્યાસ કરવા જેવો છે, વારંવાર એમનાં સત્પરાક્રમો અને સદ્ગુણોનાં વર્તનનાં સ્મરણ રહ્યા કરે, તો આપણા જીવનમાં એ દીવાદાંડી રૂપ બને. આપણને એથી જોમ મળે, જાગૃતિ મળે, માર્ગદર્શન મળે, પ્રસંગ વિના ય એમ ને એમ પણ, ઉત્તમ પુરુષોએ કેવી કેવી ઉત્તમ વિચારણાઓ કરી , ભાવનાઓ કરી, કેવા કેવા ઉત્તમ ઉદ્દગાર કાઢ્યા, ઉત્તમ આચરણ કર્યા વગેરેનું સ્મરણ કરીએ, એથી પણ ચિત્ત નિર્મળ બનતું આવે છે. ત્યારે જીવન જીવવામાં એની છાયા પડે, એ લાભ તો જુદો.

જીવનધન અને શાસનધન પામ્યાની સુંદર સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે, આં પરલોકનો વિચાર વગેરે સુંદર ઉપાયો છે. એથી ઘણાં ઘણાં અપકૃત્યોથી બચી જવાશે.

આત્માની ખરાબીઓ ટાળવાનું એક સૂત્ર

કંઈક પણ ધર્મ સમજેલા જીવને પોતાના આત્માની ચિંતા હોય છે. આત્માની ચિંતા હોય એ આત્માર્થી જીવ કહેવાય. એ જ સાચો આસ્તિક છે. જેને પોતાના આત્માની ચિંતા નથી, પછી ભલે એ કહેતો હોય કે હું આત્માને માનું છું. તો એ બોલવા પૂરતું જ છે. એ પ્રચ્છન્ન નાસ્તિક છે. છુપો નાસ્તિક છે.

માણસને ઘર પર મમતા હોય છે તો ઘરની ચિંતા રહે છે ; કુટુંબ પર મમતા છે તો એની ચિંતા રહે છે. અરે ! શરીર પર મમતા છે તો શરીરની ચિંતા રહે છે, કે 'સરખું ખાધા વિના એ દુબળું પડે તો ? કેમ સરખી ભૂખ નથી લાગતી ? કાંઈક રોગ છે. તો લાવ ડોક્ટરને બતાવું

‘શરીરની મમતા આવી આવી ચિંતા કરાવે છે. તો જો આત્માની મમતા હોય તો શું એની ચિંતા ન થાય કે ‘એને સરખી આત્મહિતની પ્રવૃત્તિ અને સરખી શુભભાવનાઓ નહિ મળે તો એ દુબળો પડશે ? એને કેમ ધર્મની ભૂખ નથી લાગતી ? લાવ, સાધુ મહારાજને પૂછું કે મને ક્યો વિશિષ્ટ રોગ નડે છે ? જેમ શરીર સરખી ભૂખ વિના અને સરખા ખોરાક વિના દુબળું પડતું પડતું મોત દેખે, એમ આત્મા ધર્મની ભૂખ વિના અને ધર્મની પ્રવૃત્તિ તથા શુભ ભાવો વિના દુબળો પડતો પડતો અનેક દુર્ગતિઓનાં જનમ-મરણ દેખે.’ આવી આત્માની ચિંતા ન થાય ? એ ચિંતા વિના આત્માર્થીપણું શું ?

ત્યારે આજે એવા ખરેખરા આત્માર્થી જીવો છે કે જેમને ચિંતા રહ્યા કરે છે કે ‘મને વિષયો બહુ સતાવે છે, સારાં સારાં રૂપ જોવા બહુ ગમે છે, સારાં ખાન-પાનમાં મન તલ્લીન બની જાય છે. સ્ત્રીનો રાગ ઠેઠ હૃદયના ઊંડાણમાં ઊતરી ગયો છે. પૈસા એટલે તો શી વાત એમ લાગે છે. મારુ શું થશે ? આ મારી નબળાઈઓ કેમ મટે ? આવી સ્વાત્માની ચિંતા થાય છે.

તેમ એ પણ ચિંતા રહે છે કે ‘જરાક’ શો પ્રસંગ આવતાં મને ગુસ્સો થઈ આવે છે, અભિમાન તો જાણે રૂંવાડે રૂંવાડે વ્યાપી ગયું છે, મોકો મળતાં ઝટ મારી વડાઈ ગાવા બેસું છું, તુચ્છ વાતમાં ય સારો દેખાવા કે સ્વાર્થ સાધવામાં માયા-દંભ કરતાં આંચકો નથી આવતો, ત્યારે લોભ - તૃષ્ણા - મમતા - આસક્તિ વગેરે તો ફાલ્યા ફુલ્યા રહે છે. કોઈનો બંગલો, મોટર જે મને કદી વાપરવા નથી મળવાના એ જોતાં ય મને રાગ થઈ આવે છે, ઝટ સર્ટીફિકેટ ફાડું છું કે ‘બંગલો બહુ સરસ ! મોટર હાઈકલાસ !’ શી જરૂર છે આવા રાગ-આકર્ષણ કરવાની ? શો લાભ છે એથી ? આવા આવા કષાયો ડગલે ને પગલે

કરી કરીને મારુ શું થશે ? ' આત્માર્થીને આવી પોતાના આત્માની ચિંતા રહ્યા કરે છે.

મનને એમ પણ થાય છે કે ' આ નબળાઈઓ અને ખરાબીઓ આ મનુષ્ય જનમમાં નહિ ટાળું તો પછી કયા ભવમાં આ ટાળવાનું બની શકવાનું હતું ? રુડો ધર્મ મળ્યો છે. દેવ -ગુરુ - શ્રેષ્ઠ મળ્યા છે, એમના પડખાં સેવું છું છતાં આ મારી વિટંબણા ?

આત્માર્થીની આ ચિંતા તો જ હળવી થાય કે જો એ જડ વિષયોનાં આકર્ષણ થવાની નબળાઈ અને કષાયોની ખરાબીઓ મોળી પડે. એ મોળી પાડવા માટે આ એક ઉપાય છે, આત્મ સ્વરૂપનો ખ્યાલ કરતા રહેવું, આ સૂત્ર જ વારે વારે લગાવ્યા કરવાનું

‘મારા આત્મ-સ્વરૂપમાં આ છે ?’

જ્યારે જ્યારે વિષયોનો રાગ-આકર્ષણ ઊઠવા જાય કે તરત જ જોવાનું, ‘આ મારા આત્મ-સ્વરૂપમાં છે ? એમ જ્યારે જ્યારે ગુસ્સો અભિમાન વગેરે ઊઠવા જાય, કામવાસના જાગવા જાય કે આ સૂત્ર લગાડવાનું કે ‘આ મારા આત્મ-સ્વરૂપમાં છે ? એ સૂત્ર લગાડતાં ઝટ મનને થશે કે ‘આ ક્રોધ કરવા જાઉં છું એ મારા આત્મસ્વભાવમાં છે? આ કામવાસનામાં તણાઉ છું એ મારા આત્મ-સ્વભાવમાં છે ? ના, આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ તો દર્પણની જેમ સ્વચ્છ અને સ્વચ્છ રહી જગતનાં પ્રતિબિંબ લેવાનો અર્થાત્ માત્ર એને જોવા જાણવાનો છે, કશો જ ઉકળાટ કરવાનો નહિ, કે આકર્ષિત થવાનો નહિ. નહિતર જો ઉકળાટનો સ્વભાવ હોય તો સૌના પ્રત્યે ઉકળાટ કેમ નથી થતો ? તેમ ઉત્કૃષ્ટો ભયંકર ઉકળાટ કેમ નથી થતો ? ઉકળાટનો સ્વભાવ એટલે સ્વભાવ : વહાલાની પ્રત્યેય ઉકળાટ થવો જોઈએ. અગ્નિ બીજાને

બાળે તેમ એને જન્મ આપનાર બાઇ પણ જો એની અંદરમાં હાથ ઘાલે તો એને ય બાળે છે. કેમકે એનો બાળવાનો સ્વભાવ છે. એવી રીતે જો જીવને કામવાસનાનો સ્વભાવ જ હોય તો માતા પ્રત્યે બેન પ્રત્યે પણ એ જાગવી જોઈએ ! પરતું એમ નથી થતું, એ સૂચવે છે કે મારો આત્મ-સ્વભાવ કોઈ કે કામનો નથી. માટે શા સારુ મારે એને પોષવા ?

એવી રીતે અભિમાન, લોભ, તૃષ્ણા જે મને ઉઠવા જાય છે એ મારા આત્મ-સ્વભાવમાં નથી તેથી શા સારુ મારે એને વિકસાવવા ? પોષવા ?

આમ, અનેક જાતના સાંસારિક ભાવોને દબાવવા ‘ આ મારા આત્મ-સ્વભાવમાં છે? ‘ એ સૂત્ર લગાડવું, એ વારે વારે લગાડવાથી આત્માની નબળાઈઓ અને ખરાબીઓ મોળી પડતી આવશે.

આપણે કઈ સાધનાને પાયારૂપ સાધીએ છીએ ?

આપણે વિવિધ ધર્મસાધના જેવી કે નવકાર સ્મરણ, દેવદર્શન-પૂજા, દાન, શીલ, ક્યારેક ક્ષમા, સહિષ્ણુતા વગેરે સાધીએ છીએ ખરા, પણ તપાસવાનું એ છે, કે એમાંની કઈ સાધનાને પાયારૂપે સાધીએ છીએ ? કે જેથી એ પાયા પર ઉત્તરોત્તર અધિકાધિક સાધનાના માળ રચાતા રહેતા હોય, ને જેથી ભવાંતરે એ આપણને નક્કર રૂપે પ્રાપ્ત થશે’ એવો વિશ્વાસ ધરી શકીએ ? દા. ત.

પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જીવે પહેલા મરુભૂતિના ભવમાં શ્રાવકધર્મની આરાધના એવી સુંદર કરી કે એમાં પોતાનો ભાઈ કમઠ મરુભૂતિની જ પત્ની સાથે દુરાચારી બનેલો. એને સુધારવા

મરુભૂતિએ છેવટે રાજા અરવિંદને વાત કરી કે આને શિખામણ આપો. ત્યારે રાજાએ કમઠને બોલાવીને કહ્યું કે તારા જેવા ઉત્તમકુળમાં જન્મેલાને આ શોભતું નથી, તો કમઠ ઉલ્લંઠાઈથી રાજા સામે ઉદ્ધત રીતે બોલવા માંડ્યો કે ખોટા આક્ષેપ શાના કરો છો ? તમે રાજા છો એટલે તમને ખોટા આરોપ ચડાવવાનો હક છે?... વગેરે; તેથી રાજાએ એને નગર બહાર ચાલી જવાની સજા કરી. એ નગર બહાર જંગલમાં જઈ તાપસ થયો. મરુભૂતિના મનને થયું કે મારા નિમિત્તે ભાઈને કષ્ટ પડ્યું તેથી જો એની ક્ષમા ન માગી આવું, તો હું શ્રાવકધર્મનો વિરાધક થાઉં !' તેથી એ કમઠની ક્ષમા માગવા ગયો. કમઠના પગમાં પડી એ ક્ષમા માગે છે; ત્યારે કોધી કમઠે એના માથામાં શિલા મારી ! અલબત્ત મરુભૂતિ મહાન શ્રાવકને મરવાની તીવ્ર પીડામાં વિહ્વળતા થઈ, તેથી મરીને એ હાથી થયો ! પરંતુ ક્ષમા-ધર્મનો પાયો એવો નાખ્યો હતો, કે હાથીના ભવમાં, એજ રાજા અરવિંદ અવધિજ્ઞાની મુનિ બનેલા એમણે, હાથીને પ્રતિબોધ કર્યો, હાથીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું, મુનિના ઉપદેશથી શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર્યો, અને ક્ષમાની ભાવના વિકસાવી એવી ! કે એ એકવાર ઉનાળામાં પાણી પીવા મોટા તળાવમાં ઊતર્યો, પરંતુ આગળના ક્રીચડમાં ખૂંચી ગયો; ત્યાં પેલો કમઠ જળચર સર્પ થયેલ, તે વૈરના સંસ્કારથી ત્યાં આવી હાથીના શરીર પર ચડી જઈ ગંડસ્થળના મર્મસ્થાનમાં ડંસ મારે છે ! પરંતુ હાથી એની તીવ્ર પીડા વખતે ય પોતે પૂર્વ ભવમાં અંતે ગુમાવેલ ક્ષમા અને પરિણામે નીપજેલા આ તિર્યંચ અવતારને યાદ કરી, ભારે ક્ષમા રાખીને તીવ્ર પીડા સમતાથી સહી લે છે !

આમાં ક્ષમા-સમતાના પાયા પર માળ રચાતા ગયા ! એનું પરિણામ કેવું સુંદર આવ્યું કે ત્યાંથી મરીને દેવ થઈ પછી રાજાનો

અવતાર પામે છે ત્યાં મુનિ બને છે; ને પાછો પેલો કમઠનો જીવ ત્યાં અજગર થઈ જંગલમાં એમને ભરડો લે છે. આ ધોર મરણાન્ત પીડામાં પણ મુનિ ક્ષમા અને સમતામાં ઝીલતા રહે છે ! મરીને દેવ થઈ પછી છઠ્ઠા ભવે રાજા થાય છે. મુનિ બને છે, ને જંગલમાંથી જતાં પેલો કમઠ જીવ ભીલ બનેલો તે વૈરના સંસ્કારથી મુનિને છાતીમાં બાણ ઠોકી મારે છે ! પણ પહેલા ભવથી ક્ષમાનો પાયો મજબૂત નાખેલો છે ને પછીના ભવમાં એ પાયા પર માળ રચ્યા છે, તેથી અહીં પણ અધિક ક્ષમા-સમતામાં ઝીલતા મરે છે ! પછી દેવ થઈ આઠમા ભવે ચક્રવર્તી મુનિ બને છે ત્યાં પણ, કમઠજીવ સિંહ થયેલો તે મુનિને જીવતા ફાડી ખાય છે ! આવી ધોર પીડામાં પણ મુનિ ક્ષમા સમતામાં ઝીલતા મરીને દેવ થઈ દશમાં ભવે ભગવાન પાર્શ્વનાથ થાય છે ! અને અહીં પણ એ જ કમઠજીવ કમઠ તાપસ થઈ મેઘમાલી દેવ થયેલ તે મુશલધાર વરસાદનો ઉપદ્રવ કરી પ્રભુને પાણીના પૂરમાં ડુબાડી દેવા મથે છે; પરંતુ પ્રભુ ક્ષમા સમતાના સાગરમાં ઝીલે છે ! પહેલા ભવમાં ક્ષમાનો પાયો નાખી પછી ભવે ભવે વધતી ક્ષમાના માળ રચ્યા એનો કેવો ને કેટલો બધો પ્રભાવ ! !

અહીં સવાલ આ છે કે પાર્શ્વપ્રભુને આ બધા ભવોમાં ઉપદ્રવ ધોર આવ્યા તે સહવામાં પ્રભુને ક્ષમા સમતા રાખવામાં બહુ તકલીફ પડી ? એનો જવાબ આ છે, કે કશી તકલીફ નહિ, કિન્તુ હાથીના ભવેથી ક્ષમાનો પાયો એવો વિકસાવ્યો છે કે પછી તો જાણે ક્ષમા-સમતાને પોતાનો સહજ સ્વભાવ બનાવી દીધો ! તે ભવે ભવે સહેલાઈથી ક્ષમા-સમતા સમાધિમાં ઝીલતા મર્યા.

આના પર આપણે આ વિચારવાનું છે કે આપણી અહીંની કઈ ધર્મસાધનાને કે ગુણસાધનાને મજબૂત પાયારૂપ સાધીએ છીએ ? જે

પછી ઉત્તરોત્તર આપણને સહેલાઈથી અને ચડિયાતા રંગે આરાધવા મળે ?

રાજા કુમારપાળે પૂર્વના ગરીબ શ્રાવકના અવતારે પ્રભુભક્તિની મમતાથી એની આરાધનાનો મજબૂત પાયો નાખ્યો, પ્રભુને પાંચ કોડીના ફૂલ ચડાવતાં અદ્ભુત ભાવ વિકસાવ્યા, તો રાજા કુમારપાળના ભવમાં ભક્તિ ભાવ એવા વિકસ્યા કે એકવાર પ્રભુ-પૂજા કરી આરતિ ઊતારતાં અભિગ્રહ કર્યો કે ‘પ્રભુને એકસાથે છ ઋતુના ફૂલ ન ચડાવું ત્યાં સુધી અન્ન પાણી લેવાના બંધ !’ છ ઋતુનાં ફૂલ એક સાથે મળે ? પણ અહીં તો પ્રભુ પર મમતાથી ભક્તિભાવ એટલો બધો ઊછળ્યો છે કે ‘મારા પ્રભુએ મને ૧૮ દેશનું સામ્રાજ્ય આપ્યું, ને હું પ્રભુને માત્ર છ ઋતુનાં ફૂલ ન ચડાવું ? ન ચડાવી શકું તો ભલે અનશન ! પ્રભુની ભક્તિમાં પ્રાણ જાય તો લેખે છે.’ પણ એ અવસર આવ્યો નહિ. કેમકે એમની ભક્તિથી આકર્ષાઈ દેવતાએ બગીચામાં છ ઋતુના ફૂલ ઉગાડી દીધા. ચમત્કાર થયો ! મહારાજાના દિલમાં ભક્તિભાવ ઓર વિકસ્યો. તેના હવે ગુણાકાર થશે ! કેમકે એ અત્યારે દેવલોકમાં પ્રભુભક્તિ કરી પછીના ભવે પહેલા તીર્થંકરદેવના એ ગણધર થવાના છે. ગણધર એટલે તીર્થંકર ભગવાનને જ ગુરુ કરી એમના પટ્ટ શિષ્યોમાંના એક બનશે ! એમના દિલમાં ગુરુ પ્રભુ પર ભક્તિભાવ કેવો ? તો કે કહેવાનું કામ નહિ એનું વર્ણન ન કરી શકાય ! જાણીએ જ છીએ ને કે ગૌતમ ગણધરને મહાવીર પ્રભુ ગુરુ પર કેટલો બધો ભક્તિભાવ હતો !

વાત આ છે કે કોઈ એકાદ પણ ધર્મસાધના કે ગુણસાધનાને મમતાથી એવી પાયારૂપ સાધો કે પછી એના પર એ જ સાધનાના માળ રચાતા જાય. પહેલ પહેલાં અહીં મન એટલું ન માનતું હોય તો

પણ, મન મારીને ય સાધનામાં એવા એકમેક થવાનું કે પછીથી આગળ પર એ સાધના સજલભાવે સરળતાથી આરાધાતી જશે, ને તે પણ ઉત્તરોત્તર ચડિયાતી આરાધાતી જશે.

સમરાદિત્ય કેવળીએ પહેલા ભવ ગુણસેન રાજાના ભવમાં ક્ષમા-સમતાનો પાયો એવો નાખ્યો કે એમને સહેલાઈથી ઉત્તરોત્તર ભવે સહેજે સહેજે ચડતી ક્ષમા સધાતી ગઈ.

અલબત્ અહીં ધર્મ કે ગુણનો પાયો નાખવા કોઈ મજબૂત આલંબન પકડવું જરૂરી છે. ગુણસેન રાજાએ આ પકડવું કે અહો મને પાછલી વયે સદ્ગુરુ મળ્યા તો જૈન ધર્મ અને જિનવચનરૂપી અમૃતરસનું પાન કેવુંક મળ્યું કે એની આગળ જગતનું બધું હેઠ ! માટે એ જિનવચનામૃત ન છોડું અને ઉચ્ચ ક્ષમા-સમતા રાખી એને સફળ કરું.

સારાંશ, સાધનાનો પાયો મજબૂત નાખો.

મજબૂત પાયો નાના પણ ધર્મયોગનો નાખવાનું બની શકે દા. ત. (૧) નવકાર જ્યારે જ્યારે યાદ કરીએ ત્યારે ત્યારે નમો અરિહંતાણં' યાદ કરતી વખતે અનંત અરિહંત મન સામે લાવીને યાદ કરીયે. પછી ભલે એ માત્ર મૂર્તિસ્વરૂપે યાદ કરીએ યા અષ્ટપ્રાતિહાર્ય સાથે સિંહાસન પર બિરાજમાન અથવા સમવસરણ પર બિરાજમાન યાદ કરીએ, અથવા

(૨) નાની આરાધના તરીકે ખમાસમણું બોલીએ એમાં પહેલા ૩ શબ્દ સાથે જ બોલીએ. એમાં 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં' એમ 'વંદિઉં' શબ્દ 'ખમાસમણો'ની સાથે જ બોલીએ, તે પણ ભારપૂર્વક 'વંદિઉં' બોલીએ, ને પછી જુદા જુદા 'જાવણિજજાએ' 'નિસીહિયાએ'

એ બે શબ્દ બોલીએ, ને પછી નીચે માથું અડાડતાં મત્થએણ વંદામિ' બોલીએ. નિયમ થઈ જાય કે જ્યારે જ્યારે ખમાસમણું બોલવાનું આવે ત્યારે ત્યારે આ રીતે જ બોલાય, તો એનો મજબૂત પાયો પડે; ને એના ઊંડા સંસ્કાર પડી જાય, જે ભવાંતરે કામ આપે અથવા

(૩) દરેક કામની પહેલા 'નમો અરિહંતાણં' પદ યાદ કરવાનું તે કરવાનું જ, આની ખાસ ટેવ પાડી દેવાય તો એનો મજબૂત પાયો પડી જાય અથવા.

(૪) ધાર્યા મુજબની કોઈપણ ધાર્મિક યા દુન્યવી બાબત સફળ થાય ત્યાં ' પ્રભુ ! તમારો આભાર માનું છું ' યાદ કરાય. જીવનભર વાતે વાતે આ સ્મરણ બરાબર નભાવવાથી એનો સારો પાયો પડે. એના પર ઈમારત એવી રચાય કે પ્રભુનો ઉપકાર દરેકે દરેક બાબતમાં માનવાનું હોંશ ઊલટથી થાય. અને અર્હદ્ ઉપકારનો માથે એવો ભાર આવી જાય કે એની સામે કૃતજ્ઞતા બજાવવાનો ભારે તલસાટ રહે.

દરેક સાધનામાં જરૂરી તત્વ

દરેક તીર્થંકર ભગવાનની ચારિત્ર સાધના ઉત્કૃષ્ટ કોટિની હોય છે. ચારિત્ર લઈને તરત એવી સાધનાનું બીજા જીવોનું ગજું નહિ. ભગવાન તો છેલ્લાની પૂર્વ ભવથી મહા વિરાગી હોય છે; અને છેલ્લા ભવમાં આવ્યા પછી તો પૂછવાનું જ શું ? જનમતાં દિક્કુમારીઓ અને ઈંદ્રો જન્મોત્સવના મહા સન્માન કરે છે. છતાં પ્રભુનો વૈરાગ્ય જવલંત. ત્યાં લેશ પણ અભિમાન નહિ કે આસક્તિ નહી એમ રાજ્યપાટ પામતાં પણ વૈરાગ્ય એવો જ જવલંત, અનાસક્તિ નિરહંકાર. ત્યારે ચારિત્ર લીધા પછી તો લગભગ ખડાખડાં ધ્યાન અને

મહા અનાસક્તિ એવી કે કોઈ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવના મમત્વ નહિ; ચાલ્ય મોટા વેતાલ ઉપદ્રવ કરવા આવે, યા અનાર્યના ક્ષેત્ર હોય યા ઘોર ગ્રીષ્મ કે કડક ઠંડીનો કાળ આવે, યા સામે દુષ્ટોના ભયાનક ભાવ યાને બીવરાવવાનો, કે ફજેત કરવાનો, અથવા પ્રહારનો યા કોઈ વેદના જગાવવાનો ભાવ આવે, તોય પ્રભુને એની પરવા નહિ; સારા દ્રવ્યાદિ પર રાગ નહિ અને નરસા પર દ્વેષ નહિ.

બધા જ તીર્થંકર ભગવાનોની એવી ઉત્કૃષ્ટ આરાધના એકસરખી છતાં કેવળજ્ઞાન વહેલું-મોડું કેમ ? એવું કેમ કે કેવળજ્ઞાન કોઈને દીક્ષાના જ દિવસે, તો કોઈને ૫૪ દિવસે, ને કોઈને ૮૪ દિવસે, ત્યારે ઋષભદેવ પ્રભુને વળી ૧૦૦૦ વર્ષ ?

આનો સામાન્ય ખુલાસો એ કે તે તે ભગવાનનાં સિલિકે રહેલાં બાધક કર્મમાં તફાવત, તેથી એનો નાશ થવાના સમયમાં ભિન્ન-ભિન્નતા. પરંતુ સવાલ એ થાય કે એમને અતિ ઉચ્ચ કોટિના ધ્યાનની પ્રબળતા થઈ શુકલધ્યાન આવીને એ બધાં બાધક કર્મોનો ક્ષણમાં ધ્વંસ કેમ ન થાય ? જ્યારે અનેક મહાપાપી જીવોએ એ રીતે ક્ષણવારમાં કર્મધ્વંસ કર્યા છે, તો તીર્થંકર ભગવાનને શી વાર લાગે ? છતાં કેમ એમ નથી બનતું ?

આનું કારણ એ છે કે એવી સ્થિતિ ઊભી થવા માટે અપૂર્વકરણનો સામર્થ્યયોગ આવવો જોઈએ; અને એ લાવવા માટે તેવી ઉચ્ચ અનાસંગ અનુષ્ઠાન-સાધના જોઈએ.

'અનાસંગ સાધના' એટલે જગતના પદાર્થ યાવત્ પોતાની કાયા પ્રત્યે તો અનાસક્ત ભાવ ખરો, ઉપરાંત પોતાની સાધના પ્રત્યે પણ ઉચ્ચ અનાસંગ દશા જોઈએ; અર્થાત લેશમાત્ર આસક્તિ, ઊર્મિ,

આતુરતા નહિ. સાધના, ચંદનમાં ગંધની જેમ, આત્મામાં સહજ સ્વાભાવિક બની ગઈ હોય. ચંદનને કાંઈ એ ગંધ મધમધાવવાના ઉમળકા-હોંશ-ઉત્સાહ નથી સેવવા પડતા; ગંધ સહજ મધમધતી બની ગઈ હોય છે. એમ ઉત્કૃષ્ટ અનાસંગ દશામાં સાધનાનો ઉમળકો નહિ; સાધના સહજ થઈ ગઈ હોય છે.

તીર્થંકર ભગવાનને પણ આ ઉચ્ચકોટિનો અન્નાસક્ત ભાવ આવવામાં જેટલી વાર લાગે એટલો વીતરાગ કેવળજ્ઞાની બનવામાં વિલંબ થાય. આ સૂચવે છે કે.

(૧) અનાસંગ દશા કેટલી બધી સૂક્ષ્મ કોટિની હોય છે કે એમાં તીર્થંકર ભગવાન જેવાને પણ વિલંબ થાય છે. ત્યાં આપણી કઈ સાધના પર ગુમાન રાખી શકીએ કે હું પામી ગયો, મારા જેવી સાધના કોણ કરે છે ? હું કેવો સારો બની ગયો છું ?

(૨) અનાસંગદશા કેટલી બધી ઉચ્ચકોટિની છે કે એ લાવ્યા વિના બીજી કોઈ પણ સાધના-સુકૃતથી જંપ વાળીને બેસાય નહિ. તેમજ એમાંય ઉચ્ચ ઉચ્ચ કક્ષા હોય છે તેથી નીચેની કક્ષાની એ દશા આવીનેય સંતોષ વળાય નહિ.

(૩) બીજી બધીય સાધના કરવા છતાં આ અન્નાસક્ત દશા લાવ્યા વિના ચાલે નહિ. અર્થાત્ દરેક સાધના કરતાં આ દશાનું લક્ષ રાખવું પડે કે એની ભૂમિકા પણ સર્જાઈ રહી છે ને ?

(૪) અનાસંગ સાધનામાં સાધના પર પણ આસંગ-આસક્તિ નથી, તો પછી એ સ્થિતિએ પહોંચવા માટે પહેલાં જગતના ભાવો-પદાર્થો અને પોતાની કાયા-ઈન્દ્રિયો-અહંત્વ ઉપરથી કેટલી આસક્તિ કાપતા ચાલવું જોઈએ.

આમ આત્મહિતના વિકાસ માટે ધર્મસાધના-સુકૃત-સદ્ગુણોનું (૧) અહંત્વ નહિ, (૨) સંતોષ નહિ, સાધના સાથે (૩) અનાસક્ત ભાવની ભૂમિકાનું નિર્માણ અવશ્ય કરાય, અને અ માટે (૪) કાયા-માયાની આસક્તિ તોડતા ચાલવું જોઈએ.

આ ચોથી વાત પર ખૂબ લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. નાની દેવદર્શનની પણ સાધના કરતા હોઈએ તોય એની સાથે આ અવશ્ય કરવાનું કે કાયા-માયા પ્રત્યેનાં આકર્ષણ કંઈક તો મોળાં પડે જ; દુનિયાના પદાર્થ ઉપરના રાગ-દ્વેષને ધક્કો લાગે જ. દરેક સાધનામાં આ જરૂરી તત્ત્વ છે.

આપણી કઈ સાધના ચડતે પરિણામે ?

ધર્મના પ્રારંભ પછી મોક્ષ તરફ પ્રગતિ શી રીતે થાય ? જવાબ આ છે કે ઉત્તરોત્તર ચડિયાતા ભાવથી યાને વર્ધમાન પરિણામથી ચડતી પરિણતિથી થાય; કેમકે મોક્ષ પામવા જે સંપૂર્ણ વીતરાગતા-પરિણામ લાવવો પડે છે. એ આત્માનો ઉત્કૃષ્ટ શુભ પરિણામ-શુદ્ધ પરિણામ-શુદ્ધ ભાવ છે. ત્યાં સુધી પહોંચાય ક્યારે ? કહો, તો જ પહોંચાય કે ધર્મસાધના દ્વારા ઊભા કરાતા ચિત્તના શુભ પરિણામ ઉત્તરોત્તર ચડિયાતી સાધનાથી વિકસાવતા જવાય; જેથી એ પરાકાષ્ટાએ અત્યંત શુદ્ધ ધર્મમય સંપૂર્ણ વીતરાગભાવને પ્રાપ્ત કરે.

આ હિસાબ પર જ મહાવીર ભગવાનના સમયમાં કાકંદી નગરીના શ્રીમંત યુવાન ધન્યકુમાર ભગવાનની દેશના સાંભળી, વહાલસોયી માતા ભદ્રાદેવી, અપ્સરા જેવી ૩૨ યુવાન પત્નીઓ, તથા ૩૨ કોડ સુવર્ણનો વૈભવ છોડી પ્રભુ પાસે ચારિત્ર લઈ તપ-સંયમની

આરાધના કરવા માંડેલી, તે ઉત્તરોત્તર ચડિયાતા શુભ પરિણામ (ભાવ)થી કરવા માંડેલી. એટલે જ આઠ મહિના પછી જ્યારે શ્રેણિક રાજાએ પ્રભુને પૂછ્યું-

‘ચૌદસહસ અણગારમાં કુણા ચડતે પઠિણામ ?

કહો પ્રભુજી ! કદુણા કટી, નિરુપમ તેહનું નામ’

ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું-

“શ્રેણિક ! સુણ ચૌદ સહસમાં એક ધન્ય જ હો ધન્નો અણગાર, ચારિત્રિયો ચડતે ગુણે”

ગૌતમસ્વામી વગેરે અનેક મહામુનિઓ ઉત્તમ શુભ ભાવમાં ઝીલતા હતા, પરંતુ પ્રભુએ સતત ચડતા ને ચડતા શુભ પરિણામવાળા શુભ ભાવવાળા તરીકે એક માત્ર ધન્ના અણગારને ઓળખાવ્યા.

ધન્નાની તપની સાધના કેવી ? તો કે દીક્ષા દિવસથી માંડીને છઠ્ઠ-છઠ્ઠને પારણે આંબિલ. આંબેલનો આહાર પણ કેવો ? તો કે

માખી ન વંછે એહવો, આણી દીએ હો દેહને આધાર.

આ શી રીતે ? તો કે, એ ભિક્ષાના જુદા જુદા અભિગ્રહ ધારતા, દા. ત. દાતારે ખાવા માટે થાળીમાં લીધું હોય, એંદુ ન કર્યું હોય, ને વગર માગ્યે પોતાની ઈચ્છાથી એ વહોરાવે, તો જ લેવું; અથવા બધા જમી ગયા પછી એંઠવાડમાં વાસણ કાઢી નાખ્યા હોય એમાંથી વહોરાવે, તો જ લેવું’. તેય પાછુ લુખ્ખું આંબેલ યોગ્ય જ લેવાનું આવી ભિક્ષામાં બળી ગયેલા રોટલાના ટુકડા આવે ! તપેલાને તળિયે અર્ધ બળેલી ખીચડી આવે ! આવું મળેય કેટલું ? આના પર છઠ્ઠ લેવાનો !

આટલો ઘોર તપ છતાં ઘન્ટા અણગાર દિનપ્રતિદિન ચડતા પરિણામે ! અર્થાત્ આજના કરતાં કાલે પરિણામ ઊંચા, કાલ કરતાં પરમાદિ' ઊંચા.... એના પર મહાવીર ભગવાન મહોર છાપ મારે છે.

આ પરિણામ એટલે શું ? તો કે આત્મામાં સંયમના અધ્યવસાય. એમાં શું આવે ? તો કે ત્રણ કષાય ચોકડીના રાગ-દ્વેષનો ક્ષયોપશમ અર્થાત્ નિગ્રહ આવે. એ ક્ષયોપશમ ઉત્તરોત્તર વધતા એટલે કે વિશુદ્ધ-વિશુદ્ધતર થતો જતો હોય, એ રાગ-દ્વેષનો નિગ્રહ કરવો એટલે કે એવા રાગદ્વેષ ઊઠવા જ નહિ દેવાના.

આના ઉપરથી આપણે આ બોધ લેવાનો છે કે આપણે એટલા ઊંચા નિત્ય ચડિયાતા સંયમના અધ્યવસાયના પરિણામ ન લાવી શકીએ, તો પણ ધર્મસાધનામાં કોઈ કોઈ એકાદ પણ શુભ પરિણામને નિત્ય ચઢતો બનાવી શકીએ ને ? મનના શુભ કે અશુભ ભાવ એ જ મનના પરિણામ છે. એ શુભ પરિણામ અનેક જાતના છે,-દા. ત. જિનદર્શને હર્ષનો પરિણામ, એમ પ્રભુ-ભક્તિના પરિણામ, પ્રભુ-સ્તવનના પરિણામ, જિન-નમનના પરિણામ, સાધુ-વંદનાના પરિણામ, સાધુ-સેવાના પરિણામ, કોઈ તપના પરિણામ, રોજિંદા જાપના કે સ્વાધ્યાયના પરિણામ, દાનના પરિણામ, શીલના પરિણામ વગેરે વગેરેમાંથી શક્ય હોય તે એક યા બીજા પરિણામને વધતા વધતા બનાવી શકીએ. રોજ ને રોજ જાગૃતિ રાખીએ તો આ કરી શકીએ છીએ અને તપાસી શકીએ કાલ કરતાં આજે ભાવ વધ્યો છે ને ?

દા. ત. રોજ દેવદર્શને જઈએ છીએ, પ્રભુદર્શને હરખ થાય છે, એ હરખ આજે થયો એના કરતાં બીજે દિવસે, યા સવાર કરતાં

બપોરે, બપોર કરતાં સાંજે, ને સાંજ કરતાં બીજી સવારે ચડિયાતો ચડિયાતો હરખ લાવીએ. એવું પ્રભુપૂજામાં. એમજ સાધુ-મહારાજને વંદનમાં ચડતો ચડતો ભાવ લાવવાનો. નિયમિત ધર્મ કરનારાને આ ખ્યાલ હોય છે કે મારી રોજની એક પણ ધર્મક્રિયા કરાયા વિનાની ન રહેવી જોઈએ' પરંતુ આ ખ્યાલ નથી હોતો કે એમાં હું રોજને રોજ ચડિયાતા ભાવ લાવું તો આ અવશ્ય. કરવાનું છે. ભાવ વધારતા જવાય તો જ વીતરાગતા તરફ પ્રગતિ થાય.

પૂછો, એ શી રીતે બને ? ઉત્તર એ છે, કે જીવને સમજાવી દેવું જોઈએ કે સાંજ સુધી પાપના અશુભ ભાવોમાં નિત્ય વધારા કર્યા છે, હવે આ ઉંચા જનમમાં Turning point લેવાનું છે, શુભ ભાવમાં વૃદ્ધિ કરતા રહેવાનો નવો ચીલો પાડવાનો છે. આમ કરીશ તો એથી એ શુભ ભાવની વૃદ્ધિનો લાભ તો છે જ, ઉપરાંત 'આમ કરવાની ભગવાનની આજ્ઞા છે માટે આ કરું' એમ મનમાં લાવવાથી જિનાજ્ઞા પારતંત્ર્ય પોષાય છે, ને સમ્યગ્દર્શન નિર્મળ થતું જાય છે.

= અતિજરૂરી દૃષ્ટિની નિર્મળતા અને શાસ્ત્રશ્રવણ =

આત્માની શુદ્ધિ કરવા માટે પહેલી જરૂર દૃષ્ટિના સંશોધનની છે. એટલા માટે જ જૈનશાસન મોક્ષમાર્ગનો પ્રારંભ સમ્યગ્દર્શનથી બતાવે છે. 'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગઃ' એ શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ મહાશાસ્ત્રનું પહેલું સૂત્ર છે ; અને એમાં સમ્યગ્દર્શનને તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સ્વરૂપ કહ્યું છે. તત્ત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધા થાય એ સમ્યગ્દર્શન :

જીવન અનેક પ્રસંગો અને ઘટનાઓ પર પસાર થાય છે. વળી એમાં અનેક પદાર્થના સંપર્ક અને અનેક કાયિક-વાચિક-માનસિક

પ્રવૃત્તિઓ બનતી રહે છે આ બધામાં સમ્યગ્દર્શન જાગતું રાખવાનું છે એટલે યથાર્થ તત્ત્વશ્રદ્ધા-તત્ત્વદૃષ્ટિ જીવંત-જાગ્રત્ રાખવાની છે. માત્ર કોઈ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ વખતે કે મંદિર ઉપાશ્રયાદિ ધાર્મિક સ્થાનમાં જ સમ્યગ્દર્શન જાળવવાનું યાને તત્ત્વદૃષ્ટિ ઊભી રાખવાની અને બાકીના સ્થળે કે સમયે એ નહિ એવું નથી; સમ્યગ્દર્શન તો આત્મા સાથે ચોવીસે કલાક વણવાનો ગુણ છે.

સમ્યગ્દર્શનને જીવન સાથે વણી લેવા માટે કહો, કે જીવન જીવતાં દૃષ્ટિ સર્વત્ર સાફ-સ્વસ્થ રાખવા માટે કહો, તત્ત્વપરિણતિ એ અમોઘ ઉપાય છે અને એ કેળવવાની જરૂર છે. સર્વજ્ઞ ભગવાને જીવ અજીવ વગેરે તત્ત્વને જેવાં સ્વરૂપે ઓળખાવ્યા છે, એ સ્વરૂપોનું દૃષ્ટિમાં ઊંડું ઘડતર કર્યે જવાની જરૂર છે. દા.ત. સર્વજ્ઞપ્રભુએ જીવ અજીવને જ્ઞેય સ્વરૂપવાળા કહ્યાં, તો આપણી દૃષ્ટિમાં એ તત્ત્વો પ્રત્યે એ સ્વરૂપ ઘડાતું યાને ઓતપ્રોત બનતું રહેવું જોઈએ. પછી જ્યાં આપણા સ્વાર્થના પૂરક સ્નેહીઓ પ્રત્યે રાગ અને સ્વાર્થની આડે આવનારા પ્રત્યે દ્વેષ જાગવા જાય ત્યાં અંતરમાં એ દૃષ્ટિ જાગ્રત્ હોય કે બંનેય માત્ર જ્ઞેય છે, પણ રાગ કે દ્વેષના પાત્ર નહિ, એમના પર કશો રાગ કે દ્વેષ કરવા જેવો નહિ. હું રાગ દ્વેષમાં તણાઉં છું એ મારી મૂર્ખતા છે; એમાં અનાર્ય મનુષ્યની જ રીતભાત આચરાય છે. એમાં ભવના ફેરા વધે છે. ને માનવજન્મ એળે જાય છે' આ આંતરદૃષ્ટિ જાગતી હોય તો બાહ્ય જડચેતન પર રાગ- દ્વેષમાં તીવ્રતા ન આવે. એમ પાપ-આશ્રવ-બંધ તત્ત્વને હેય (ત્યાજ્ય) સ્વરૂપવાળા અને પુણ્ય-સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ તત્ત્વને ઉપાદેય (ગ્રાહ્ય) સ્વરૂપવાળાં તરીકે દૃષ્ટિમાં ખૂબ ઓતપ્રોત કર્યા હોય, તો પછી હેયમાં પ્રવૃત્તિ કંપવાળી ભયવાળી બને; અને ઉપાદેય તરફ ભારે આકર્ષણ-પ્રેમ-અભિલાષા બની રહે.

જીવનમાં ખાન-પાનના, બોલવા-ચાલવાના, ધંધા-વેપારના, કમાવા-ખોવાના, બીજાઓ સાથેના વ્યવહારના અને જોવા-સાંભળવા વગેરેના, અનેક પ્રસંગ બને છે. આ દરેક પ્રસંગમાં આંતરદૃષ્ટિ તે તે તત્ત્વના સ્વરૂપને અનુરૂપ રહેવી જોઈએ; (૧) જીવ કે અજીવની વાત આવી તો એનાં જ્ઞેય સ્વરૂપને અનુસારે ઉદાસીન ભાવના લક્ષવાળી દૃષ્ટિ જોઈએ. તેથી મનને એમ થાય કે આમાં રાજી-નારાજ થવા જેવું કાંઈ નથી' એમ સમજી રાગ-દ્વેષને નિરર્થક ગણે. એમ (૨) પૈસાટકા, ઈન્દ્રિયવિષયો, આરંભસમારંભ, જૂઠા અનીતિ વગેરે આશ્રવ પ્રત્યે હેયદૃષ્ટિ રહે, તેથી એમાં કંપ-ભય-અરુચિ અનુભવે. એમ, (૩) દાનાદિ ધર્મ, જિનભક્તિ, સાધુસેવા શ્રાવકના આચાર-વિચાર, સાધર્મિક પ્રેમ વાત્સલ્ય અને ક્ષમાદિ ગુણો તરફ સદા ઉપાદેયદૃષ્ટિ, આકર્ષણ અભિલાષા જાગતી રહે.

આની વારંવાર ભાવના કરતા રહીને આંતરદૃષ્ટિમાં આ બધું એવું વણી લેવું જોઈએ કે જીવનના પ્રસંગે પ્રસંગ પર એની છાયા પડે; આત્મા જાગતો રહે; એને બરાબર ખ્યાલમાં હોય કે 'કર્તવ્ય શું છે અને હું શું કરી રહ્યો છું ?' ઉલટ વર્તાવ તરફ નફરત ગ્લાનિ રહે; ને કરણીય વર્તાવમાં ભારે આનંદ હોય, આને નિર્મળ દૃષ્ટિ કહેવાય.

દૃષ્ટિની નિર્મળતા એ પાયાનો વિકાસ છે, મૂળભૂત ઉત્થાન છે, અને એ સર્વજ્ઞનાં વચન પરની અથાગ શ્રદ્ધાથી અને સર્વજ્ઞોક્ત તત્ત્વના શ્રદ્ધામય બોધથી બની આવે છે. માટે રોજિંદા જીવનમાં સર્વજ્ઞવચન યાને જિનેશ્વર-વાણીનું શ્રવણ-વાંચન મુખ્યપણે રહેવું જોઈએ જેથી તત્ત્વબોધ તત્ત્વપરિણતિ વધતા રહે, અને એથી દૃષ્ટિ વધુ ને વધુ નિર્મળ થતી ચાલે.

અહંત્વ ઓગાળો

મુક્તિનો સીધો રસ્તો આ માન્યતા, કે 'સંઘમાં આપણે સૌથી નાના છીએ.' સંસારનો સીધો રસ્તો આ માન્યતા, કે 'આપણે મોટા છીએ' શું આપણે બધાથી નાના છીએ ? હા, આવું માનવામાં શુભભાવ ગર્ભિત છે. માટે જ મહાન કવિ કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રભુને વિનવે છે કે 'નાન્યો મત્તઃ કૃપાપાત્રમ્' મારાથી વધીને બીજો કોઈ કૃપાપાત્ર નથી, એટલો બધો હું નાનો છું. અવગુણોભર્યો છું. અધમ છું.

પ્ર-દુનિયામાં વધારે અવગુણી તો ઘણા છે, તો શું સમજીને પોતાને વધારે અવગુણી કહે છે ?

ઉ-એ સમજીને કહે છે કે એક તો મારામાં દોષોનો કોઈ પર નથી. અલબત્ત બીજામાં દોષો છે, પણ એ અજાણ છે. હું તમારા શાસનરૂપી દીવો લઈને અજવાળુ લઈ કૂવામાં પડું છે ! જાણું છું કે 'ખરાબીઓથી આગળ નરકાદિ દુર્ગતિઓ છે,' છતાં મારે ખરાબી ખપે છે ! આવી ખરાબીની ભયંકરતાને જે સમજતો જ નથી, એને તો હજી ખરાબી ખપે; પણ હું સમજું છું છતાં મને ખરાબીઓ ખપે છે ! માટે હું વધુ ખરાબ છું, તેથી સૌથી નાનો છું.'

ભરત ચક્રવર્તી બાહુબલી પાસે પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી કહે છે, "આ ૯૯ ભાઈને ધન્ય છે કે વિષયો સંસારવૃક્ષનું મૂળ છે એમ સમજીને એમણે વિષયોને છોડ્યા એટલે એ તો ઉત્તમ કોટિના છે. ત્યારે આ વિષયોને ભવભ્રમણ વધારનારા તરીકે જે સમજતા નથી, ને એને છોડતા નથી, એ મધ્યમ છે; પણ જે હું સમજું છું કે વિષયો સંસારવૃક્ષનું મૂળ છે, ને છતાં વિષયોને છોડતો નથી, એ હું અધમ છું, હું સૌથી ખરાબ છું."

ખૂબી જુઓ, શાસ્ત્રકારો વિષયોને પાપ સમજનારા ભરતને મધ્યમમાં ગણાવે છે. ને જે લોકો વિષયોને પાપ જ સમજતા નથી એમને અધમ કહે છે; એમના કરતાં જે એને પાપ સમજે છે છતાં છોડી શકતા નથી, જ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ એ મધ્યમ છે. ત્યારે અહીં ભરત પોતાને અધમ સમજે છે. કેમ વારુ ? પોતાની ન્યુનતા દેખાય, તો અભિમાન ન થાય, અને સુધરવાનું મન થાય, તેમજ સંઘ-સાધર્મિક મહાન દેખી એમના પર અત્યંત બહુમાન થાય; ને તો જ તરાય.

આપણા જીવનમાં પ્રસંગે પ્રસંગે સ્વાભિમાન બહુ તરવરે છે એને રોકવા આપણે વારેવારે મનમાં એ લાવવાનું છે કે ‘મારા જેવો અધમ કોઈ નથી, હું નાનો છું.’

આ નમ્રતાના ભાવથી આત્મા જ્યારે ભાવિત થાય, ત્યારે એ ગુણગગનમાં ઊડવા ફોરો કુલ થાય, ન ઉજ્જવલ થાય.

નહિતર શાસ્ત્ર બધાં આવડે, પણ અભિમાન ન છુટે ! એટલે હું સૌથી નાનો છું, અધમાધમ છું, આવું મનમાંય ન આવે; ને એ ન આવે ત્યાંસુધી ભગવાનનું ને સાધુનું સાચું શરણ ન આવે. આ નમ્રતાના ભાવથી આત્માને ભાવિત કરવાનો છે. એટલે જ જેટલી જાતના અહંકાર છે, એને દૂર કરવાના છે. અહંકાર ઘણા પ્રકારના છે, જેમકે મનને એમ આવે કે ‘હું અડધો અક્ષર તો ભણેલો છું જ, મને આવડે છે,’ ‘હું હરામખોર નથી,’.... ‘આપણને અભિમાન નથી આવડતું... હું તો ગુસ્સો ન કરું.’.... આવી કેટલીય જાતના અહંકાર છે. પણ અહીં જીવને ખબર નથી કે ‘અત્યાર સુધી પૂર્વભવોમાં અહંકાર રાખી રાખીને ભવની યાત્રા ચાલુ રાખેલી. હવે અહીં ભવયાત્રા પડતી મૂકીને મોક્ષયાત્રા માંડવાનો, મોક્ષયાત્રા લંબાવવાનો

સોનેરી અવસર મળ્યો છે, તો હજી પણ અંતરમાં જો અહંકારના ઉકરડા ભરી રાખીશ, તો પછી ભવની જ યાત્રા ચાલુ રહેશે ! મોક્ષની યાત્રા નહીં ! માટે મળેલા 'સાધુના શરણ' માં પૂર્વ પુરુષોની ને વર્તમાન મહાપુરુષોની કદર કરો. કદર ક્યારે થાય? 'કદર' એટલે રુદન, હૈયું રડું રડું થાય, કે, 'આવા આવા ધત્તા શાલિભદ્ર જેવા મહાપુરુષો મને મળ્યા ? ને હું એવો ને એવો મુફલીસ ? સ્થુભદ્રજીએ વૈરાગ્ય પામી ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને શ્રુત મેળવવાની કેટલી જંગી મહેનત કરી ! રોજની 'પૂર્વો' ની ૭-૭ વાચના ! મોટા દરિયા ઉપાડવાના એવી વાચના રોજની રોજ ચાલુ ! બધી પહેલેથી યાદ રાખવાની ! આવા સ્થુભદ્ર મલ્યા, તનતોડ મહેનત કરી, ન રાત જોઈ, ન દિવસ જોયો, એક આંકડાનો વિસામો ન કર્યો, અને આપણને વારે વારે વાત-વિસામા કરવા જોઈએ છે ! માટે આ કરવાનું છે,-'

જૈન શાસનની મશીનરી મળી છે, કાચો માલ આપણી મન-વચન-કાયાની શક્તિ છે, મશીનરીમાં કાચો માલ નાખો, તો કેવો પાકો ફેન્સી થઈને નીકળે ? એમ આ જૈનશાસનની સુંદર મશીનરી મળી છે, એમાં આપણી શક્તિઓરૂપી કાચો માલ ઉતારતા આવડવો જોઈએ. તો પછી કેવો પાકો માલ નીકળે છે ! એટલે આવા મહાપુરુષોનું જો મૂલ્યાંકન આવે તો હૈયું રડું રડું થઈ જાય. માટે આ લાવો. સંતોષમાં ન તણાઓ કે મારે અધ્યયન થઈ ગયું.... મનુષ્ય જન્મમાં આવ્યા છો, સંયમ જીવન પામ્યા છો, તો પછી 'સીંગો ઘોઘે જઈ આવ્યો' એવું ન બને, તેની કાળજી રાખજો.

ઘણાની એવી ફરીયાદ છે કે ધર્મસાધનામાં અમને કેમ એવો જોરદાર રસ અને ઓતપ્રોતતા નથી આવતી ? પણ એવો રસ અને ઓતપ્રોતતા લાવવા ઉપાય આ છે કે જાતનું અહંત્વ ટાળી

અરિહંતશરણ હૈયાથી એવું સ્વીકારો કે 'પ્રભુ ! હું અનંત કર્મોથી પીડિત છું. મારે તમારો જ આધાર છે...' આપણી કોઈ પણ આરાધનામાં આ એક મોટું સાધન છે કે, આપણું હૃદય રડું રડું થાય, ભીનું ભીનું ને ગદ્ગદ થાય.

દિલ રોતું રોતું એમ વિચારે કે પ્રભુ ! મારે આપના વિના કોણ આધાર છે ? ચંદનબાળાને ત્યાં પ્રભુ પધાર્યા, પરંતુ ચંદનબાળા તેથી ખુશી ખુશી હતી, રોતી નહોતી, તેથી પ્રભુ અભિગ્રહ મુજબ વહોર્યા વિના પાછા ફર્યા. ત્યારે ચંદનબાળા રોઈ પડી, ને રોતી રોતી પ્રભુને પાછા પધારવા વિનંતિ કરે છે, તો પ્રભુ પાછા પધાર્યા પણ અહીં પ્રશ્ન છે કે હવે તો ચંદનબાળા હરખાઈ જાય છે એટલે તો રોવાનું સહેજે બંધ થાય અને હવે વહોરાવે છે, તો તે રોતા વહોરાવવાનું શી રીતે ગણાય ? તો પછી.

સવાલ થાય કે પ્રભુએ કેમ વહોર્યું ? પ્રભુને અભિગ્રહ એવો ભૂતકાળનો નથી કે "રોઈને વહોરાવે તો લેવું" પણ વર્તમાન કાળનો અભિગ્રહ છે કે "રોતાં રોતાં વહોરાવે તો લેવું" તો અહીં કેમ વહોર્યું ?

આનો જવાબ સ્પષ્ટ છે કે, પહેલાં એ એટલું બધું ધ્રુસકે રોઈ છે કે, પ્રભુ પાછા પધાર્યા છતાં એના ડુસકા ને ધ્રુસકા ચાલુ છે, ને એથી એ રોતી જ ગણાય. ત્યારે એટલું બધું ધ્રુસકે ક્યા બળ ઉપર રોઈ ? એનો આ જવાબ છે કે પહેલાં તો એ ત્રણ દિવસની ભૂખી અક્રદના બાકળાથી પારણું કરવા પૂર્વે ભાવના કરતી હતી કે કોઈ મહાત્મા પધારે તો એમને વહોરાવીને પછી પારણું કરુ,' એમાં જોગાનુજોગ જ્યારે મહાત્માને બદલે ખુદ પરમાત્મા મહાવીર ભગવાન જ પધાર્યા, એટલે તો એનું હૃદય અતિ હરખથી એટલું બધું ગદ્ગદ અને ભીનું ભીનું થઈ ગયું હોય કે હવે જ્યારે ભગવાન વહોર્યા વિના પાછા

પધારે છે તો સહજ છે કે એ સામાન્ય રુદ્ધનથી રોનારી નહિ, પણ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોનારી હોય. એ ધ્રુસકા હવે જ્યાં પ્રભુ તરત જ પાછા પધારે છે ત્યારે અતિ હરખના ઉભરા છતાં ચાલુ હોય.

સારાંશ, દરેક આરાધનામાં હૃદય ભીનું ભીનું થઈ જાય, રડું રડું થાય કે 'મને ને આ પ્રભુની પ્રાપ્તિ ? મને ને આ સાધનાની પ્રાપ્તિ ?' એ ખૂબજ જરૂરી અને ખૂબ જ લાભદાયી છે. એમાં સાથે દિલને રડું રડું થાય કે 'જગતમાં મારે આ એક જ સબળ આધાર, તે મને મળી ગયા. મારા ભાગ્યની અવધિ નથી.' રડતાં રડતાં પ્રભુને સંબોધતા રહીએ કે "પ્રભુ ! મારે તમારા વિના બીજો કોઈ આધાર નથી... મને તમારી ફરમાવેલી આ તરણતારણ પવિત્ર ધર્મપ્રવૃત્તિ મળી, એ મારા પર તમારી કેટલી મોટી દયા !"

આમ દરેકે દરેક ધર્મસાધનામાં અરિહંતપ્રભુનું અનુસંધાન રાખીએ એટલે ગદ્ગદભાવ આવે, રસ આવે, ઓતપ્રોતતા આવે., નાના બનીને જાતનું અહંત્વ ઓગાળી નાખીને અને સાચું અરિહંતશરણ, ગુરુશરણ, અને ધર્મશરણ સ્વીકારીએ, તો આપણું કલ્યાણ બહુ નિકટ છે.

નિત્ય પ્રસન્નતાનો એક ઉપાય

શાસ્ત્રોમાં 'મુનિ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં કહ્યું કે 'મન્યતે જગતસ્ત્રિકાલાવસ્થામિતિ મુનિ:' અર્થાત્ જગતની ત્રણે કાળની અવસ્થાનું મનન કરે છે એટલા માટે મુનિ કહેવાય છે, આ વ્યાખ્યાથી મુનિપણાની એક વિશેષતા આ બતાવી કે એ ગમે તેવા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં જગતની વસ્તુ ત્રણે કાળની અવસ્થા તરફ

દૃષ્ટિવાળા હોય. આનું ફળ આ કે 'સાધુ અંદરખાને મહાસુખી હોય' તો એના પર પ્રશ્ન થાય કે 'શું સાધુને કોઈ એવા અપમાન તિરસ્કાર-રોગ વગેરેના પરીસહ યા મોટા ઉપદ્રવ આવે ત્યારે મનમાં દુઃખ ન લાગે ?' તો આ પ્રશ્નનો ખુલાસો એ, કે મુનિ જગતની ત્રિકાળ-અવસ્થાને વિચારતા હોય છે, તેથી એના બળે મનને દુઃખ ન લગાડતાં સ્વસ્થ અને પ્રસન્ન રાખી શકે છે. તો શું ગૃહસ્થ એ રીતે ન રાખી શકે ? રાખી શકે. એટલા માટે અહીં જગતની ત્રિકાલ અવસ્થાનાં ચિંતનથી સદા સ્વસ્થતા અને નિત્ય પ્રસન્નતા કેમ રહી શકે એની વિચારણા પ્રસ્તુત છે.

દા. ત. ઠંડી વધારે પડી, યા ઉનાળામાં ગરમી વધી ગઈ. તો મુનિ એમ વિચારશે કે 'મારા જીવે ભૂતકાળમાં નરકની ભયંકર ઠંડી-ગરમી યા તિર્યચના અવતારે પરવશપણે જે ઠંડી- ગરમી સહન કરી છે, એની આગળ અથવા ભાવી છઠ્ઠા આરામાં આવવાની છે એની આગળ આ કોઈ વિસાતમાં નથી. ઉલ્ટું અહીં, "આ ઠંડી-ગરમીને 'ઠંડી ! તું ઠાર ઠાર, તું ઠારે એમ મારાં કર્મ ઠરે,' 'ગરમી ! બાળ બાળ, તું બાળે એમ મારા કર્મ બળે,' એ રીતે શાંતિથી વધાવી લેવામાં તો કર્મ કટવાથી, ને સત્ત્વ વધવાની ભાવી આત્મદશા ઉજ્જવળ બને છે." આમ જીવની ભૂત-ભાવી અવસ્થા વિચારતાં મન સ્વસ્થ અને પ્રસન્ન રહે છે.

એમ, દા.ત. શરીર પર કોઈ રોગ-ઉપદ્રવ આવ્યો તો વિચારશે કે 'આ કાંઈ અકસ્માત બનતી નિષ્કારણ ઘટના નથી. આ સૂચવે છે કે જીવે પૂર્વભવે કોઈ દુષ્કૃત કરેલ, તેથી કર્મરોગ લાગુ થઈ ગયો. એ કર્મગુમડું પાક્યાની આ પીડા છે. પરંતુ ગૂમડું પાકીને હવે જવાનું છે એ નિરાંત છે.' એમ વિચારવાથી પ્રસન્નતા રહેશે.

એમ કોઈ બહુ ભયંકર ઉપદ્રવ આવ્યો તો વિચારશે કે 'આવું ગમે તે આવો, તો પણ મારા જીવના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપમાંથી કશું ઓછું થતું નથી. જીવનો એક પ્રદેશ ખેરવાતો નથી, કે જીવનાં સત્તાગત અનંત જ્ઞાન-દર્શન-સુખવીર્યમાંથી લેશ પણ ઘટતું નથી. ઉલ્ટું આવા ઉપદ્રવે એના પરનાં આવરણ ખૂબ હટવાથી જીવની ભાવી પ્રગટ શુદ્ધજ્ઞાનાદિમય અવસ્થા નજીક આવે છે;'-આ વિચારથી મન સ્વસ્થ અને પ્રસન્ન રહે છે.

એવી રીતે દા. ત. બાંધ ચીજ-વસ્તુની પ્રતિકૂળતા યા અનુકૂળતા આવવા પર વિચારશે કે, '-બહારનાં જડ પુદ્ગલ તો પૂરણ-ગલન-પરિવર્તન સ્વભાવવાળા જ છે. એના પર ખેદ શા ? કે હરખ શા ? આજે દેખાતો બરફીનો ટૂકડો કાલે વિષ્કારૂપ થવાનો છે, યા પહેલાં એ ભેંસના પેટમાં ગંદા આહારલાળ પિત્તાદિના મિશ્રણરૂપ હતો. તો એના પર શા બહુ પ્રેમ અને કોઈ બેસ્વાદ પદાર્થ પર શા અભાવ કરવા ? એમ, આજના ઉકરડાના અણુ એક વાર હીરાના અણુ હતા, ને હીરાના અણુ કચરાના અણુ હતા ; તો એમાં શા ખેદ-હરખ કરવા ?' એમ પુદ્ગલની ત્રિકાળની અવસ્થા ચિંતવવા પર સ્વસ્થતા પ્રસન્નતા રહેશે,

એવી રીતે દા. ત. અપમાન અનાદર-તિરસ્કાર જોવાના આવ્યા, તો વિચારશે કે, 'જગતના અનાદિ કાળથી પલટાતા રહેતા ભાવોમાં આજે બહુમાન કાલે અપમાન, આજ ખત્તા કાલે ખુરસી, આજ શેઠાઈ કાલે ગુલામી,..... એની કોઈ નવાઈ નથી. પરંતુ મને જે જિનેન્દ્ર પ્રભુ અને પ્રભુનું શાસન મળ્યા છે, સંયમ મળ્યું છે, એ અલૌકિક નિધાન પ્રાપ્તિ તુલ્ય છે, તો ક્રોહિનૂર હીરા મળ્યા પછી કાચના બે ટૂકડા

ખરાબ મળવા પર ખેદ શાના જ કરવાના હોય ?' ચરમાવર્ત કાળમાં આવીને મોક્ષદૃષ્ટિ ખુલ્યા પછી તો મારા આત્માના વિશુદ્ધિકરણ-ઉર્ધ્વીકરણની પ્રક્રિયા ચાલુ થઈ ગઈ છે, એ અહીં પણ ચાલુ છે, ને તે મારા મનને સ્વાધીન છે. એમાં કોઈ બહારનાં અપમાનાદિનું ચાલી શકે એમ નથી. એ તો ભાવી ઉન્નત વિશુદ્ધ અવસ્થા તરફ આરાધનાની ગાડી ચાલી છે તે ચાલતી જ છે. પછી ઓછું શું માનવું ?' એમ ચિંતવી ચિત્તને સ્વસ્થ પ્રસન્ન રાખશે.

આમ, જીવનના ઊંચા-નીચા અને અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પ્રસંગોમાં જગતની એટલે કે જડ પદાર્થો, જીવો અને પોતાના આત્માની ત્રિકાળ-અવસ્થાની વારંવાર વિચારણા એ મનને નિત્ય પ્રસન્ન રાખવામાં બહુ ઉપયોગી બને છે.

શરીર સાવ નખાઈ ગયે એક મહાન આશ્વાસન

ઉંમર વધી ગયે શરીરના યંત્ર થાકી ગયા હો, શરીર એવું કામ ન આપતું હોય, ત્યારે ભલભલા માણસ હતાશ થઈ જાય છે કે 'હાય ! આ શરીર હવે ચાલતું નથી, મારે ધર્મત્રી આરાધના થઈ શકતી નથી, હવે મારે શું કરવું ? મારું શું થશે ?'

ધર્મના એક સારા આરાધકને ત્યાં જવાનું થયું ત્યારે એમણેજ આવી હતાશા પ્રગટ કરી. એ ભાઈ સારા બારપ્રતધારી શ્રાવક ખીલેલી યુવાનીમાં એમણે સજોડે જીવનભરનું બ્રહ્મચર્ય લીધેલું, ને ધંધો બંધ કરી પૂર્ણ નિવૃત્તિ લઈ ધર્મમય જીવન જીવવાનું કરેલું. ૪૦-૪૫ વરસ ઠામ ચોવિહાર એકાસણાથી ઓછું પર્યક્ષખાણ નહિ ! ગમે તેવી ભયંકર બિમારીમાં પણ આ જાળવી રાખેલું ! જીવનમાં ૧૦૦-૨૦૦

તો એમને બાધાઓ હશે. વર્ષો સુધી ધર્મચર્યા ઉપરાંત વ્યવસાય માત્ર શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાયનો ! હવે એ ભાઈને શરીર તદ્દન નખાઈ ગયું, સ્મૃતિશક્તિ પણ ઘટી ગઈ, દેવદર્શન પણ કરવા જવાની કે સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરવાની ય જરાય શક્તિ નથી રહી. છતાં એમણે રોજનું ઠામચોવિહાર એકાસણું પકડી રાખેલું.,

એમને મળવાનું થતાં આ ચિંતા એમણે વ્યક્ત કરી કે 'જુઓ આ મારું શરીર કેવું સાવ નકામું થઈ ગયું છે ! મારે કશી આરાધના નથી થતી. મને હવે કોઈ ટૂંકો અને સીધો મોક્ષ પમાડે એવો આરાધનાનો માર્ગ બતાવો. શરીર તો વાંકું બની બેઠું છે.'

એમના કહેવામાં ભારે હતાશાનો ધ્વનિ હતો. એ દેખી આશ્વાસનના બે શબ્દ કહ્યા. એથી એમને હિંમત આવી ગઈ. એ શબ્દોનો ભાવ આ હતો,-

"જુઓ ભાગ્યશાળી ! આ તમે હજી શરીર પર વધારે દૃષ્ટિ રાખો છો એટલે તમને શરીરની વર્તમાન સ્થિતિ જોઈ હતાશા થયા કરે છે. તમે એ ખોખા પર ન જોતાં તમારા પોતાના માત્ર આત્મા તરફ જુઓ. અહીં જીવંત રહેનાર અને પછી પણ આગળ ચાલનાર કોણ છે ? આપણો આત્મા જ ને ? આપણે એટલે આત્મા કહો, આત્મામાં જ્ઞાનદર્શનાદિ કેટલું ? અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, સંપૂર્ણ વીતરાગતા. માત્ર એના પર આવરણ ચડી ગયા છે એટલે એ પ્રગટ અનુભવાતા નથી. છતાં જેટલાં આવરણ હટે એટલા પ્રમાણમાં જ્ઞાન-દર્શન- સમ્યક્ત્વ અને ક્ષમા- અહિંસાદિ પ્રગટ થાય છે, ઉઘાડા થાય છે."

'હવે એ કહો કે તમે અહીં જનમ્યા, થોડા મોટા થાય, ત્યારે તમારામાં એ ઉઘાડ કેટલો હતો ? અને અત્યારે ઉઘાડ કેટલો ?'

ભાઈને કહેવું પડ્યું કે "અત્યારે ઘણો ઉઘાડ !"

‘તો પછી આ વિચાર ધ્યાનમાં લઈ આનંદ અનુભવો કે ‘અહો ! અહીં દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્મા, સદ્ગુરુઓ અને જિનશાસન પામી મારે આ જનમના પ્રારંભિક વર્ષો કરતા હવે જ્ઞાનાદિનો કેટલો બધો ઉઘાડ થયો ! અહીં આવ્યો ત્યારે તો લગભગ દેવાળું હતું એમ દેખાય છે, તે હવે આ ઉઘાડથી હું સમૃદ્ધિવાળો બન્યો છું. હું તો દેવાળિયામાંથી સમૃદ્ધ શરાફ બન્યો.’ આની ભરપૂર અનુમોદના જ રાખો એટલે જવા જ બેઠેલા ભંગાર શરીરની ચિંતા નહિ રહે, હતાશા જરાય નહિ થાય.

"શરીર કોનું ગયું નથી ? ઉંમર પાકી ગયે કોનાં શરીરનાં જેતર ઢીલા નથી પડ્યા ? એનાં સડન અને વિધ્વંસન તો નિર્ધારિત છે. નિર્ધારિત એટલે પછી એમાં આપણી દરમિયાનગીરી ન ચાલે, આપણી ઈચ્છાનુસાર એ કાંઈ રોકાય નહિ. માટે શરીર તરફ દૃષ્ટિ જ ન લઈજાઓ. મહત્ત્વ શરીરનું ? કે આત્માનું ? ચિંતા કોની કરવાની ?

‘અલબત્ત્ શરીરથી થઈ શકે એવી દેવદર્શનાદિએ જવાની પ્રવૃત્તિ અને પ્રતિક્રમણાદિ ધર્મસાધના નથી થઈ શકતી પરંતુ તે તો બાહ્ય સાધન; આભ્યન્તર સાધના આપણી પાસે મોટી છે. અંતરથી પ્રભુનું પિંડસ-પદસ્થ ધ્યાન કરીએ એ મોટું દેવદર્શન છે. (૧) ‘પિંડ’ એટલે પરમ્ત્માને અષ્ટ પ્રાતિહાર્યસહિત આપણા અંતરમાં ધ્યાઈએ, એ ભેદમાન; ને એથી આગળ આપણા આત્માને જ એવી વીતરાગ-અવથામય પરમાત્માસ્વરૂપે ચિંતવીએ એ અભેદધ્યાન. અથવા (૨) ‘પ’ એટલે પ્રભુના નામના અક્ષર દા.ત. ‘અરિહંત,’ ‘જિનેશ્વર વીરાગ,’ ‘ઋષભદેવ’....કે ‘મહાવીર સ્વામી’..... વગેરે ચિંતવીએ,

હૃદયમાં લખાયેલા વાંચીએ; એ દેહની આ દુર્લભ અવસ્થામાં મહાન ધર્મસાધના સમજો.

"બાકી વારંવાર આ ખૂબ ખ્યાલમાં રાખો કે 'હું જનમ્યો દેવાણિયો, અને અત્યારે સમૃદ્ધ શરાફ બન્યો છું.' જનમ કરતાં અત્યારે મારે વૈરાગ્ય-શ્રદ્ધા-મૈત્રી-કરુણા તથા દાન-શીલ-વ્રત- આદિ ઘણી આત્મસંપત્તિનો ઉઘાડ થયો છે.' આ ખ્યાલ કરવાથી આ સુકૃતોની અનુમોદના રહ્યા કરશે. તેથી હતાશા નહિ આવે."

બસ, આ સાંભળીને એ ભાઈને સારું આશ્વાસન મળ્યું, હિંમત આવી ગઈ, આમ તો જીવનમાં ગૃહસ્થધર્મની ભરપૂર સાધનાઓ કમાયેલી હોય છતાં શરીર નખાઈ ગયે આવી કોઈ નિરાશા- હતાશા ન થાય, આર્તધ્યાન ન થાય, એ માટે આ સૂત્ર રટવું બહુ ફાયોગી થઈ શકે છે કે 'દેવાણિયા જેવો જન્મેલો હું આજે જ્ઞાન શ્રદ્ધાદિઘા ઘણાં ઉઘાડથી સમૃદ્ધ શરાફ બન્યો છું, એ મારાં કેવાં અહોભાગ્ય !'

આના પર કદાચ સવાલ થાય કે 'તો પછી આગળ કશું સાધવાનું ન કરે તો ચાલે કે કેમ ? અગર ન સધાય તો વાંધો ત્હિ ને ?' તો આ સવાલનો જવાબ એ છે કે જ્યારે આત્માના જ્ઞાનદિના ઘણા ઉઘાડનો આનંદ છે, તો પછી એમાં હવે સંતોષ રાખી એથી વિરુદ્ધ કાયા- માયાની પ્રવૃત્તિ મનમાની કરવાનું મન જ ન થાય, સાધવાની પ્રવૃત્તિને બંધ રાખવાનો વિચારે ય ન આવે.

એક વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી એ છે કે જીવને આ જીવમાં કમાયેલા દેવદર્શન, ધર્મઓળખ, ત્યાગ-તપસ્યા, દાન-શીલ-વ્રતો બોરે આત્મસંપત્તિના મસ્ત આનંદ રહેવાની સાથે સાથે જીવનમાં સેવ્લા ભરચક રાગ-દ્વેષ-ઈર્ષ્યા-અભિમાનાદિ દોષો તેમજ ઈષ્ટ શબ્દ- ૩-

રસ-સ્પર્શ વગેરેના ઉપભોગ અને હિંસા અસત્ય-અનીતિ આદિ દુષ્કૃત્યોની એવી ગ્લાનિ ને એવો પશ્ચાત્તાપ રહેવો જોઈએ કે હવે એમાંથી જેટલું જેટલું બને એટલું ઓછું કરતા ચલાય.

દિલ પરથી પાપના ભાર ઉતરે અને ધર્મનાં જ આકર્ષણ-આલ્લાદ જામી પડે એમાં જીવનની સફળતા છે.

સાધનામગ્ન બનો

ધર્મી માણસને મૂંઝવણ થાય છે કે "હું અહીંથી સ્વર્ગમાં જાઉં તો ત્યાં ચારિત્ર જ નહિ તો મોક્ષ પણ ન મળે, એના કરતાં મહાવિદેહમાં જાઉં ને સીમંધર ભગવાન પાસે ચારિત્ર લઉં તો વહેલો નિસ્તાર થાય. પરંતુ મહાવિદેહમાં મનુષ્ય તરીકે જનમવા માટે એનું આયુષ્ય અહીં બાંધવું પડે, ને અહીં માનવ-આયુષ્યનો બંધ સમ્યક્ત્વની હાજરીમાં થાય નહિ એ માટે તો સમ્યક્ત્વ ગુમાવવું પડે, તો શું કરવું ?"

આવી મૂંઝવણવાળાને કહીએ કે 'ભલે દેવલોકમાં જવું પડે, પણ તમે દિવ્ય સુખની લાલસાથી નથી જતા એટલે વૈરાગ્ય ઊભો રહે છે, ને પછી મનુષ્યભવ મળવાનો જ છે એટલે ગાંડી આગળ ચાલવાની છે.'

ત્યારે એ કહે છે, "દેવલોકમાં પ્રતપચ્ચક્ષ્માણ હોતા નથી, અને દેવતાઈ ભોગ સુખ સામગ્રી સામે છે, એટલે વૈરાગ્ય પણ શે' ટકે ? એટલે અહીંથી દેવ થવામાં તો સમ્યક્ત્વ-ચારિત્રથી માંડી ઠેઠ વીતરાગતા સુધીના સંપૂર્ણ બોધિમાર્ગ પામવાની અમારી અત્યન્ત ઉત્કટ ઈચ્છા નિષ્ફળ જ નીવડવાની ને ?"

એને આ સમાધાન છે. 'સંપૂર્ણ બોધિ-માર્ગની અત્યુત્કટ ઈચ્છા નિષ્ફળ નીવડવાની ?' એવું શા સારુ ધારો છો ? આપણે સાધના-

મગ્ન બનવાનું છે. સાધનાજ સિદ્ધિ લાવી દેશે. સિદ્ધિના કોરા અભરખા કરવાના ન હોય. કહ્યું છે.

उपादेयधियात्यन्त संज्ञा-विष्कम्भणान्वितम् ।

फलाभिसन्धि-रहितं संशुद्धं ह्येगदीदृशम् ॥

સાધના સંશુદ્ધ એ છે, જેમાં સાધના-કાળે,-

૧. અત્યંત કર્તવ્યબુદ્ધિ ઉપાદેયબુદ્ધ હોય.

૨. આહારાદિ ૧૦ સંજ્ઞાની અટકાયત હોય,

૩. પૌદ્ગલિક ફળની આશંસા નહિ; તેમજ આધ્યાત્મિક ફળનાય વિચારોની દખલ ન હોય. બસ, સાધના એટલે સાધના.

સાધના ચાલુ કરતા પહેલાં, અલબત્ત સાધ્ય ફળ 'મોક્ષ', 'કર્મ-નિર્જરા,' 'આત્મશુદ્ધિ' એનું લક્ષ્ય બાંધે કે આ માટે જ મારે સાધના કરવી છે. પરંતુ સાધના ચાલુ કર્યા પછી એના વિચારો ન લવાય. નહિતર મન એમાં જવાથી સાધનામાં જોશ ન જામે. તેથી પ્રણિધાન જોરદાર ન થાય. તીવ્ર પ્રણિધાન વિનાની સાધના ઉચ્ચ ફળ ન આપી શકે, તેમજ સાધનામાં આગળ જતાં સાધનાને સહજ-સ્વાભાવિક પુરુષાર્થ ન રહે. દા. ત. ક્ષમાની સાધના પહેલ પહેલાં તો શાસ્ત્રના આદેશથી, જિનાજ્ઞાની શ્રદ્ધાથી, પરલોકના ભયથી, વગેરે વગેરેથી મન મનાવીને કરાય છે. પરંતુ એમ કરતાં કરતાં ક્ષમાને અંતે આત્માના સ્વભાવભૂત બનાવી દેવાની છે. શાસ્ત્રાજ્ઞા વગેરે યાદ કર્યા વિના જ દિલમાં સહેજે સહેજે ક્ષમા તરવરે. આ ક્યારે શક્ય બને ? ત્યારે જ કે ક્ષમાની સાધનાના અવસરે ક્ષમામાં જ ચિત્ત ઓતપ્રોત થાય તો. ત્યાં જો 'મારે આ ક્ષમાથી મોક્ષ જોઈએ છે.' એવા વિચારો લાવે તો ક્ષમારૂપે ક્ષમામાં ચિત્ત તરબોળ ન બની શકે.

એવી અહિંસાની, જિનભક્તિની, ઈત્યાદિ સાધના કરવાની, તે એમાંજ મગ્ન-મસ્ત થઈ થઈને કરવાની, ફળની અધિરાઈ મનમાં નહિ લાવવાની. અર્ષિકાપુત્ર આચાર્યને કેવળજ્ઞાની પુષ્પચુલા સાધ્વીએ ગંગા પાર કરતાં કેવળજ્ઞાન પામવાનું કહ્યું. તો ભલે એ ઉદ્દેશથી આચાર્ય ચાલ્યા, પણ ગંગા નાવમાં પાર કરતાં વૈરી દેવતાએ ગંગા પાર કરતાં અધવચ્ચે જ ભાલે લટકાવ્યા. ત્યારે, એ દયા- અહિંસાની જ વિચારણામાં અર્થાત્ સાધનામાં જ લીન બની ગયા. ‘અરે ! ક્યાં મારો કરુણા, અહિંસાનો ધર્મ ? ને ક્યાં મારું આ શરીર, ! કોઈ બિચારા જીવને ભાલો ભોંકવાનું પાપ (ભાવ-દુઃખ) કરવામાં નિમિત્ત બની રહ્યું છે ? ને નીચે પાણીના બિચારા અસંખ્ય જીવોને મોતનું દ્રવ્ય-દુઃખ આપી રહ્યું છે ? મારે અહિંસાધર્મ પાળવાનો, અને મારું જ શરીરહિંસાંમા નિમિત્ત બને ?’ એમ જોરદાર અહિંસા-ભાવની સાધનામાં મગ્ન થયાં. તો અક્ષય અહિંસા-ભાવ, વીતરાગતા, કેવળજ્ઞાન પામ્યા. જો ‘સાધ્વીએ તો મને કેવળજ્ઞાનનું કહેલું, ને અહીં તો આપદા આવી ! તો મારા કેવળજ્ઞાનનું શું ?’ એમ મન જો સાધ્ય કેવળજ્ઞાનની ગડમથલમાં પડ્યું હોત તો અહિંસાભાવમાં એ એવા મગ્ન ન બની શકત ને એનો જોસ નહિ ચડતે.’

નાગકેતુને પુષ્પપૂજા વખતે નાગ કરડ્યો, તો પૂજન-પ્રભુભક્તિની સાધનામાં જોસ વધ્યું. મનને આવું કાંઈક થયું હશે કે અહો અનિત્ય શરીર-લીલા વખતે મને વીતરાગ-ભક્તિ મળી છે. પ્રભુ ! મારે તમારી સાથે નિસ્ખત; અનિત્ય કાયાને મારે શું લાગેવળગ ? ‘આમાં મારે આ પૂજાથી કેવળજ્ઞાન જોઈએ છે,’ એવી ક્યાં ઈચ્છા કે વિચાર જ હતો ? એ હોત તો ભક્તિનું જોસ ન ઊઠત.

તાત્પર્ય, 'દેવલોકમાં જવું પડે તો શું થાય ?' એવો વિચાર જ ન કરો. અહીંની સંયમની અર્થાત્ ૧૦ યતિ-ધર્મની અને અન્ય સંવર-નિર્જરાની સાધના જ જોરદાર બનાવો, એવી કે એ સંયમ-સંવર-નિર્જરા આત્માના સ્વભાવ બની જાય, સહજ સ્વભાવે ચાલ્યા કરે.

આ સાધના જેટલી જોરદાર એટલો તથાભવ્યત્વનો પરિપાક અધિકાધિક, કેમકે એ પરિપાક શું છે ? મોક્ષની નિકટતા, શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપની નિકટતા. એ ક્ષમાદિની જોરદાર સાધના કરતાં થઈ જ રહી છે. માટે આ જ કરો. કશી નિરાશા ન કરો. ફળની અધિરાઈમાં જો અહીં સાધના પર જોર નહિં અપાય, તો મહાવિદેહમાં ગયે પણ સિદ્ધિ નથી, તે અહીં સાધના જો જોરદાર કરાઈ જશે, તો પછી કદાચ દેવલોકમાં જવું પડ્યું, તો ત્યાં સંવેગ, વૈરાગ્ય, અને જિનભક્તિ, એટલી બધી અવ્વલ કક્ષાના થવાના કે એથી પણ તથાભવ્યત્વને પરિપાક આગળ વધવાનો.

અસલમાં, વીતરાગ પરમાત્મા સાથે, અભેદભાવની પૂર્વ ભૂમિકા સર્જવાની છે. એ પરમાત્મેતર ભૂલાઈને પરમાત્મા સાથે એકાકારતા વધારવાથી, અને નિર્વિકારતા વધારતા જવાથી સર્જાય. આ જ પરમ કર્તવ્ય છે,

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે, મા ફલેષુ કદાચન ।'

તારો અધિકાર કર્તવ્ય કર્યે જવાનો છે, (ફળ વિચારવાનો નહિ.) તેથી ક્યારેય સાધના કરતાં કરતાં ફળમાં મન ન લઈ જઈશ.

આજના ભારે કાળમાં દિલ હળવું કેમ રહે ?

વર્તમાન કાળ ભારે આવી લાગ્યો છે એ સૌને અનુભવ છે. જાલિમ મોંઘવારી, સરકારી સડેલું તંત્ર, જરૂરી ચીજ વસ્તુની અછત, સંતાનોની સ્વચ્છંદતા-ઉદ્વેગતાઈ, સ્નેહીઓની સ્વાર્થાધતા, તકલાદી ખોરાક, વાતવાતમાં ગેસ-શરદી-એસીડીટી વગેરે રોગ, ભારે કરવેરા, વેપારમાં સરકારી લફરાં,... વગેરે વગેરે કેટલીય વિટંબણાઓથી આજે માણસનાં મન ભારે રહે છે; માણસને વર્તમાન કાળ ભારે લાગે છે.

ત્યારે શું કાળ હળવો થવાનો ? આ જિંદગીમાં એ શક્ય નથી લાગતું. આદર્શની ગમે તેટલી વાતો થાય, હકીકતમાં દિનપ્રતિદિન કાળ વધુ ભારે થતો જ દખાય છે. તો પછી શું જિંદગી આવી જ પસાર કરવાની ?

ના, ભારે કાળમાં પણ જો આપણું મન હળવું બની જાય તો આપણા માટે કાળ હળવો રહેવાનો, જિંદગી સુખાળી જવાની. સવાલ એટલો, કે આજના કપરા સંયોગ-પરિસ્થિતિમાં મન શી રીતે હળવું બને ?

એનો એક સચોટ ઉપાય આ છે કે જીવનમાં એક અનેરા પ્રકારનો આનંદ આનંદ ઊભો કરવો. એથી મન અને કાળ બંને ય હળવા બની જશે, આ અનેરો આનંદ કયો માનવાનો ?

આ અનેરો આનંદ આપણે વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, એમનું અનંતકલ્યાણકર ત્રિકાળાબાધ્ય શાસન, એમનાં પવિત્ર શાસ્ત્રોની ટંકશાળી વાણી, સિદ્ધગિરિ સમ્મેતશિખર વગેરે મહાન તીર્થો, ચતુર્વિધ

સંઘ અને દયા, દાનાદિ, અહિંસા-સંયમાદિ, સમ્યગ્દર્શનાદિ તથા સદ્-અનુષ્ઠાનાદિ ધર્મ પામ્યાનો માનવાનો છે.

આ આનંદ પણ દિવસમાં એકાદ વાર માણ્યો એમ નહિ, પરંતુ દિવસમાં વારંવાર માણવાનો છે. હાલતાં ને ચાલતાં તેમ પ્રસંગ-પ્રસંગમાં મનને એમ થયા કરે કે ‘અહો ! કેવાં મારાં અહોભાગ્ય કે મને આ બધી ઉત્તમ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થઈ છે. ! આ કેટકેટલી અતિ દુર્લભ અને મહાફલદાયી તારક વસ્તુઓ ! શું આ મારા જેવા રાંકને મળી ? આજની દુનિયાના ૫૦૦ કોડમાંથી ૪૯૯ કોડ માનવોને નહિ, અસંખ્ય દૈવતાઓને નહિ, ખુદ મહાવીર ભગવાન વિચરવાના કાળમાંય કોડો માનવોને નહિ, અને મને આજે આ બધી ઉત્તમ સંપત્તિ મળી છે ? વાહ ! મારાં ભાગ્યની અવધિ નથી;...’ એવું વિચારી વિચારીને હૈયે વારંવાર આનંદ આનંદ માણવાનો છે; મન ભારે થાય ત્યાં તો ઝટ આ આનંદ અનુભવવાનો, પ્રબળરૂપે જગાવવાનો.

પ્ર- શું એથી દુન્યવી દુઃખ ઓછાં થાય ?

ઉ- દુઃખ ઓછાં-વધુનો સવાલ નથી, પણ મનને એ લાગવા ન લાગવાની વસ્તુ મહત્ત્વની છે. ત્યારે, આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે જ્યારે કોઈ પ્રબળ આનંદનો અનુભવ થાય છે ત્યારે બીજા દુઃખનો અનુભવ મોળો પડી જાય છે. દા. ત (૧) વિધવા બનેલ બાઈને પતિ મર્યાનું ભારે દુઃખ હોય, પરંતુ એના મનમાં જો એ આનંદ ઉભરાયો કે ‘હવે પોતે લાખો રૂપિયાની સ્વતંત્ર માલિક બની તો એ વખતે મનને પેલું દુઃખ નહિવત્ થઈ જાય છે. (૨) એમ, જુવાનજોધ વિનયી છોકરો મર્યાનું દુઃખ આવ્યું, પણ એ વખતે જો બીજા છોકરાને કરોડપતિ પિતાની વારસદાર કન્યા મળી ને એનો જો

આનંદ ઊભરાયો, તો પેલું દુઃખ એ વખતે ભૂલાઈ જાય છે. (૩) એમ, આજના જાલિમ દુઃખો વચ્ચે પણ જો નવી સ્ત્રી ખૂબ વિનય-સેવાકારી મળ્યાનો આનંદ યા (૪) પહેલા ખોળાનો સુંદર ગુલાબગોટા જેવો પુત્ર મળ્યાનો આનંદ; અથવા (૫) સારો ધંધો કે લાખોનું રોકાણ કરનાર ભાગીદાર મળ્યાનો જો આનંદ ઊભરાયો, તો એ વખતે બીજાં દુઃખ વિસરાઈ જઈ મન હળવું બની જાય છે જીવન સુખદ આના પર જ છે.

બસ, આ રીતે આપણને જો અરિહંત પરમાત્મા, સદ્ગુરુઓ, શાસન; સંઘ તીર્થ, જિનવાણી અને દયાદાનાદિ તથા શ્રેષ્ઠ ક્રિયાદિ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ મળ્યાનો હૈયે જો વારંવાર આનંદ ઊભરાવતાં આવડે, તો આજના જાલિમ દુઃખો એની આગળ ફિક્કા પડી જઈ, વિસરાઈ જઈ, મન પરથી એનો ભાર ઓછો થઈ જવાનો, ઊતરી જવાનો, મન હળવું બની જીવન સુખશાંતિભર્યું બનવાનું.

વિલાયતમાં એક બાઈને એક માનસશાસ્ત્રી મળ્યો, પૂછે છે "તમે શી રીતે ખૂબ આનંદમાં રહો છો ?" પેલી બાઈ કહે "જુઓ, હું દિવસમાં વારંવાર ઈશ્વરનો આભાર માનું છું. મને ગમતું જરા જરા બની આવે ત્યાં હું મનોમન પ્રભુને કહું છું, - 'પ્રભુ ? તારો આભાર માનું છું કે તારી દયાથી તારા પ્રભાવે આ મારે ગમતું બની આવ્યું.' આ ઈશ્વરની દયાનો વારંવાર આભાર માનવાનો હવે એ પ્રભાવ પડે છે કે હવે મારી કલ્પનામાં ન હોય એવા સમયે ને એવી ગેબી રીતે મારું ધાર્યું બની આવે છે. પ્રભુનો અજબ ઉપકાર વરસતો હોય ત્યાં મારે દુઃખ શું ? આનંદ આનંદ માણું છું અને પ્રભુનો આભાર માન્યા કરું છું."

સુખી આનંદી બનવાની આ જબરદસ્ત ચાવી છે, કે દેવ-ગુરુ-ધર્મ વગેરે મળ્યાનો વારંવાર ભારે આનંદ માનવો, એથી મન સદા હળવું બન્યું રહે છે. આપત્તિના દુઃખને પણ આ આનંદ નહિવત્ કરી દે છે. વિશેષમાં, ઘણાં ઘણાં આર્તધ્યાનથી બચી જવાય છે, અને એ પરમાત્મા આદિની ઉપાસના જીવનમાં મુખ્ય બને છે. તેમજ એ પણ એક મહાન લાભ છે કે દાનાદિ ધર્મસાધનાઓ અને દેવદર્શનાદિ ધર્મક્રિયાઓ વખતે ઉપરોક્ત મુજબ ‘અહો ! મને ને આ સાધના મળી ? આવી અનુપમ ક્રિયા-સાધના વિશ્વમાં ક્યાં મળે ?...’ એમ આનંદ આનંદ માનવાથી એ રસભરી ભાવસાધના-ભાવક્રિયા બને છે.

આજની ક્રિયાઓમાં કેટલુંક સુધારવા જેવું...

આપણી આવશ્યક ક્રિયાઓમાં આજે ગતાનુગતિક કેટલીક ભૂલો ચાલી છે, એ સુધારવા યોગ્ય છે. દા. ત.

(૧) ચૈત્યવંદનનું ‘નમુત્યુષાં’ સૂત્ર બોલીએ ત્યારે જે પહેલાં ‘નમોત્યુષાં અરિહંતાણાં ભગવતાણાં’ પદ બોલવાના તે જમીન પર બે ઢીંચણ ને બે હાથ અડાડીને બોલવાના છે. શ્રી લલિતવિસ્તરા શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે ‘ક્ષિતિનિહિત જાનુ-કરતલઃ’ જમીન પર બે ઢીંચણ અને હથેલી સ્થાપીને ‘નમુત્યુષાં...’ પદ બોલે. આનું કારણ સ્પષ્ટ છે.-આમેય કોઈ વડિલ પાસે જઈએ ત્યારે એમના ચરણો હાથ લગાડી નમસ્કાર કરીએ છીએ; તો પછી આ તો ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાન પાસે જઈ નમસ્કાર કરવાનો છે, તે ‘નમુત્યુષાં’ બોલતાં એમના ચરણો બે હાથ લગાડ્યાં વિના માથું છાતી ટટાર રાખીને કેમ જ બોલાય ?

(૨) "ખમાસમણો"નું સૂત્ર બોલાય છે તેમાં જે 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો' એમ પહેલાં બે પદ બોલાય છે. પછી 'વંદિઉં જાવણિજજાએ' અને પછી 'નિસીહિયાએ મત્થેણ વંદામિ' બોલાય છે, આ તદ્દન અશુદ્ધ ઉચ્ચારણ છે. પહેલું તો 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો' એટલું જ બોલવાનો કોઈ અર્થ નથી; કેમકે એનો ભાવ એટલો જ થાય કે 'હે ક્ષમાશ્રમણ ! હું ઈચ્છું છું' પણ આમાં શું ઈચ્છું છું એ ન આવ્યું. ચાલુ સંયોગમાં વડિલ પાસે જઈ 'હું આવવા ઈચ્છું છું' 'જવા ઈચ્છું છું' એમ ઈચ્છિત વસ્તુના નામ સાથે 'ઈચ્છું છું' બોલીએ છીએ, પણ ખાલી ખાલી 'હું ઈચ્છું છું' એમ નથી બોલતા; તો અહીં પણ 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં' અર્થાત્ 'હે ક્ષમાશ્રમણ! હું વંદન કરવા ઈચ્છું છું,' એમ જ બોલવું જોઈએ; પરંતુ ખાલી ખાલી 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો' નહિ.

એની પછી 'જાવણિજજાએ નિસીહિયાએ' એ બે પદ બોલવાના. એનો અર્થ એ છે કે 'વંદન કેવી રીતે કરવા ઈચ્છું છું ?' તો કે 'જાવણિજજાએ નિસીહિયાએ' અર્થાત્ 'યાપનિકા' થી અને 'નૈષેધિકી' થી, 'યાપનિકા' એટલે કે આપના શરીર-નિર્વાહ વગેરેની સુખશાતા પૂછીને, તથા 'નૈષેધિકી' એટલે કે આપની પ્રત્યે મારાથી થયેલ આશાતનાનો નિષેધ જણાવીને, અર્થાત્ મિથ્યા દુષ્કૃત માગીને, વંદન કરવા ઈચ્છું છું.

ગુરુવંદનમાં આ બે કાર્ય કરવાનાં છે ; વંદનમાં પહેલું કાર્ય -(૧) ગુરુના ચરણે આપણું મસ્તક અડાડી, ૩ પ્રશ્નથી ગુરુની 'યાપનિકા' પૂછવાની; જે બૃહત્ વાંદણામાં 'અહો કાયં... કહી (i) "બહુસુભેણ... વઈક્કંતો, (ii) "જ...તા...ભે,' અને (iii) "જવણિ જજં...ય...ભે ?' એમ ત્રણ પ્રશ્ન પૂછીને પૂછાય છે. તેમજ પછી વંદનનું બીજું કાર્ય

(૨) આશાતનાનો નિષેધ યાને [મ... દુષ્ટૃત દેવાનું; તે 'ખામેમિ ખમાસમણો દેવસિઅં વઈક્કમં... દુક્કડં' વગેરે પદોથી કરાય છે. એ બે કાર્ય અહીં સંક્ષિપ્ત ખમાસમણામાં 'જાવણિજજાએ' અને 'નિસીહિયાએ' પદથી કરાય છે, અને એ પછી એમાં નીચે પડી જમીન પર માથું અડાડતાં 'મત્થએણ વંદામિ એ બે પદ બોલવાના છે. આમ આ સૂત્રના ત્રણ વિભાગમાં પહેલામાં 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં' એ પહેલો વિભાગ બોલાય. 'જાવણિજજાએ નિસીહિયાએ' એ બીજો વિભાગ, અને નીચે પડી માથું અડાડતાં 'મત્થએણ વંદામિ' એ ત્રીજો વિભાગ બોલાય. આ તો 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં' સૂત્રની વાત.

(૩) હવે 'વાંદણાં' સૂત્ર બોલતાં ભૂલ જુઓ કઈ સુધારવાની. પહેલું તો આમાં પણ પહેલાં બે પદ નહિ અર્થાત્ 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો' એટલું જ નહિ, કિન્તુ ત્રણ પદ એક વાક્યની જેમ બોલવાના 'ઈચ્છામિ ખમા. વંદિઉં.' પછી 'જાવણિ. નિસીહિ'. એ બે પદ બોલવાના. એટલે સુધી 'યથાજાત મુદ્રા' થી બોલાય; ને પછી 'અણુજાણહ મે મિઉગ્ગહં' 'અવનતમુદ્રા' થી બોલાય. 'યથાજાતમુદ્રા' માં બે હાથ યોગમુદ્રાથી જોડેલા રહે, અને માથું સહેજ નમેલું હોય. આમાં

'યોગમુદ્રા' એટલે જોડેલા બે હાથનાં ટેરવાં ક્રમસર એક બીજાની પાછળ પાછળ ગોઠવાયેલ હોય. ત્યારે 'અવનતમુદ્રા' એટલે કમરમાંથી નમીને બે હાથ યોગમુદ્રાથી જોડેલા હોય. હવે આ બે મુદ્રા જ જો અલગ અલગ છે, તો યથાજાત મુદ્રાથી જ પદ બોલવાનાં હોય, એ અવનત મુદ્રાથી શી રીતે બોલાય ? ત્યારે આજે ભૂલ કેવીક થાય છે કે 'વાંદણાં બોલતાં' જાવણિજજાએ નિસીહિયાએ' ની સાથોસાથ

‘અણુજાણહ’ બોલાય છે. એટલે ‘જાવ. નિસી’. યથાજાત મુદ્રાથી બોલવાના હોય તેની સાથે જ ‘અણુજાણહ’ બોલવામાં તો એજ મુદ્રા રહી ! ખરેખર તો એ અવનતમુદ્રાથી બોલવાનું છે ! વળી અર્થ પણ ખોટો થાય; કેમકે પહેલાં કહ્યું ‘હું’ યાપનિકા-નૈષેધિકીથી વંદન કરવા ઈચ્છું છું’ એની સાથે જ ‘અણુજાણહ’ અર્થાત્ ‘અનુજ્ઞા આપો’ બોલવા જતાં અનુજ્ઞા શેની ? તો કે વંદનની, એવો ભાવ નીકળે ! પરંતુ એ ખોટું છે, કેમકે અહીં અનુજ્ઞા ‘મિઉગ્ગહં’ યાને મિત અવગ્રહની માગવાની છે.

એટલે એ માટે ખાસ ખ્યાલ રહે કે ‘ઈચ્છામિ ખમા. વંદિઉં જાવણિ. નિસીહિ’. સુધી એક વાક્ય; બાદ ત્યાં જરા અટકી પછી કમરમાંથી જરાક નમી ‘અણુજાણહ મે મિઉગ્ગહં’ એ બીજું વાક્ય; તે પહેલા વાક્યથી અલગ પાડીને જ બોલાય.

(૪) વળી એક મોટી ભૂલ એ થાય છે કે ‘કાય સંફાસં’ ભેગું બોલે છે. વાસ્તવમાં અ...હો, કા...યં, કા...ય. આ ત્રણ જોડકાના બબ્બે અક્ષરોમાં પહેલો અક્ષર બે હાથનાં દસે આંગળા નીચે અડાડીને બોલાય. અને બીજો બીજો અક્ષર લલાટે દસેય આંગળા અડાડીને બોલવાનો. એમાં ત્રીજા ‘કા...ય’ જોડકામાં ‘ય’ બોલતાં જ્યાં નીચે ૧૦ આંગળા અડી, પછી તરત ત્યાં જ માથું અડાડતાં ‘સંફાસં’ બોલવાનું છે, એનો અર્થ ‘અહો કાયં’ એટલે કે આપની ‘અધો કાયા’ અર્થાત્ ચરણને, ‘કાય’ યાને મારું મસ્તક, ‘સંફાસં’ એટલે કે અડાડું છું, એ બોલતાં જો મસ્તક નીચે ગુરુચરણને ન અડાડાય, તો ‘કાય સંફાસં’ બોલવાનું અસત્ય ભાષણ થાય.

(૫) અહીં એક ભૂલ વળી એ થાય છે ‘સંફાસં’ પછી સાથે જ ‘ખમણિજજો ભે કિલામો’ બોલવાનું છે, ને ત્યાં વાક્ય પૂરું કરવાનું છે.

કેમકે એનો અર્થ એ છે કે 'હું આ કાય સંક્રાસં' મારો મસ્તક સ્પર્શ કરું છું તેમાં આપને જે કિલામણા થઈ હોય તે 'ક્ષમનીય છે, તેની ક્ષમા માગું છું' આમ વાક્ય પૂરું થાય. પરંતુ એના બદલે 'સંક્રાસં' બોલી વાક્ય પૂરું કરે છે, ને 'ખમણિજજો ભે કિલામો' ની સાથે સાથે જ 'અપ્પકિલંતાણં બહુ-'. બોલે છે એ બહુદુ છે, કેમકે 'અપ્પકિલંતાણં' થી તો તદ્દન નવું વાક્ય છે, ને એની સાથે 'જતાભે' 'જવણિજજંચભે' એ બે વાક્ય, મળી કુલ આ ત્રણ વાક્ય એ ગુરુને ત્રણ પ્રશ્ન છે. તે પ્રશ્ન રૂપે જ બોલાય, ને એ નવેસરથીજ બોલાય.

(૬) વળી એક ભૂલ એ થાય છે કે જ-તા-ભે એમ ત્રણે અક્ષર જે છુટા પાડી. ત્રણ સ્થાને અર્થાત્ નીચે મધ્યમાં અને લલાટે હાથ રાખી બોલવાના છે. તેમાં જો 'જતા' એક સાથે બોલે તો નીચેમાં જ 'જતા' પતી જાય, પછી મધ્ય-સ્થાનમાં બોલવાનો અક્ષર ન રહે. માટે જ...તા...ભે એમ ત્રણ સ્થાને એકેક અક્ષર બોલવાનો.

(૭) હવે જુઓ 'અપ્પકિલંતાણં' થી આ ત્રણ પ્રશ્નોનો સ્પષ્ટ અલગ બીજો વિભાગ છે. તે 'અહો કાય... ના પહેલા વિભાગથી તદ્દન જુદો પાડી બોલાવો જોઈએ. એના બદલે આજે આનું પહેલું પદ 'અપ્પકિલંતાણં' પદ લગભગ પહેલા વિભાગના છેલ્લા 'ખમણિજજો ભે કિલામો' પદની સાથે જ બોલી નખાય છે ! અને તે પ્રશ્નરૂપે ય નહિ, પણ વિધાનરૂપે બોલાય છે ! એ કેટલું બહુદુ છે, કે બાર વાગે ઘરે આવેલા મેમાન જેમ વિધેયરૂપે કહે કે 'તમે જમીને આવ્યા છો' વાસ્તવમાં પ્રશ્ન રૂપે કહેવું જોઈએ કે 'શું તમે જમીને આવ્યાં છો?' એમ પ્રશ્ન રૂપે પૂછવાને બદલે તમે જમીને આવ્યાનું કહેવું એ કેટલું અક્કલ વિનાનું ? આમ આનો ય ખ્યાલ નથી ! તેમજ ત્રણ પ્રશ્નોના સ્વતંત્ર વિભાગનોય ખ્યાલ નથી ! એટલે રિંડવાણું આ ચાલે છે, કે

જાણે ‘જત્તાભે’ અને ‘જવણિજજ ચ ભે’ માંત્ર એ બે વાક્યનો જ વિભાગ હોય ! એમ બોલાય છે વળી,

(૮) એક ભૂલ બે વાંદણામાં ‘ચઉસિર’ એટલે કે ચાર વખત યાને એકેકા વાંદણામાં બે વખત નીચે માથું અડાડવાનું છે.-(૧) ‘સંફાસં’ બોલતાં, અને (૨) ‘ખામેમિ’ બોલતાં માથું નીચે ગુરુ ચરણે અડાડવાનું છે, તેના બદલે માથું અદ્ધર જ રહે છે ! એ કેવી મોટી ભૂલ છે ? તો કે (૧) માથું નીચે ન અડાડતાં ‘સંફાસં’ યાને ‘હું માથું અડાડું છું’ બોલાય તે જૂઠું ઠરે છે ! અને (૨) નીચે માથું અડાડયા વિના અદ્ધર-અક્કડ માથે ‘ખામેમિ’ ‘હું ક્ષમા માગું છું’ બોલાય, એ વિનય વિનાનું ઉદ્ધત વચન ઠરે છે.

(૯) વળી એક સુધારો એ કરવાનો છે કે સાધુના ‘શ્રમણ સૂત્ર’ યા શ્રાવકના ‘વંદિતુ’ માં ‘તસ્સ ધમ્મસ્સ’ પછી ‘અબ્ભુટિઠીઓમિ આરાહણાએ’ પદ બોલતાં ઊભા થવાનું છે, અને પછી ‘વિરઓમિ વિરાહણાએ’ પદ બોલતાં પાછળ પૂંજીને પાછા જવાનું છે. એ વિરાધનામાંથી વિરત બનવાનું યાને પાછા વળવાનું સૂચક છે. અહીં ભૂલ એ થાય છે કે કદાચ ‘અબ્ભુટિઠીઓમિ’ બોલતાં ઊભા થવાશે પણ પછી ‘વિરઓમિ વિરા’. પદ સાથે જ બોલી લેવાશે ! જ્યારે ખરેખર તો ઊભા થયા પછી પાછા હટતાં ‘વિરઓમિ’ બોલવાનું હોય છે.

(૧૦) બસ, આવો જ સુધારો આ કરવાનો કે ‘આયરિય ઉવજ્જાએ’ સૂત્ર શરુ કરતાં પાછા નથી હટાતું તે કષાયથી પાછા હટવા રૂપે પૂંજીને પાછા હટવાનું છે, ત્યાં મનમાં આ ભાવ લાવવાનો છે કે ‘હું આચાર્ય આદિ પ્રત્યે કરેલ કષાયથી પાછો હટું છું.’

(૧૧) વળી એક ભૂલ એ ચાલે છે કે સૂત્રો બોલતાં હાથ નથી

જોડાતા ! નહિતર જિનાજ્ઞા આ છે કે 'થયપાઢો હોઈ જોગમુદ્દાએ' સ્તવસૂત્ર પાઠ બોલવાના તે યોગમુદ્દાથી જ બોલવાના. જેમાં બે હાથ જોડેલા હોય. અને આગળનાં ટેરવાં ક્રમસર સામસામેના ટેરવાની પછી પછી ગોઠવાય; મતલબ દસે ટેરવાં એક લાઈનમાં આવે હવે ભૂલ ક્યાં થાય છે ? કે કાં તો હાથ જોડયા વિના જ સૂત્રો બોલશે ? અથવા તો દા. ત. ૩ ખમાસમણાં દેવાનાં હોય ત્યાં પહેલું ખમાસમણું તો હાથ જોડી બોલાશે અને ખમાસમણું દેવાશે, પણ પછી બીજા ખમા. માટે તરત ઉભા થતાં થતાં વગર હાથ જોડયે 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં' સૂત્ર બોલાતું રહેશે ! એમ ત્રીજા ખમા. માં એવી જ ભૂલ ! ઉપરાંત ત્રીજા ખમા. પછી સરખી રીતે બેસવાની ક્રિયા કરતી વખતે જ હાથ જોડયા વિના 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન ! ચૈત્યવંદન કરું' એમ આદેશનું સૂત્ર બોલાશે ! આમ બોલવામાં 'થયપાઢો હોઈ જોગમુદ્દાએ' ની જિનાજ્ઞાનો ભંગ થાય, તેમજ વિનયનો ભંગ થાય.

એટલે સુધારો આ કરવાનો કે સૂત્ર બેઠા કે ઊભાં પણ હાથ જોડયા પછી જ બોલાય.

(૧૨) એક ભૂલ એ થાય છે કે દેરાસરમાં પેસતાં એક જ વાર 'નિસીહિ' બોલવાનું છે, તે ૩ વાર એક સાથે બોલાય છે ! અને બાકીની નિસીહિ ખરેખર તો એક ગભારામાં પેસતાં, અને બીજી ચૈત્યવંદન શરૂ કરતા પહેલાં બોલવાની છે તે વીસરાઈ જાય છે ! બોલાતી જ નથી ! ત્યાં સુધારો આ કરવાનો કે ઉક્ત ત્રણ સ્થાને એકેક વાર 'નિસીહિ' બોલવાનું.

(૧૩) વળી એક ભૂલ એ થાય છે કે ખમાસમણું એટલે પંચાંગ પ્રણિપાત છે. એમાં જમીન પર શરીરનાં પાંચ અંગ અડાડવાના છે. તેના બદલે હજી કદાચ બે ઢીંચણ બે હાથ એમ ૪ અંગ જમીનને

અડાડાય છે, પરંતુ માથું ન અડાડતું ; કેમકે બે ઢીંચણની આગળ બે હાથ નીચે અડાડયા પછી માથું સીધું બે હાથ ઉપર જ અડે છે, જમીન પર નહિ ! એના બદલે જો બે હાથની અંજલિ બે ઢીંચણની અંદર વચમાં મૂકાય તો પછી સહજ રીતે માથું ઢીંચણની આગળ જમીન પર અડાડી શકાય; ને માથું જમીન પર પછડાવાનો ભય પણ ન રહે.

(૧૪) વળી એક ભૂલ એ થાય છે કે નવકારમાં ‘સવ્વ’ શબ્દ ‘સ’ પર ભાર મૂકીને જોડાક્ષર ‘વ્વ’ બોલવાનો છે, તેમ ન બોલતાં ‘સવ’ બોલાય છે. ‘નમો લોએ સવ સાહૂણાં’ એમ ‘સવ પાવપ્પણાસણો’ ત્યાં ‘સવ’ એટલે શબ્દ અર્થ થાય એ હિસાબે ‘મડદા સાધુને નમું છું’ મડદાના પાપનો નાશક’ આ અર્થ નીકળે ! જે ખોટું છે, માટે ઉચ્ચારણ બરાબર ‘સવ્વ’ થવું જોઈએ.

(૧૫) વળી ‘ઈચ્છકાર’ સૂત્રમાં ‘ઈચ્છકાર પદનો અર્થ ‘આપની ઈચ્છા હોય, તો પૂછું’, એ છે એ હિસાબે હવે પાંચ પદમાં પ્રશ્ન છે, (૧) ‘સુહરાઈ ?’ (૨) ‘સુખતપ?’ (૩) ‘શરીર નિરાબાધ ?’ (૪) સુખ સંજમ જાત્રા નિર્વહોછોજી?’ (૫) ‘સ્વામિ ! શાતા છે જી ?’ હવે જ્યાં પાંચે ય વાક્ય પ્રશ્નરૂપ છે, તો તપાસો કે એ પ્રશ્નની રીતે બોલાય છે ? કે હકીકતરૂપે બોલાય છે ? જો પ્રશ્નરૂપે ન બોલાતા હોય, તો તો જાણો હકીકત માની લીધી કે ‘આપની રાત્રિ સુખરૂપ પસાર થઈ. આપનો તપ સુખરૂપ ચાલે છે... વગેરે, આમ હકીકતરૂપે બોલવામાં અવિનય થાય. માટે પ્રશ્નરૂપે જ એ પાંચ પદ બોલવા જોઈએ.’

(૧૬) આજે બહુ અગત્યનું અને પહેલાં નંબરે સુધારવા જેવું એ છે કે પૂજારીઓ ભગવાનનું વાશી કેશર ઉતારવા વાળાકુંચીથી ભગવાનને જે ગોદા મારી ઘસઘસ કરીને ભગવાનની વિટંબણા કરે છે, તે અટકાવવાની જરૂર છે. આરસના પ્રતિમાજી એટલે કેમ જાણો

ઓટલો ! અને ધાતુના બિંબ એટલે કેમ જાણે લોટો ! બસ, જેમ ઓટલા અને લોટાને માંજી નાખવા કુચડાથી ઘસેડપાટ કરી નખાય એવી દશા પૂજારીઓ ભગવાનની કરે છે. જે સંઘમાં પરમાત્માની આવી અવદશા થાય એ સંઘનું કલ્યાણ શી રીતે થાય ? વાસ્તવમાં કરવા જેવું આ છે કે મોટી પાણી ભરેલી કુંડીમાં મલમલનો મોટો ટુકડો ઝબોળી પાણીભર્યા એ કપડાથી ભગવાનને છબછબિયાં કરાય, તો બધું વાશી કેશર ઉતરી જાય. એ કર્યા પછી કદાચ એક ખૂણામાંથી કેશર ન નીકળ્યું તો વાળાકૂચીના છેડાથી, દાંતમાંથી આપણે સળી વડે કણી ઉપાડી લીએ એમ ઉપાડી લેવાય. પરંતુ આજના ટ્રસ્ટીઓની ભગવાન પર પણ શેઠાઈના જમાનામા એ વહેલી સવારે આવીને જોતા નથી કે આ ફૂર પૂજારીઓ ભગવાનની કેવી દુર્દશા કરે છે ! પાણી-ઢરબોળ કપડાથી છબછબિયાં કરીને કેશર ઉતારવામાં, પૂજારીઓ ટાઈમ વધુ જાય એમ માને છે. એટલે આ રીતે જીવંત દેહે અહીં હોત તો સવાર પડે એટલે એમને જાણે ભયથી ફફડાટ રહેત કે 'હાય ! પેલો જુલ્મગાર પૂજારી હમણાં આવી તીક્ષ્ણ વાળાકૂચીના ઘસરકા અમારા કોમળ શરીર પર લગાવશે' આજના શ્રાવકો પોતાના વહાલા ભગવાનની સવાર પડયે આ વિટંબણા કેમ જોઈ શકે છે ? એ આશ્ચર્ય છે.

(૧૭) વળી આજની એક ભૂલ વાસક્ષેપ-પૂજાની રીતમાં છે, કે જેમાં છીંકણી સુંઘવા ચપટીમાં લેવાય એમ વાસક્ષેપ લઈને નવાંગી પૂજા કરવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં આ પૂજાનું નામ 'વાસક્ષેપ' પૂજા છે. એમાં 'ક્ષેપ' નો અર્થ 'નાખવું' એવો થાય અર્થાત્ 'વાસ એટલે કે સુંગઘિત ચૂર્ણને ભગવાન પર અને આજુબાજુમાં છાંટવું, એ વાસક્ષેપ પૂજા કહેવાય. એથી રાતના સુગંધ વિનાનું બનેલું

ભગવાનની આસપાસનું વાતાવરણ સુંગધિત થઈ જાય આ સુધારો કરવા જેવો છે.’

(૧૮) વળી એક ભૂલ એ ચાલી પડી છે કે ભગવાનને કાચના ચક્ષુ લગાવાય છે. એથી સવારે કે સાંજે દીવાના ઝખારામાં કાચના ઝગારામાં આંખની કીકી જ સ્પષ્ટ દેખાતી નથી. એના બદલે બે કાળા ધબ્બા દેખાય છે ! પછી ત્યાં ભગવાન સાથે વાત શી રીતે કરવાની ? એના બદલે જો ચક્ષુ મીનાકારીના હોય તો ભગવાન આપણને કરુણા દૃષ્ટિથી આબેહુબ જોઈ રહ્યા દેખાય, અને આપણે એમની ચક્ષુ-કીકી સામે જોઈ એમને વિનંતિ કરી શકીએ. વળી બોલવામાં ચાલી પડેલ કેટલીક અસહ્ય ભૂલ સુધારવા જેવી આ છે.-

(૧૯) શત્રુંજયના ‘વિમળ કેવળ જ્ઞાન કમળા...’ ચૈત્યવંદનમાં ‘નિજ સાધ્ય સાધન સુરમુનિવર કોડી નંત એ ગિરિવરં, મુક્તિ રમણી વર્યા રંગે,’ માં ‘સુર’ શબ્દથી શું દેવતાઓ આ ગિરિવર ઉપર મોક્ષ પામ્યા ? વળી ત્યાં શું ‘સુર’ નું વિશેષણ ‘નિજ સાધ્ય સાધન (સુર) એટલે કે પોતાના સાધ્યનું દેવતા સાધન છે ? વાસ્તવમાં અહીં ‘સુર’ શબ્દ નથી પરંતુ ‘શૂર’ શબ્દ છે. એટલે ‘પોતાના સાધ્યનું સાધન-સાધના કરવામાં શૂરવીર મુનિવરો’ એ અર્થ નીકળે.

એમ (૨૦) ‘ૐ નમો પાર્શ્વનાથાય,’ ચૈત્યવંદનમાં ‘ચતુઃ પષ્ઠી સુરેન્દ્રાસ્તે ભાસન્તે’ બોલે છે, ત્યાં ‘ભાસન્તે’ એટલે શું ? તે=તારા ચોસઠ ઈંદ્રો શોભે છે.’ એવો અર્થ કરવો ? તો તો ઉપરની લીટીમાં ‘તત્ર ત્રૈલોક્યનાથતાં’ મૂક્યું છે એનો અન્વય ક્યાં જોડવાનો ? વાસ્તવમાં અહીં ‘ભાસન્તે’ શબ્દ નથી, પણ ‘ભાષત્તે’ શબ્દ છે. ‘ભાષન્તે’ એટલે કહે છે, સૂચવે છે. તેથી અર્થ આ થાય કે ‘ચોસઠ ઈંદ્રો છત્ર ચામરો વડે પ્રભુ ! તારી ત્રૈલોક્યનાથતાને કહે છે, સૂચવે છે.’

(૨૧) વળી એમ શાંતિસ્નાત્રમાં ચાર ગાથા બોલાય છે એમાં ‘ૐ ભવણવર્ધ વાણમંતર...’ ગાથામાં ‘જે કેઈ દુટઠ દેવા’ પદ જોરથી બોલાય છે, તે શું સમજીને ? ‘દુટઠ’ એટલે શું દુષ્ટ ? ના, કેમકે અહીં ભવનપતિ વગેરે ચાર નિકાયના દેવતાને વિનંતિ કરવી છે કે તમે મારા પર ઉપશાંત થાઓ તો શું આ વિનંતિ પહેલાં દેવતાને ગાળ દઈને કરાય કે ‘હે દુષ્ટદેવો ! તમે શાંત થાઓ ?’ વાસ્તવમાં અહીં ‘દુટઠ’ શબ્દ દુષ્ટ નહિ પણ ‘દિષ્ટ’ અર્થમાં છે, પ્રાકૃત ભાષામાં ‘દોસ’ એટલે દ્વેષ, ‘દુટઠ એટલે દિષ્ટ, એવો અર્થ થાય છે, દા. ત. ‘રાગ દોસ વિસ પરમમંતો’ એટલે કે રાગદ્વેષ-વિષ પરમમંત્ર’ ‘અહીં દુટઠો’ એટલે ‘અરક્ત દિષ્ટ’ યાને રાગદ્વેષ વિનાના. તેથી અહીં ‘દુટઠ’ એટલે કે દિષ્ટ અર્થાત્ જે કોઈ દ્વિષવાળા અર્થાત્ ‘વિરોધી દેવતાઓ હોય તે મારા પર શાંત થાઓ’ એ અર્થ લેવાનો છે.

શાંતિ-સ્નાત્રમાં ગાથા-સમૂહમાં બોલાવવી હોય તો પહેલાં આ અર્થ સમજાવીને પછી બોલાવાય; નહિતર ત્યાં અનેક બોલનારાના દિલમાં એ દેવતા પ્રત્યે અપમાન ભર્યો ‘હે દુષ્ટ દેવો !’ ભાવ રાખીને બોલે તો દેવો પર એની માઠી અસર થાય...

(૨૨) વળી ભગવાન આગળ ‘દર્શનં દેવદેવસ્ય દર્શનં પાપનાસનં’ શ્લોક બોલાય છે ત્યાં શ્લોકના પહેલા પદનો અર્થ શું ? પછીના ૩ પદમાં તો અર્થ સીધો છે કે (૧) દર્શન કેવું તો કે પાપનાશક છે, (૨) દર્શન સ્વર્ગસીડી છે, (૩) દર્શન મોક્ષસાધન છે. પણ પહેલા પદમાં ‘દેવાધિદેવનું દર્શન શું ? કેવું ?’ એ વાત અદ્ધર રહી જાય. ત્યારે વાસ્તવમાં ત્યાં એ કહેવું છે કે ‘દર્શન સાચું તો દેવાધિદેવનું જ દર્શન છે.’ પછી કહ્યું એ દર્શન કેવું ? તો કે

પાપનાશક, સ્વર્ગસોપાન, મોક્ષસાધન. એટલે અહીં ‘દર્શન’ પદ પર ભાર દેવાનો નહિ, પણ ‘દેવદેવસ્ય’ પદ ઉપર ભાર દઈને એ પદ બોલવાનું, એમ ભાર દેવાય ત્યારે મનમાં આવે કે દર્શન તો ભાઈ ! કોનું ? તો કે ‘દેવદેવસ્ય’ =દેવાધિદેવ અરિહંતનું, પણ દેવદેવીનું નહિ.

આ ભૂલો પર ખ્યાલ કરાય તો સમજાશે કે ક્રિયા, સૂત્ર, સ્તવન વગેરે કરતા-બોલતા પહેલાં ગુરુગમથી એ શીખવા જોઈએ.

ધર્મ ક્રિયા લક્ષ્ય બદલ કરો....

ધર્મક્રિયા તારણહાર છે, પરંતુ ઉત્તમ લક્ષ્યપૂર્વક કરાય તો. જો લક્ષ્ય નથી બાંધ્યું કે ‘હું આ ક્રિયા કરું છું તે અમુક ઉદ્દેશથી’ ‘અમુક સિદ્ધ કરવા માટે,’ તો જેમ પ્રવાસીએ પ્રવાસ ખેડ્યે રાખ્યો પરંતુ લક્ષ્ય વિના જ કે ‘મારે અમુક ગામ પહોંચવું છે,’ તો એ ચોક્કસ ગામ તરફ ન ચાલતાં એમજ આડોઅવળો ચાલ્યા જ કરવાનો, ને એ ચાલવાનું એને માથે પડવાનું, એવી રીતે લક્ષ્ય નક્કી કર્યા વિનાની ક્રિયા થયે જવાની, પરંતુ એ લક્ષ્યની દિશામાં નહિ. તેથી ક્રિયાની મહેનત માથે પડવાની.

ત્યારે ધર્મક્રિયા જો ચોક્કસ ઉત્તમ લક્ષ્ય તરફ લઈ જવાના રસ્તે ન હોય, ને ‘બીજા કરે છે એમ આપણે કરો’ અથવા ‘રાબેતા મુજબ ક્રિયા કરી કાઢવાની’ એવું રાખ્યું હોય, તો એ ગતાનુગતિક ક્રિયા થવાની, શાસ્ત્ર એને સંમૂર્ચ્છિમ ક્રિયા કહે છે. એનું ફળ શૂન્ય; એમાં કાંઈ લક્ષ્ય-સિદ્ધિ તરફ આગેકૂચ ન હોય. ત્યારે લાખ રૂપિયાની ધર્મક્રિયા કરીએ અને એથી ઉચ્ચ ફળ તરફ એક કદમ પણ આગળ વધવાનું ન હોય, એ કેવી મૂઠ દર્શા !

ખૂબી તો એ છે કે જીવનવ્યવહારમાં લક્ષ્ય નક્કી કરી એ તરફ પગ મંડાય છે, પણ માત્ર ધર્મક્રિયા વખતે જ કશું લક્ષ્ય ધ્યાનમાં લેવાતું નથી, મકાન બંધાવવું હોય તો પહેલાં પ્લાન નક્કી કરાય છે. તેથી જ પછી ચણતર કામ પ્લાનિંગ મુજબના મકાનનિર્માણની દિશામાં ચાલે છે. આમ જો મકાન બાંધવામાં પ્લાનિંગ જરૂરી, તો ધર્મ કરવામાં પ્લાનિંગ જરૂરી નહિ ?

અરે ! બેનો રસોઈ કરે છે તો તે પણ પહેલાં નક્કી કરીને કે ‘મારે અમુક ચીજ બનાવવી છે,’ તો જ રસોઈની પ્રક્રિયાથી એ ચીજ તૈયાર થાય છે. ચણાના આટાનું બેસણ પણ બને, કઢી પણ બને, અને પુડલા વગેરે પણ બને, પરંતુ જો આમાંની અમુક ચીજ મારે બનાવવી છે એ લક્ષ્ય નક્કી કર્યું હોય છે તો એ માર્ગે ચણાના આટા પર પ્રક્રિયા થાય છે. આમ રસોઈમાં ય લક્ષ્ય નક્કી કરાય છે, પણ ધર્મક્રિયા કરવા ટાણે લક્ષ્ય જ નક્કી નહિ ! એ આશ્ચર્ય છે.

લક્ષ્ય વિનાની ક્રિયા ‘હીરો ઘોઘે જઈ આવ્યા’ જેવી થાય છે. શું કરી આવ્યો એ ? કરવાનું કામ સાધ્યા વિના ખાલી ફોગટ ડહેલીએ હાથ દઈને પાછો આવ્યો, માત્ર આટો થયો, એમ લક્ષ્ય વિનાની ધર્મક્રિયામાં માત્ર આંટો-મજૂરી થાય છે, ઉદ્દેશ સરતો નથી.

એટલા માટે મનમાં પહેલું નક્કી કરવું જરૂરી છે કે ‘આ ધર્મક્રિયા મારે શા માટે કરવી છે ? ક્યા ઉદ્દેશથી ? ક્યા લક્ષ્યથી ? શું શરીરના હિત માટે ? કે આત્માના હિત માટે ?’

શરીરના હિતમાં શું શું આવે ? આ જ, શરીરની મજબુતી, આરોગ્ય, એશઆરામી, પૈસાટકા ને ખાનપાનાદિ ગમતા વિષયો,

શરીરને મળતા માન-સન્માન-આબરૂ વગેરે.

આત્માના હિતમાં શું શું આવે ? ત્યાગ, વૈરાગ્ય, ઉપશમ, મૈત્રી-કરુણાદિ, પ્રભુભક્તિ- બહુમાન, સાધુ બહુમાન, સમતા-સમાધિ, વિરક્તભાવ પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય, કર્મક્ષય...યાવત્ મોક્ષ.

ધર્મક્રિયા જો શરીરનાં હિત સાધવાના ઉદ્દેશથી કરાય, તો એ વિષક્રિયા-ગરલક્રિયા થાય. એનાં ફળમાં શરીરસુખો તો મળે ખરાં, પરંતુ એના પરિણામે ભવભ્રમણ વધે. એના બદલે જો આત્માનાં હિત સાધવા માટે ધર્મક્રિયા કરવામાં આવે, તે પણ વ્યવસ્થિત રીતે કરાય, તો એમાંથી નક્કર આત્મહિત સધાતાં આવે, અને પરિણામે ભવના ફેરાં મટી મોક્ષ થાય.

આ ઉપરથી એ પણ ખૂબ સમજી રાખવા જેવું છે કે ‘મારે ધર્મક્રિયા કર્મક્ષય માટે અને મોક્ષ માટે કરવી છે,’-એવું લક્ષ્ય બાંધવા છતાં જો એ બંને માટે જરૂરી વૈરાગ્ય, વિરક્તભાવ, ત્યાગભાવ, ઉપશમભાવ, સમતા, સમાધિ, પરમાત્મ-પ્રીતિભક્તિ, સાધુબહુમાન વગેરે આત્મહિતો સાધવાનું લક્ષ્ય ન હોય, તો એવા કર્મક્ષય કે મોક્ષ તરફ એવું પ્રયાણ નથી થતું.

ખરી રીતે અંતિમ લક્ષ્ય મોક્ષની સાથે તાત્કાલિક સિદ્ધ થનારા વૈરાગ્યાદિ આત્મહિતોનું લક્ષ્ય વિશેષ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. જો એ રખાય, તો ધર્મક્રિયા એવી રીતે કરાતી રહેશે કે એમાંથી એ તાત્કાલિક આત્મહિતો સિદ્ધ થતા આવશે. દા. ત. દાન કેમ દઉં છું ? અંતરમાં ત્યાગવૃત્તિ વધે એટલા માટે. આ લક્ષ્ય બંધાય તો પછી દાન દઈને આ રાજીપો રાખતા જવાય કે’ ઠીક થયું આ દાનના નિમિત્તે એટલો ધનત્યાગનો લાભ મળ્યો.’ એમ દેવભક્તિ કે સુપાત્રદાનમાં અંતરમાં

દેવાધિદેવ અને સાધુ પ્રત્યે પ્રીતિ-આદર બહુમાનનું તાત્કાલિક લક્ષ્ય ધાર્યું હોય તો સધાતું આવે, એ તરફ ધ્યાન રહે.

એમ શીલ-વ્રત-નિયમની ધર્મક્રિયા કરવામાં તાત્કાલિક આત્મહિત તરીકે વૈરાગ્ય- વિરક્તભાવનું લક્ષ્ય રાખ્યું હોય તો એ શીલ આદિનું પાલન કરતાં કરતાં અંતરમાં શબ્દાદિ વિષયો પ્રત્યે વૈરાગ્ય કેળવતા રહેવાય, વિષયો પ્રત્યે વિરક્તભાવ જગાવતા રહેવાય.

એમ તપરૂપી ધર્મક્રિયા કરતા પહેલાં ચિત્તસમાધિ, આહારસંજ્ઞાનિગ્રહ વગેરે લક્ષ્ય તરીકે ધ્યાનમાં રાખ્યા હોય તો એ સિદ્ધ કરવાની જાગૃતિ અને પ્રયત્ન રહે. ત્યાં ચિત્તસમાધિ આ, કે તપથી ચિત્તની ખાવા આદિની વ્યાકુલતા શાન્ત થાય.

સારાંશ, ધર્મક્રિયા લક્ષ્યબદ્ધ જોઈએ, અને એમાં પણ તાત્કાલિક આત્મહિતો સાધવાનું ખાસ લક્ષ જોઈએ.

ઈર્ષ્યાથી કેમ બચવું ?

ઈર્ષ્યા એક ખતરનાક દોષ છે. એમાં જેણે આપણું કશું નથી બગાડ્યું, એના પર પણ દ્વેષ- અભાવ-અરુચિ, કરવાનું થાય છે દા.ત. આપણા કરતાં કોઈને વધારે પૈસા મળ્યા, માન-સન્માન મળ્યાં, ઊંચો હોદ્દો મળ્યો, એણે આપણો કશો અપરાધ નથી કર્યો છતાં યે આપણા મનને એ ખટકે છે કે આને કેમ એ વધુ મળ્યું. આપણું મન એ સહન નથી કરતું, હૈયું બળે છે. તો એ કેવોય જાલિમ દોષ ! એમાં મૈત્રીભાવ એટલે કે સર્વ જીવો પ્રત્યે સ્નેહભાવ ગુમાવવાનું થાય છે,

સ્નેહ હોય તો દ્વેષ ન થાય. તેમ જ પ્રમોદભાવ એટલે કે બીજાના ઉત્કર્ષ- અધિકતામાં રાજીપાનો ભાવ ગુમાવી નાખવાનું થાય છે.

‘ધર્મબિન્દુ’ શાસ્ત્રની ‘મૈત્ર્યાંદિભાવ-સંયુક્ત તદ્ધર્મ ઈતિ કીર્ત્યતે’- ‘મૈત્રી-પ્રમોદ-કરુણા- ઉપેક્ષા ભાવોથી યુક્ત હોય તેને ધર્મ કહેવાય છે’ એ વ્યાખ્યા મુજબ આપણે જો ઈર્ષ્યા રાખીએ તો ધર્મ ગુમાવવાનું થાય છે. પછી ભલે આપણે દેવદર્શન-તપ-વ્રત-નિયમ વગેરે ધર્મસાધના કરતા હોઈએ. આનું કારણ એ છે કે ઈર્ષ્યા હૈયું બગાડે છે, હૈયાની પરિણતિ બગાડે છે, ને બગડેલી પરિણતિમાં નિર્મળ ધર્મપરિણતિ શી રીતે આવે ?

વ્યક્તિ પર ઈર્ષ્યા થયા પછી એના ગુણો અને સુકૃતોની અનુમોદના પણ દિલથી નહિ થાય. એ ઈર્ષ્યાની ખતરનાકતા છે. સુકૃત-અનુમોદના ભવસ્થિતિ પકવવાનું એક મહાન સાધન, એ જો ગુમાવવાનું થાય તો એ કેવી શોચનીય સ્થિતિ !

આ ઈર્ષ્યાનો સ્વભાવ કેટલીકવાર ગુણિયલ બાપ કે ગુરુ પર પણ અભાવ-દુર્ભાવ કરવા સુધી લઈ જાય છે ! દા. ત. બાપે એક પુત્રના ગુણ કે હોંશિયારીનાં વખાણ કર્યાં, તો બીજા ઈર્ષ્યાળુ પુત્રને બાપ પર અભાવ થાય છે. કે ‘આ કેવા પક્ષપાતી છે, આંધળા છે, કે આનું જ ગાય છે !! અમે તો જાણે કિંમત વિનાના’ એવું ઈર્ષ્યાવશ શિષ્યને ઝડુ પ્રત્યે થાય છે. બાપે કે ગુરુએ ઈર્ષ્યાળુનો કોઈ અપરાધ નથી કર્યો, વળા એ બાપ કે ગુરુ પૂજનીય, છે, છતાં એમના પર દુર્ભાવ કરાવે એ ઈર્ષ્યા કેવી ભયંકર ! એ જીવને નાલાયક અને આગળ વધીને દુર્લભબોધિ અર્થાત્ ભવાંતરે ધર્મથી હીન બનાવી દે છે ઈર્ષ્યાની કેવી ભયંકર સજા !

આ ઈર્ષ્યાથી કેમ બચાય ?

(૧) પહેલું તો ઉપરોક્ત ભયંકરતાઓ વિચારવી, અને ચિંતવવું કે 'ઈર્ષ્યાથી વળતું કાંઈ નથી, તો શા સારુ ઈર્ષ્યા કરીને ધર્મ-સુકૃતાનુ મોદના વગેરે ગુમાવવું ?'

(૨) બીજું એ વિચારવું કે જેના પર ઈર્ષ્યા કરું છું એને સંપત્તિ-સત્તા-સન્માન અધિક મળે છે, તો એ એના પુણ્યથી એને મળે છે. એમા એના પર બળવું શા માટે ? આપણી પાસે પુણ્યનાણું ઓછું, તેથી આપણને એ માલ ન મળે એ સહજ છે. બજારમાંથી અધિક નાણાવાળો ઊંચો માલ ખરીદી જાય તેથી કાંઈ એ ન ખરીદી શકનારો ગરીબ બળતો નથી કે આને કેમ સારો માલ મળ્યો, ને મને નહિ ? એ તો સમજે જ છે કે આપણી પાસે નાણાં ન હોય એટલે આપણને માલ ન મળે, નાણાવાળાને મળે એ સ્વાભાવિક છે.

(૩) ત્યારે, બીજા જો ગુણથી અધિક છે, અધિક ત્યાગ, અધિક તપ, વગેરે સુકૃત કરે છે, સારી વ્યાખ્યાન શક્તિથી અધિક લોકોપકાર કરે છે, તો એમની પ્રત્યે ઈર્ષ્યાથી બળવાનું શા માટે ? એમનો અધિક પુરુષાર્થ છે, અધિક સત્ત્વ છે. ત્યાં મારામાં એક તો તેવા સત્ પુરુષાર્થ નહિ, તેવું સત્ત્વ નહિ, એ ખામી, એના પર વળી ઈર્ષ્યાથી ગુણ દ્વેષ-સુકૃતદ્વેષનો અપરાધ કાં કરું ?

(૪) એમ બીજાને લોકો બહુ માને છે, પૂજે છે, આવકારે છે, વખાણે છે, એમાં એનું સૌભાગ્ય-આદેય-યશનામકર્માનું પુણ્ય તેમજ ગુણો કામ કરે છે, તેમ લોકોમાં કૃતજ્ઞતા- ગુણાનુરાગ વગેરે ગુણો કામ કરી રહ્યા છે. ત્યા પણ ઈર્ષ્યા કેમ જ કરાય ? એ ઈર્ષ્યા તો ઉભયના ગુણ પર દ્વેષરૂપ થાય. ફોગટ મારા હાથે મારું જ બગાડું ?

(૫) ગુણ-સુકૃતનો દ્વેષ એના બીજને જ બાળી નાખે છે. એ બળી જાય એટલે ભવિષ્યમાં ગુણ-સુકૃત પાળવાની ભૂમિકા જ ખત્મ થાય એનું પરિણામ, દોષ-દુર્ગુણો અને પાપમય જીવન જ મળે. આમ ઈર્ષ્યા કરવામાં કશો લાભ થવાનો નથી, ને ભાવી ભયંકર સર્જાય છે. કેમકે એવા દોષ-પાપમય જીવન એટલે હલકા મ્લેચ્છ-અનાર્ય કે તિર્યચના ભવ જ મળે.

ત્યારે એ વિચારવા જેવું છે કે ‘જો હું બીજાનું સારું દેખી દેખી હૈયું બાળ્યા કરીશ, તો એના બદલે હૈયું ઠારવાનો, હૈયે રાજીપાનો, પ્રમોદ ભાવનાનો અભ્યાસ ક્યારે કરીશ ? મારે શું જીવનના છેડા સુધી ઈર્ષ્યાથી બળ્યા જ કરવાનું ? સંભવ છે મારા મૃત્યુ સમયે કોઈ બીજાને કહેતું હોય કે અમુક જણ પૈસા સારા કમાઈ ગયો કે સુકૃત સારું કર્યું, ને એ મારા કાન પર આવ્યું, તો એ વખતે મારા જીવનભરના ઈર્ષ્યાના અભ્યાસને લીધે મને એ ઘણી પર ઈર્ષ્યા- દ્વેષ બળાપો થવાનો મોટો સંભવ; ત્યાં પછી મારી ગતિ કઈ ? ત્યાં નવકારનાં શ્રવણ કે સ્મરણમાં ચિત્ત તન્મય નહીં થાય; ને અંત સમયે ‘મતિ તેવી ગતિ’ એ હિસાબે એ ઈર્ષ્યા આર્તધ્યાનના પ્રતાપે તિર્યચગતિમાં ચાલ્યા જવાનું થાય ! પછી તો ‘ગતિ તેવી મતિ’ ‘ભવ તેવા ભાવ,’ એ હિસાબે મૂઢ અજ્ઞાન તિર્યચ-અવતારને લઈને ધર્મ-ધાર્મિકવૃત્તિના ફાંફા ! નરી પાપિષ્ઠવૃત્તિ અને નર્યા પાપાચરણ ! એટલે કેમ ? તો કે હવે આગળ પણ એવા અધમ તિર્યચભવોમાં ભટક્યા કરો ! તો શું ઈર્ષ્યાનો જ અભ્યાસ રાખી રાખી મારી આ દુર્દશા મારી જાતે જ ખડી કરવી ?’ આ વિચારણા પર ઈર્ષ્યા અટકે, અને હૈયે બળવાની જગાએ ઠરવાનો અભ્યાસ રાખવા મંડાય.

હૈયાને બાળવાને બદલે ઠારવા માટે મૈત્રી-કરુણા-અગર મૈત્રી-પ્રમોદનું જોડકું રાખવું જોઈએ. મૈત્રીથી હૈયામાં સામાં પ્રત્યે સારા પુત્ર-મિત્રની જેમ સ્નેહભાવ રહે, અને જો સામામાં પૌદ્ગલિક ઐશ્વર્ય વધુ હોય. તો સાથે એના પર કરુણાભાવ કે ‘આ બિચારાનું આ એકલા જડ વૈભવની આસક્તિમાં પરલોકે થશે શું ?’ અને જો સામામાં અધિકતા કોઈ ધર્મ, કોઈ સુકૃત કે કોઈ ગુણથી હોય, તો સ્નેહ સાથે પ્રમોદભાવ કે ‘વાહ ! દોષો દુર્ગુણોથી ભરચક ખારાપટ સંસારમાં આ કેવી સરસ ધર્મ-સુકૃત-ગુણની મીઠા પાણીની વીરડી !’

ઈર્ષ્યા રોકવા એ વિચારાય કે ‘માનવ મનનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કયા ? બીજાના ઉત્કર્ષ-અધિકતા પર બળવામાં કે ઠરવામાં ? મારા આત્માની ઉત્તમતા શેમાં ? પરભવ સુધરે શેમાં ? અનંત કલ્યાણકર જિનાજ્ઞાનું પાલન શેમાં ? ભવસ્થિતિની કટ્ટી કટિંગ-કાપણી કરનાર સુકૃતાનુમોદન શેમાં ? બળવામાં કે ઠરવામાં ? અહીં પણ મારા આત્માની ઉત્તમતા શેમાં ખીલ ?’

કિંમતી બુદ્ધિશક્તિનો સદુપયોગ

આર્તધ્યાનથી પીડાતા મનમાં શુભધ્યાન નથી આવી શકતું. માણસ જરા ધર્મ સમજતો થાય એટલે પ્રસંગ પડ્યે દાવો તો રાખે છે કે, ‘હું આર્તધ્યાન નથી કરતો’ પરંતુ ખરેખર તો એના હૈયામાં આર્તધ્યાન સળગતું હોય છે. દા. ત. ખીસાનો રૂમાલ ક્યાં પડી ગયો પછી બીજાને કહેશે ‘આજે યાર ! રૂમાલ ગુમાયો’ પેલો કહે ‘પણ એટલામાં ખેદ આર્તધ્યાન શું કરો ?’ ત્યારે આ કહે છે, ‘ના હું આર્તધ્યાન નથી કરતો. રૂમાલમાં શી વિસાત હતી ? આ તો હું તમને

સહેજ કહેતો હતો કે મારું મગજ એવું ભુલકણું થઈ ગયું છે કે કેટલું ય ભૂલી જવાય છે.' પાછો વળી આ જ વાત અનેકને કહે છે.

આ એક દાખલો છે. હવે આમાં જોઈએ તો સ્પષ્ટ સમજાય છે કે જો મનગમતો રૂમાલ પડી ગયાનું મનમાં આર્તધ્યાન નથી તો કેમ એની ફરિયાદ કરે છે ? અંતરમાં આર્ત છે, વેદના છે, તો જ એ શબ્દરૂપે બહાર પડે છે. એકને જ નહિ પણ અનેકને કહે છે, એ બતાવી આપે છે કે અંતરમાં વેદના સતાવી રહી છે, નાનો પણ ઈષ્ટસંયોગ ગયો એ સહન નથી થતું, નહિતર જો મન મનાવી લે કે, 'આ તો જડ પદાર્થ છે ; એ પુણ્યાનુસાર મળે; ને પુણ્ય હોય તો જ ભોગવાય; તેમ પુણ્ય હોય તો જ ટકે. પુણ્યની દુબળાશમાં એ ન ટકે, ભલે પછી ગમે તેટલું આર્તધ્યાન કરવામાં આવે ને ? મનગમતું બનાવવા-ટકાવવામાં કે અણગમતું ટાળવા- અટકાવવામાં આર્તધ્યાનનું કશું ઊપજે નહિ. એ અટકાવવાની ખેદ-શોક-આર્તધ્યાનની કશી એવી તાકાત નહિ. પછી ફજૂલ આર્તધ્યાન કરીને શો ફાયદો ?' આમ મન મનાવી લે તો આર્તધ્યાન અટકાવવાનું કરાય. બુદ્ધિશક્તિનો આ જ સદુપયોગ હોય.

વિચારવા જેવું આ છે કે આ મનુષ્ય ભવમાં જે ઉચ્ચ કોટિની બુદ્ધિશક્તિ મળી છે એ જો અસદ્ વિકલ્પો અને આર્તધ્યાન તથા ખેદને શોક વગેરેમાં વપરાઈ, તો અહીં જીવન નિરાશાભર્યું નીસાસાભર્યું અગર તામસી બને છે; અને અશુભ કર્મોના ઢેર બંધાઈ ભવાંતરમાં દુર્ગતિ-દુઃખ-દુર્બુદ્ધિ લાવનાર થાય છે. ત્યારે જો બુદ્ધિશક્તિને શુભધ્યાન, સુંદર વિચારો અને વૈરાગ્ય-મૈત્રી આદિ ઉમદા ભાવો રાખવામાં ઉપયોગી બનાવાય, તો આ જીવન પણ સુખદ, શાંતિભર્યું,

અને સ્ફુર્તિમય બને છે, તેમજ પરલોકે ય સુંદર સદ્ગતિ અને સુખમય સદ્બુદ્ધિભર્યું જીવન મળે છે.

પરમપુરુષ પરમાત્માથી માંડીને મહર્ષિઓ તથા. ઉત્તમ વિભૂતિઓનાં જીવનની સામે આપણે આદર્શ તરીકે કેમ જોઈએ છીએ? એટલા જ માટે કે એમના જીવનમાં શુભધ્યાન સુંદર વિચારસરણી અને વૈરાગ્ય તથા મૈત્રિ-પ્રમોદ-કરુણા આદિ શુભ ભાવોના પાયા પર ઉમદા કોટિના વાણી વર્તાવ હતા. ઉમદા વાણી ને ઉમદા પ્રવૃત્તિના પાયામાં શુભધ્યાન આદિ હોય છે એ ભૂલવા જેવું નથી. ત્યારે જો એ મહાપુરુષોનાં જીવનને આદર્શ તરીકે જોઈએ છીએ તો એ આદર્શ જીવનના પાયાભૂત શુભધ્યાન આદિને આપણાં જીવનમાં ખૂબ મહત્ત્વ આપવું જોઈએ. એમ કરવામાં, જનાવરને નહિ મળેલી અને આપણને મળેલી મહાન બુદ્ધિશક્તિનો સુંદર સદ્બુધ્ધિયોગ થાય.

આર્તધ્યાન-ખેદ-વિષાદ દુન્યવી ગમતી વાત વસ્તુ બગડવા-ચાલી જવા પર થાય, અગર અણગમતી આવી જવા પર કે ન ટળવા ઉપર થાય. તેમજ હરખ-આનંદનું ય આર્તધ્યાન ગમતું બની આવવા પર યા અણગમતું ટળવા પર થવા જાય. ત્યાં એ ખેદ-વિષાદ કે હરખ- આનંદ અને એથી થતું આર્તધ્યાન અટકાવવા આ વિચારવું કે, 'અહો ! મને જે તરણતારણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ અરિહંત ભગવાન મળ્યા છે એમની આગળ દુન્યવી વાત વસ્તુ શી વિસાતમાં છે કે એનાં મહત્ત્વ માનું ? ને એના પર ખોટા હરખ-ખેદ કરું ? અરિહંત પ્રભુ મને કોહિનૂર ડીરા જેવા મળ્યા છે. એમની આગળ કાચના ટૂકડા જેવી દુન્યવી વાત વસ્તુ સીધી કે વાંકીચૂકી મળે એને ન-ગણ્ય સમજું છું.' આમ વિચારી વીતરાગ પરમાત્માનાં જીવન અને ઉપકારો ઉપર ચિંતન કરતા રહેવું, વળી વિચારવું 'સનત્કુમાર ચક્રવર્તી જેવાઓએ છખંડની ઠકુરાઈ મૂકી

દીધી ને શાલિભદ્ર ધનાજી જંબુકુમાર જેવાઓએ અઢળક સંપત્તિ છોડી. તો હું ઠીકરાં જેવા માલ-સન્માનનું શું મહત્ત્વ આંકી રહ્યો છું કે એ મળ્યાનો હરખ ને ગયાનો ખેદ કરું ?' .

આર્તધ્યાનનું એક બીજું કારણ અહંત્વ છે. એને જો મહત્ત્વ અપાય છે. સન્માનને હૈયાથી આવકારાય છે, અને અપમાનમાં અહંત્વ ધવાય છે, તો એમાં હરખ કે ખેદનું આર્તધ્યાન ઊભું થાય છે. માટે મૂળમાં અહંત્વને જ મારવાની જરૂર છે. ત્યાં એમ વિચારવું કે, 'મારામાં શી એવી મોટી લાયકાત યા ગુણસંપત્તિ છે ? શા એવા મારા મહાન સુકૃતો છે ? અગર ક્યાં એવો કર્મસત્તા ઉપર અધિકાર છે ? મૃત્યુ પર ક્યો મેં' વિજય મેળવ્યો છે કે અહંત્વ રાખું ? કર્મના અદના ગુલામ એવા મારે અહંત્વ-અભિમાન રાખવાનો હક જ ક્યાં છે?

આમ વિચારી અહંત્વને હટાવી દેવું. જેથી અહંત્વ ઉપરના વહાલા લાગતા સન્માન અને અકારા લાગતા અપમાન વિસાતમાં નહિ લાગે. પછી એથી હરખ-ખેદનું આર્તધ્યાન અટકશે. બાકી વીતરાગ ભગવાન અને એમણે ઉપદેશેલા દાનાદિ ધર્મ, અહિંસા-સત્ય વગેરે મહાવ્રતો, ને ક્ષમાદિ ગુણો તથા અનિત્યતા આદિ બાર ભાવનાઓનાં ચિંતન-મનન ખૂબ કરવા; જેથી શુભધ્યાન રહ્યા કરે. મહાકિંમતી બુદ્ધિશક્તિનો આ જ સદુપયોગ છે.

કામ વાસના શેકવાનું એક સાધન

આજના ઝેરી યુગમાં વિજ્ઞાનની અને વધુ પડતી ભૌતિકતાની સગવડોએ માણસની વિષય-વાસના બેફામ વધારી દીધી છે. વૈજ્ઞાનિક શોધોથી બનેલ મશીનરીથી નીપજતા પ્રલોભક માલથી

આકર્ષાઈ જીવો ત્યાગ-સાદાઈ અને અલ્પ જરૂરિયાતનાં સૂત્ર ભૂલે છે. વાહનો મળે છે માટે ફરવાનું મન થાય છે. સિનેમા તૈયાર છે તેથી બિભત્સ જોવા માટે દોડાય છે. ટેલિફોનની સગવડમાં અર્થ-કામની અને પ્રેમગોષ્ઠિની વાતો વધી ગઈ, પ્લાસ્ટિક, નાયલોન, ટેરીલીન વગેરેની સગવડોએ આંખના ચટકા ધૂમ વધારી મૂક્યા છે. ફ્લેટ, સ્કૂટર, મોટર, નિરોધ- સાધન વગેરેથી વિલાસો ફાલ્યા ફૂલ્યા. ફેન-ગેસચૂલા-ફરનીયર આદિએ સુખશીલતા જાલિમ વધારી. રેડિયો છાપા-કલબ વગેરેએ જીવોને જડમાં ગળાબૂડ ડૂબાડી દીધા. ઉદ્ભટ વેશ, લજ્જારહિત છૂટછાટ અને સ્ત્રીઓના મુક્ત વિહારે ઉન્માદ નિરંકુશ બનાવી દીધા. સારાંશ જીવોને આજના યુગે વિષયોની વાસનાના કારમા રોગથી રોગિષ્ઠ કરી દીધા છે.

આ સ્થિતિમાં જ્યાં પાંચે ઈન્દ્રિયોના રૂપરંગ-રસ-સ્પર્શ વગેરે વિષયોના બેફામ રાગથી રિબામણ હોય ત્યાં કામવાસનાની રિબામણનું પૂછવું જ શું ? એમાં વળી ઉદ્ભટવેશ, ઉદ્ભટ ચિત્રો, ઉદ્ભટ વ્યવહાર, દૃષ્ટિ સામે અથડાયા કરતા હોય ત્યાં કામરાગની આગ કેમ સળગ્યા ન કરે ?

ભવ્યાત્મા આને ખતરનાક સમજવા છતાં આ પાપધેરાવામાં રહ્યે કેમ બચવું એની મુંઝવણમાં રહે છે. આજનું જગત છોડીને હમણાં ને હમણાં ચાલી જવાય એમ નથી, તો શું કરવું ?

આ માટે એક વસ્તુ સમજી રાખવાની છે કે રસ્તા પર કાંટા પથરાયેલા હોય તો કાંઈ જમીનને ચામડાથી મઢાય નહિ, કિન્તુ પોતાના પગમાં જ જોડા પહેરીને ચલાય છે. એ જ રીતે આજનાં અનિષ્ટ સંયોગોને અટકાવી શકાશે નહિ, કિન્તુ આપણી જાત માટે

બપ્તર જેવા કોક ઉપાય પકડી લેવા જોઈએ જેથી પેલાના ઘા આપણને લાગે નહિ. ત્યારે આ ઉપાયો પૈકી એક ઉપાય આ છે કે વીતરાગ અને ત્યાગીવિરાગીએ જગતથી રાખેલ અલિપ્તભાવ નજર સામે બહુ લાવ્યા કરવા.

દા. ત. અજિતનાથ ભગવાનના વારામાં જગત ઉપર ૧૭૦ તીર્થંકર ભગવાન વિચરતા હતા. આપણે ભરતક્ષેત્રમાં રહીએ છીએ તેમાં એક અજિતનાથ પ્રભુ, અઢી દ્વીપમાં એવા બીજા ચાર ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમાં ૧-૧, મળી કુલ ૧૦ ભગવાન; એમ વચલા એકેક મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ૩૨-૩૨ વિજ્યો પૈકી દરેકમાં ૧-૧, એમ $32 \times 5 = 160$ એમાં પેલા ૧૦ ઉમેરતાં કુલ ૧૭૦ ભગવાન સમવસરણ પર બિરાજમાન અષ્ટ પ્રાતિહાર્યયુક્ત અને દેવદેવેન્દ્રો-નરેન્દ્રોથી પૂજાતા જોવાના. તે આપણે જાણે મનુષ્યલોકની બહાર ઊભા રહીને સામે અઢી દ્વીપમાં આ ભગવાન જોવા, દરેકની પાછળ સુવર્ણકમણ પર બિરાજમાન લગભગ ૫-૫ લાખ, ૩-૩ હજાર, એમ કુલ ૮૦૦ લાખ યાને ૮ કોડ કેવળજ્ઞાની દેખાય.

એમની પાછળ ૮૦૦૦ કોડ અર્થાત્ ૮૦ અબજ મુનિ (દરેક ભગવાનને લગભગ ૫-૫ કોડ ૫-૫ લાખે.) ધ્યાનમાં ઊભા દેખાય. એટલા કેવળજ્ઞાની અને મુનિઓ બધા એક લાઈનમાં નહિ, પણ થોડા લાઈનમાં અને બાકી પાછળ પાછળ દેખાય.

હવે આ જોતાં ૧૭૦ તીર્થંકર ભગવાન અને ૮ કોડ કેવળજ્ઞાનીની આંખ વીતરાગભાવભરી નિર્વિકાર પ્રશાંત જોવાની એમ, ૮૦ અબજ મુનિઓ પણ વીતરાગ બનવા નીકળેલા મહાવિરાગી હોઈ એમની ય આંખ નિર્વિકાર ઉપશમરસભરી જોવાની.

ત્યાં એમ દેખાય કે આટલા આ જગત પર જ મારા જેવા મનુષ્ય તરીકે રહ્યા હોવા છતાં એમની પાસે કોઈ સ્ત્રી નથી, સ્ત્રીઓ વંદન કરવા આવે તો ય એને જોવાની એમને જરૂર જ નથી. કેવળજ્ઞાન જેવામાં દેખાઈ જાય તો ય સાથે ત્રણે ય કાળના અનંતા જીવો દેખાય છે, સાતે નરકના કૂર પણે રીબાતા ત્રિકાળના બિચારા અનંતાનારકો દેખાય છે, એમાં સ્ત્રી દેખાયની શી વિશેષતા ? પોતાને સ્ત્રીઓ સાથે કશી જ લેણદેણ નથી. એવા એ મહાન આત્માઓ તદ્દન ઉપશાંત નિર્વિકાર આંખ-મુદ્રાવાળા છે. આપણે આંખ મીંચીને એમને કલ્પનાથી જાણે સામે જ ઉપશાંત મુખવાળા એમને ધારીધારીને જોયા કરવાના.

આમ જંગી ૮૦ અબજની સંખ્યામાં એમને આંખો તથા મુદ્રાને પ્રશાંત બનેલી જોયા કરવાથી, આપણા ચિત્તમાં એ ઉપશાંતતા પ્રતિબિંબિત થાય છે. એથી કામવાસના અને રાગાદિ વિકારો શાંત પડે છે. બ્રહ્મચર્યના પાલન માટે આ અભ્યાસ એક અદ્ભુત ઉપાય છે. મંદિરમાં ભગવાનના કે ઉપાશ્રયમાં સુસાધુના દર્શન વખતે વારેવારે જરાક આંખ મીંચી એવા અનંતને કલ્પનામાં જોઈએ, તો ય આ અભ્યાસ મળે છે. પ્રતિક્રમણમાં સ્તુતિસૂત્રો વખતે ય અર્ધમીંચી આંખે આ જોવાનો અભ્યાસ મળે. તેમ, એમ ને એમ પણ આ અભ્યાસ થઈ શકે.

આજ દૃષ્ટાન્તથી એ પરમાત્મા તથા મહાન આત્માઓને વિશાળ સંખ્યામાં સ્ત્રી વગેરે તત્ત્વોના ત્યાગવાળા અને ભરચક ઉપશમભર્યા મુખવાળા જોયા કરવાથી અને કષ્ટ ત્રાસમાં પણ પ્રશાંત-પ્રસન્ન જોયા કરવાથી આપણા અનેક બાબતના રાગ દ્વેષ અને વાસનાઓ શાંત કરી શકાય છે.

દેવ-ગુરુની કૃપા શી ?

જેના ઉપર દેવ-ગુરુની કૃપા વરસે છે, એ ન્યાલ થઈ જાય છે, એવી સમજથી માણસ ઝંખે છે કે 'મારા પર ભગવાનની મહેર વરસે તો સારું, મારા પર ગુરુ-મહારાજના આશીર્વાદ ઊતરે તો સારું' આ ઝંખીને પછી એ ઝંખના સફળ થાય એ માટે શું કરવાનું ? તો કે કશું નહિ માત્ર પ્રાર્થના કરવાની કે 'કૃપા વરસાવો.' આ છે અજ્ઞાન માણસની દશા.

અજ્ઞાન એટલા માટે કે પ્રાર્થના કરતો રહે છે. અને બીજી બાજુ ધાર્યા પાસા પોબાર પડતા દેખાતા નથી એટલે માને છે કે 'આપણા પર દેવગુરુની મહેર નથી વરસતી; નહિતર ધાર્યું કેમ ન બને ? કેમ આગળ પ્રગતિ ન થાય ? પ્રભુ તો બોલતા નથી, પરંતુ ગુરુ કદાચ પૂછે 'કેમ ભાઈ ! કેમ પાછા પડો છો ?' તો કહેશે 'સાહેબ આપની કૃપા જોઈએ આપના આશીર્વાદ જોઈએ, એ હશે તો બધું સારું થશે.'

આમ બે રીતનું અજ્ઞાન વર્તે છે. એક તો કૃપા શી ચીજ છે એ ખબર નથી, અને બીજું, પ્રગતિ ક્યાં જોઈએ તેનું ભાન નથી. આ અજ્ઞાન દશામાં જાણ્યે અજાણ્યે એ દેવગુરુને પક્ષપાતી ઠેરવે છે. 'સૌના પ્રગતિનું માપ ભૌતિક વિકાસ પર કાઢવા જાય છે.

દેવગુરુની કૃપા એટલે 'દેવાધિદેવ અને ગુરુ આપણા પર અનહદ પ્રેમ રાખે, આપણને ખાસ પોતાના ગણે, અને આપણું ઊત્કૃષ્ટ ભલું થવાની ઈચ્છા રાખે' એવું એ સમજે છે. પછી પોતાનું ધારેલું સારું નથી બની આવતું એટલે માને છે કે 'મારા પર એમની કૃપા ઓછી, બીજાનું સારું થઈ રહ્યું છે તેથી એના ઊપર મહેર વધારે.' આવું જાણ્યે અજાણ્યે દેવગુરુને પક્ષપાતી ઠરાવવાનું બને છે.

વિચારવા જેવું તો એ છે કે શું દેવગુરુ ખરેખર પક્ષપાતી છે ? એકના ઊપર વધારે પ્રેમ, વધુ રાગ, તથા અધિક શુભેચ્છા અને બીજા પર ઓછો પ્રેમ, ઓછો રાગ, તથા ઓછી શુભેચ્છા રાખનારા છે ?

ના, દેવાધિદેવ તો વીતરાગ છે. નિર્વિકલ્પ છે, એટલે એમને કોઈના ય ઉપર પ્રેમ, રાગ કે દ્વેષ કરવાનો હોતો નથી, યા કોઈના ય ભલાબૂરાની યા ઓછાવત્તા ભલાની ઈચ્છા કરવાની હોતી નથી. તેમ ગુરુ મહાત્યાગી, વિરાગી, પ્રશાંત અને સંગ વિનાના હોય છે; તેથી એમને પણ જગત પર ઓછોવત્તો રાગ, પ્રેમ કરવાનો રહેતો નથી, તેમજ એમને સમસ્ત જીવ પ્રત્યે એક સરખી મૈત્રી કરુણા હોય છે, એટલે એકના પર વધુ અને બીજા પર ઓછી રહેમ વરસાવે એવું શાનું બને ? આપણું સારું ઓછું થતું દેખી આપણે જો માનીએ કે 'દેવગુરુને આપણા પર દયા ઓછી, પ્રેમ ઓછો, હિતચિંતા ઓછી,' તો એ એમના પર આક્ષેપ કરવા જેવું, ખોટો આરોપ યડાવવા જેવું થાય છે. એ તો સર્વદયાળુ છે, સર્વ પર મહેર કરનારા છે, સર્વના સમસ્ત હિતના ચિંતક છે માટે સર્વની અંતર્ગત આપણે પણ છીએ. આપણે કોઈ એમની કડુણામાંથી બાદ નથી. એટલે આપણા પર પણ દયાળુ, વાત્સલ્યવાળા અને હિતચિંતક છે જ. પછી એમને આપણા પ્રત્યે ઓછી દયા, ઓછો પ્રેમ, ઓછી હિતચિંતા હોવાનું કેમ વિચારાય ? આરોપ કેમ યડાવાય ?

વળી આપણું સારું ને આપણી પ્રગતિ જે ચાહીએ છીએ તે ભૌતિક ચાહીએ છીએ, તેથી એ આરોપ યડાવવાનું બને છે. આપણને જડ સંયોગો સારા સારા મળે, સારો પરિવાર મળે, લોકમાં સારી વાહવાહ મળે, સત્કાર સન્માન સારા થાય, લોકમાં ઝળકતી વિદ્વત્તા

હોશિયારી ખૂબ મળે, એવું એવું જ સારું ચાહીએ છીએ પછી એમાં ઓછપ દેખાતાં એનો દોષ 'દેવગુરુની કૃપા ઓછી' એમ તેઓ પર ઢાળીએ છીએ. આમ બે જાતની ભ્રમણા સેવીએ છીએ. દેવગુરુની કૃપા એટલે શું ? અને આપણું સારું શું ? એની સાચી ખબર નથી. માટે હવે એ વિચારીએ અને સત્યના વાસ્તવિક કર્તવ્યમાં લાગીએ.

વિવેકી આસ્તિક માણસ સમજે તો છે કે ઉન્નતિમાં દેવાધિદેવ અને ગુરુની કૃપાનો મોટો ફાળો છે. આપણી હોશિયારી, આપણી ધગશ, અને આપણો પુરુષાર્થ અગર પુણ્ય અલભત્ ઉપયોગી છે, પરંતુ દેવગુરુની કૃપા જબ્બર કામ કરે છે. એમની કૃપા જેટલી ઊંચી એટલા પ્રમાણમાં એ સાધનોથી ઉન્નતિ ઉચ્ચ પ્રાપ્ત થાય. આત્મિક ઉન્નતિમાં પુરુષાર્થ અને ભૌતિક ઉન્નતિમાં પુણ્ય અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. પણ એમાં દેવગુરુની કૃપાનો સહારો સારો હોય તો ઉન્નતિની કક્ષા ઊંચી બને છે.

ગણધર મહારાજાને તીર્થંકર ભગવાન ત્રિપદી આપે છે 'ભયવં ! કિં તત્તં ? ભગવન્ તત્વ શું ?' એવા ગણધરના પ્રશ્નમાં પ્રભુ 'ઉપ્પન્ને ઈ વા, વિગમે ઈ વા, ધુવે ઈ વા' અર્થાત્ 'ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે, ધ્રુવ રહે છે.' એવા ત્રણ પદમાં ઉત્તર જે કરે છે તે ત્યાં હાજર રહેલ પર્યદા પણ સાંભળે છે, કિન્તુ એના પર દ્વાદશાંગી મહાશાસ્ત્રોની રચના તો ગણધરો જ કરી શકે છે અલભત્ એમાં એમની ધગશ, હોશિયારી, અને પુરુષાર્થ જોરદાર કામ કરે છે. પરંતુ એ સમજે છે કે એમ થવામાં મુખ્ય ઉત્કટ ફાળો એ ગુરુ દેવાધિદેવની કૃપાનો છે. એમ,

ભૌતિક ઉન્નતિ તરીકે શ્રીપાળકુમારને કોઢ રોગ જવાનું રાજકન્યાઓ અને મોટું સન્માન તથા અઢળક લક્ષ્મી, રાજ્ય, સેવાકારી

રાજાઓ અને સમુદ્રપતનમાં સંરક્ષણ વગેરે મળ્યું, એમાં પુણ્યનો જબરદસ્ત ફાળો છતાં એ સમજતા કે આમાં મુખ્યપણે નવપદમય સિદ્ધચક્રની કૃપાનો ખરેખર મહાન ફાળો છે. (સિદ્ધચક્ર એટલે સ્વરૂપ અને ફળની અપેક્ષાએ પ્રમાણસિદ્ધ દેવ- ગુરુ-ધર્મનું ચક્ર) આમ બીજાઓને પણ આત્મિક-ભૌતિક ઉન્નતિ દેવ-ગુરુની કૃપાથી ઉચ્ચકોટીની પ્રાપ્ત થાય છે.

સવાલ એ છે કે જીવોને ઊંચી-નીચી ઉન્નતિ થવામાં કારણભૂત વરસાવવામાં શું દેવગુરુ પક્ષપાત કરે છે ? કૃપા એક સરખી વરસતી હોય તો એક સરખો ઉદય ઉન્નતિ કેમ ન થાય ? તેમજ કૃપા ઊંચી વરસતી જ હોય તો ‘આપની કૃપા જોઈએ’ ‘મહેર કરજો’ વગેરે માગવાની પાછળ શો આશય છે ?

ઉત્તર એ છે કે દેવ વીતરાગ છે, અને ગુરુ મહાત્યાગી, વિરાગી હોવા સાથે ઉચ્ચ કોટીના મૈત્રીભાવ અને કરુણાભાવથી ભરેલા છે. એટલે એમને પક્ષપાત કરવાનો હોય નહિ, એમનો સર્વ જીવો પ્રત્યે વીતરાગ ભાવ અને મૈત્રી-કરુણાભાવ એક સરખો છે. આપણા ચિત્તમાં એમનું આલંબન ધરીએ, -પછી ચાલ્ય તે એમની પૂજા, પ્રાર્થના, સ્તુતિ, જાપ, આદિ દ્વારા, કે મહા ગુણિયલ, મહા પરાક્રમી યા મહા ઉપકારી તરીકે એમનું સ્મરણ બહુમાન શ્રદ્ધા કરવા દ્વારા, - એ આલંબન એ એમની કૃપા છે, આશીર્વાદ છે, કેમકે એનાથી અદ્ભુત અચિંત્ય કાર્ય સિદ્ધિ થાય છે.

આમ દેવ-ગુરુને કોઈ પક્ષપાત નથી. પરંતુ આપણા દિલમાં એમનું જેટલું ઊંચું સ્થાન, ઊંચું બહુમાન, ઊંચી સમર્પિતતા, એટલી એમની ઊંચી કૃપા અને ઉચ્ચ આશીર્વાદ મળ્યા કહેવાય.

લૌકિકશાસ્ત્રમાં પ્રસંગ છે કે-ગુરુ દ્રોણાચાર્યે એકલવ્ય ભીલને રાજકુમારો સાથે ભણાવવા ના પાડી, ત્યારે ભીલે જંગલમાં ગુરુની મૂર્તિ કરી એમના પર અત્યંત શ્રદ્ધા-બહુમાન અને વંદનાદિ ભક્તિ સાથે બાણવિદ્યાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો, એમાં એવો પારંગત થઈ ગયો કે પ્રસંગ આવતાં ગુરુ સમક્ષ પેલા રાજકુમારો કરતાં બહુ જ ચઢિયાતિ નિષ્ણાતતા બતાવી. ગુરુએ પૂછ્યું, 'ક્યાંથી આ શીખ્યો ?' તો ભીલે કહ્યું 'આપની જ પાસેથી. આપની મોટી કૃપા વરસી' એમ કહીને મૂર્તિ બતાવી હકીકત કહી.

આ સૂચવે છે કે દેવ અને ગુરુનું આપણા દિલમાં જેટલું ઊંચું સ્થાન, ઊંચી શ્રદ્ધા-બહુમાન- ભક્તિ કરાય, તથા સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપકારી તરીકે ઊંચો કૃતજ્ઞભાવ ધરાય, એટલી એમની ઊંચી કૃપા અને આશીર્વાદ આપણા પર વરસ્યા ગણાય. એથી એવી ઉચ્ચ કાર્યસિદ્ધિ થાય. પર્ષદામાં ગણધરોમાં આ વિશેષતા હતી, એટલે એમણે ત્રિપદી પરથી દ્વાદશાંગી રચી.

કૃપા માગીએ એમાં પણ આપણે આવું દિલ માગવાનું છે.

આડે હાથે પુણ્ય : આડે હાથે પાપ

માણસના માથે આફત આવતી હોય, એમાં ક્યાંક ગેબી રાહત મળી જાય, અણધારી સારી સહાયતા મળી જાય, તો કહેવાય છે કે 'પરભવે કોઈ આડા હાથે પુણ્ય કર્યું હશે તે અહીં અચાનક સહાયતા મળી આવી.' એમ સુખના દહાડા ચાલતા હોય, એમાં અચાનક નહિ ધારેલી આપદા આવી પડે, તો કહેવાય છે કે 'પૂર્વે આડે હાથે કોઈક પાપ કર્યું હશે, તે ઉદયમાં આવ્યું, અને સુખની વચ્ચે આ ન ધારેલી આફત આવી.'

તરંગવતીને એવું બનેલું, હોંશમાં એ પોતાના પૂર્વભવના પ્રિય પદ્મદેવ સાથે ભાગી છુટી. સારા ઘરમાં જન્મેલી એટલે વૈભવમાં ઊછરતી હતી, પુણ્યાઈ સારી ભોગવતી હતી, પરંતુ પૂર્વ ભવે આડા હાથે કોઈક પાપ થઈ ગયું હશે, તે એવી આફત આવી કે ચોરોની પલ્લીમાં ફસાઈ ! તે યાવત્ પોતાનો પ્રિય પદ્મદેવ પોતાની નજર સામે દોરડે મજબૂત બંધાઈ જકડાયો, અને હવે નજીકમાં જ દેવી આગળ એનો પશુની જેમ ભોગ અપાવાનું નક્કી થયું ! પરંતુ અહીં પાછું પૂર્વે કોઈ આડા હાથે પુણ્ય થયું હશે તે બાંધનાર ચોરને જ સદ્બુદ્ધિ થઈ, અને બંનેને ખાનગીમાં ત્યાંથી ભગાડી મુક્તિ અપાવી !

આના પરથી આપણને ઘડો મળે છે કે આપણા જીવનમાં ચાલતી એક સરખી મધ્યમ સુખની સ્થિતિમાં કોઈક આફત આવી તો તે પૂર્વે આડા હાથે કરેલ કોઈક પાપના હિસાબે આવી. પણ હવે ત્યાં વિહ્વળ થવાની જરૂર નહિ, હાયવોય કરવા જેવા નહિ; સમજી રાખવાનું કે ‘આવા આફતના પ્રસંગમાં વિશેષે કરીને શરણ એક માત્ર અરિહતનું અને ધર્મનું છે. ‘શ્રી પંચસૂત્ર’ શાસ્ત્ર બતાવે છે તેમ પ્રભુને પ્રાર્થના કરવી... કે પ્રભુ ! હું પાપી છું, આમાં શું કરવું તે સમજી શકતો નથી. હું મૂઠ છું અનાદિ મોહથી વાસિત છું, ભાવથી અનભિજ્ઞ છું; મારે તમારું શરણ છે... મારી મૂઠતા-અજ્ઞતા જાઓ’ હું સુજ્ઞ બનું...’

સુલસા શ્રાવિકાને અચાનક આફત આવી. પોતાને પુત્ર ન હોવાનું દુઃખ નથી, પરંતુ પતિ ક્યાંક ભૂલકાના કલબલવાળી હવેલીના શેઠને જોઈ આવ્યો, અને એ પોતાની પુત્રવિહોણી સ્થિતિ પર દુઃખી દુઃખી રહેવા લાગ્યો., ત્યાં એણે સુલસાને પુત્ર માટે કોઈ દેવી દેવતાની માન્યતા કરવા કહ્યું ત્યારે સુલસા કહે ‘હું શું કામ મિથ્યા દેવીદેવતાનું

શરણું લઉં ? મારા અરિહંતદેવ બધું આપવા સમર્થ છે, તો હું એમનું ને એમના ધર્મનું જ શરણું લઈશ. મળશે તો એમની પાસેથી જ પુત્ર મળશે.' બસ, આ અરિહંતનું અને ધર્મનું જ શરણું પકડ્યું, અરિહંતની પૂજાર્ત્તા વધારી દીધી, અને આયંબિલ આદિ તપ કરવા માંડ્યો. એણે આ ધર્મ તો એવા સત્ત્વથી વધાર્યો કે ઈંદ્રે એના દેવસભામાં ગુણ ગાયા ! સુલસા પાસે એનો સેનાપતિ દેવ સાધુનું રૂપ કરીને આવ્યો, એના ધર્મ-સત્ત્વની પરીક્ષા કરી, અને અંતે ખુશ થઈ એણે સુલસાને ઈચ્છા પ્રમાણે પુત્ર થવા માટે દેવતાઈ ઉર ગોળીઓ આપી. સુલસાએ આફતમાં આ કર્યું, અરિહંત અને ધર્મનું શરણું પકડ્યું.

તમને આડા હાથનું પાપ નડે છે ? આફત આવી છે ? બસ, આ જ કરો, અરિહંત અને એમના ધર્મનું શરણું પકડો, સેવા વધારો.

આડા હાથના પાપના ઉદય ટાળવાની યા હળવા કરવાની તાકાત કોઈનામાં હોય તો તે અરિહંત શરણ અને જૈનધર્મના શરણમાં જ છે.

આડા હાથે પુણ્ય કે પાપ શી રીતે ?:-

અલબત્ત (૧) આડા હાથે પાપ ન થઈ જાય એ સાવધાની રાખવા જેવી છે,

(૨) આડા હાથે ધર્મ કરવાની તક મળતી હોય તો તે વધાવી લેવા જેવી છે. દા. ત.

(૧) દેવદર્શન-પૂજા, દાન, શીલ, તપ વગેરે ધર્મ કરતા હોઈએ, એ વખતે કોઈ આશાતના, કોઈ દુર્ભાવ અશુભભાવ ન થઈ જાય તે

સાચવવાનું : નહિતર એ આડા હાથે પાપ થઈ ગયું ગણાય. ચાલુ ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં કોઈક દુષ્કૃત થઈ ગયું, તો તે આડા હાથે પાપ થયું ગણાય.

(૨) સંસારની મોહમાયાની પ્રવૃત્તિ ચાલતી હોય, અને એમાં કોઈક પરાર્થ-સેવા-પરોપકાર કે ધર્મ કરી લેવાની તક મળી, તો તે વધાવી લઈ એ સુકૃત સાધી લેવું જોઈએ. ચાલુ પાપ-પ્રવૃત્તિમાં કોઈક સુકૃત તક મળી સુકૃત કરી લીધું એ આડા હાથે પુણ્ય થયું ગણાય.

એમ ધર્મપ્રવૃત્તિ ચાલતી હોય એમાં ક્યાંક ભાવ બગાડ્યા, એનું દૃષ્ટાન્ત મેતારજનું છે.

મેતારજ મહામુનિએ પૂર્વ ભવે ચારિત્રધર્મ એવો સુંદર સાધેલો કે એ ચારિત્ર-સાધનાથી,- ત્યાંથી દેવભવ અને પછી મેતારજ મનુષ્યનો ભવ, અંતે મોક્ષ... એમ સંસારને બે જ ભવમાં મર્યાદિત કરી નાખ્યો ! પરંતુ પૂર્વની ચારિત્ર-સાધના વચ્ચે એમણે બે ભાવ બગાડ્યા,- (૧) ‘શરીર સહેજ ભીના કપડાથી ય સાફ નહિ કરવાનું ? મેલું જ રાખવાનું ?’ આ મેલની સૂગ કરી, એમાં નીચગોત્રનું પાપ બાંધ્યું ! તેમજ (૨) ‘ગુરુએ ધર્મ પરાણે કરાવ્યો તે ઠીક નહિ, સમજાવીને કરાવવો જોઈએ.’ આમ ગુરુ પ્રત્યે ભાવ બગાડ્યો એમાં દુર્લભબોધિપણાનું પાપ બાંધ્યું ! આ બે આડા હાથે પાપ થયા, તે કેવા નડ્યા ? મેતારજ થયા તે ભંગણીના પેટે અવતાર પામ્યા ! અને દેવતા પ્રતિબોધ કરવા આવ્યો છતાં ૨૪ વરસ સુધી ચારિત્રના ભાવ ન થયા ! આ બતાવે છે કે ધર્મ કરતાં કરતાં કોઈ આડા હાથે પાપ ન થઈ જાય, એ સાવધાની રાખવાની એમ મોહમાયાની કે સાધુને પણ ખાનપાનાદિની પ્રવૃત્તિ વચ્ચે જ્યાં સેવા-વિનય-સહિષ્ણુતાની તક મળી કે તરત એ સાધી લેવાનું.

પ.પૂ. મુનિશ્રી કલ્પરત્ન વિજયજી મ.સા.એ પૂજ્યશ્રીના સંકલિત કરેલ પુસ્તકોની નામાવલિ

- યોગદ્રષ્ટિ ભા. ૧
- યોગદ્રષ્ટિ ભા. ૨
- પ્રીતમ કેરી પંથ ગિરાણી
- પીવલ ભરભર પ્રભુગુણ ખ્યાલા
- સુરિ પુરંદર
- યતિ હિત શિક્ષા
- સ્વાધ્યાયનો સ્વાધ્યાય
- વાચના પ્રસાદી
- ભવ અનંતમાં દરિયાન દીઠું
- મીઠા કળ માનવભવના
- મનને મનાવી લે...
- પર્મનો રંગ-વધે ઉમેગ
- દરિયાજી તરસ્તિએ.
- વાચનાનો ધોષ કરે આત્મ પ્રબોધ
- વાચના વૈભવ
- પ્રભુ નામે સંતાપ યમે
- સમાધિનો ખજાનો
- દિલ અટકી તોરા ચરણ કમલ મં
- જીવનની ઔષધિ મનની સમાધિ
- ભક્તિની ભીનાશ ઠંદપની સુવાસ
- જીવન બને ઉપવન
- સંકલ્પ ભળ સિદ્ધિ મળે.
- પ્રભુના ધ્યાને પ્રભુતા પામે.
- સમતાની લાણી જીવનની કમાણી.
- વાચનાનો ખજાનો

આજના કાળે ઝીભરાતા અશુભ સંકલ્પો-વિકલ્પોથી બચવા અને શુભ અધ્યવસાયોમાં મનન ઝીલવું રાખવા તથા જીવનમાં ઉદ્ભવતી જટિલ સમસ્યાનો ઉકેલ પામવા વૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મનો બોધ મેળવવા, આરાધનામાં શ્રોમ પુરવા, દિવ્ય જ્ઞાતિર્ધરોનો પરિચય કરવા ને જૈન તત્ત્વોની વિશદ તાર્કિક અને તાત્વિક સમજણ તથા આત્મશુદ્ધિ અને શુભ ભાવોનું સતત સાતત્ય જાળવવા ઈચ્છતા હો તો-આજે જ દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તકપાદશ્રીના હસ્તે લખાયેલ પુસ્તકોને-મેળવી જીવનને સફળ બનાવો.

દિવ્ય દર્શન ટ્રસ્ટ, C/o. કુમારપાળ વી. શાહ

૩૯, કવિકુંડ સોસાયટી, ધોલકા - ૩૮૭૮૧૦. જિલ્લો : અમદાવાદ, ગુજરાત